

ШКОЛА СИНЕРГІЇ
ОСВІТИ І ДУХОВНОСТІ

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

У МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ШКОЛА СИНЕРГІЇ ОСВІТИ І ДУХОВНОСТІ: НОВІ ВИКЛИКИ, ТРЕНДИ І МОЖЛИВОСТІ»

Організатори конференції:

- Міністерство освіти і науки України
- Національна академія педагогічних наук України
- ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
- Навчально-науковий інститут менеджменту і психології
- Кафедра педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти
- Університет гуманітарних і природничих наук ім. Яна Длугоша в Ченстохові (Польща)
- Міжнародний Біблійний інститут «Сансет» (США)
- Хардінгський університет (США)
- Master Goal Human Transformation CIC (Великобританія)
- Інститут розвитку громадянського суспільства імені Голди Меїр
- Лабораторія духовного розвитку особистості університету Григорія Сковороди в Переяславі
- Український Біблійний інститут
- Громадська організація «Возлюби»
- Громадська рада з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями при Міністерстві освіти і науки України
- ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія»

Збірник містить матеріали за такими тематичними напрямками:

- Духовність як основа особистісного розвитку
- Сучасні проблеми соціалізації особистості
- Теоретичні аспекти розвитку духовно-моральних цінностей
- Особливості організації освітнього процесу у закладах освіти в контексті виховання духовно-практичної позиції здобувачів освіти
- Діяльність волонтерського руху в Україні
- Новітні технології у науково-методичному супроводі педагога Нової української школи

Школа синергії освіти і духовності: нові виклики, тренди і можливості: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 22 листопада 2024 р. Київ: ДЗВО «Університет менеджменту освіти». 2024. URL: <http://umo.edu.ua/>

Матеріали подано в авторській редакції.

Висловлені у виданні думки належать виключно авторам.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних та інших відомостей

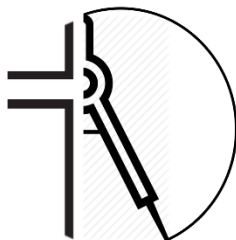
© ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2024

ЗМІСТ

ПРОГРАМА V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ШКОЛА СИНЕРГІЇ ОСВІТИ І ДУХОВНОСТІ: НОВІ ВИКЛИКИ, ТРЕНДИ І МОЖЛИВОСТІ»	5
<i>АРАКЕЛЯН Едгар</i> . ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ. ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ	19
<i>БОГАЧУК Михайло</i> . ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У КАПЕЛАНСЬКОМУ РУСІ УКРАЇНИ	21
<i>БОГДАН Ольга</i> . ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ, ЇХ ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ НУШ	23
<i>БОЯРЕНКО Марія</i> . ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	25
<i>ГЛАДКОВА Валентина</i> . АКМЕСИНЕРГЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	27
<i>ГНАТЕНКО Ірина</i> . УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	29
<i>ГОРЛАЧ Лариса, ЛУК'ЯНЕНКО Олена</i> . ДУХОВНІСТЬ ЯК ОСНОВА ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ (НУШ)	32
<i>ГРИЩУК Дмитро</i> . РОЛЬ БАТЬКІВ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ТА ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ	35
<i>ДМИТРУК Зоя</i> . ТЕНДЕНЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	37
<i>ДРОЗД Павло</i> . ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	41
<i>ЄМЕЛЬЯНЕНКО Артур</i> . ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ (ВПО) В УКРАЇНІ	44
<i>ІВАНОВА Валентина</i> . СУЧАСНІ ТА МАЙБУТНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ОСВІТИ	46
<i>ІВКІН Володимир</i> . РОЗВИТОК ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	48
<i>КИСЕЛЬНИКОВ Андрій</i> . ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВА РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ	52
<i>КРАВЧЕНКО Ганна</i> . СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ: ДУХОВНИЙ І ЦІННІСНИЙ АСПЕКТИ	54
<i>КУХАРЧУК Алла</i> . РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ ВСУКРАЇНСЬКОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З ТЕМИ «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ДУХОВНО-ПРАКТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»	57
<i>МАХИНЯ Тетяна</i> . ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	62
<i>МОЗГОВИЙ Андрій</i> . СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	66

<i>НОЗДРІН Олексій.</i> ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАКРІПЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ»	68
<i>ОГІРКО Олег.</i> ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА ЯК СИНЕРГІЯ ЕТИКИ І РЕЛІГІЇ	71
<i>ПАРАСОЧКА Людмила, ФУРМАНЕЦЬ Діна.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ З ВИХОВАННЯ ДУХОВНО-ПРАКТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	75
<i>ПРОСІН Кирило.</i> СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ДУХОВНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ	77
<i>САВЧЕНКО Віталій.</i> ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ МЕНЕДЖЕРА У ВЕКТОРАХ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДУМКИ	79
<i>САЦЮК Гліб.</i> ІГРОВІ ФОРМИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ	82
<i>СІДАНІЧ Ірина.</i> ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	84
<i>СТАРЕНКО Віталій.</i> ІНТЕГРАЦІЯ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У НОВІ ГРОМАДИ	87
<i>СУПРУН В'ячеслав.</i> СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНЕ НАВЧАННЯ (SEE LEARNING) ЯК УМОВА РОЗВИТКУ НАВИЧОК ТА ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ І МОЛОДІ	88
<i>ТИМОШКО Ганна.</i> ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ЗАКЛАДОМ: ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	92
<i>ТКАЧУК Віталій.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ ЩОДО ДОПОМОГИ УКРАЇНСЬКИМ ВІЙСЬКОВО СЛУЖБОВЦЯМ	96
<i>ТРЕТЯК Олена, ЧЕБОНЕНКО Станіслав.</i> ВИКОРИСТАННЯ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ»	98
<i>ЧУРАКОВ Ілля.</i> НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА. ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ «РЕСУРСНООРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ» В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ	101
<i>ШОЛОХ Олена.</i> РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА – МЕНЕДЖЕРА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	104

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
Навчально-науковий інститут менеджменту і психології
Кафедра педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти
Університет гуманітарних і природничих наук
ім. Яна Длугоша в Ченстохові (Польща)
Міжнародний Біблійний інститут «Сансет» (США)
Хардінгський університет (США)
Master Goal Human Transformation CIC (Великобританія)
Інститут розвитку громадянського суспільства імені Голди Меїр
Лабораторія духовного розвитку особистості університету Григорія Сковороди в
Переяславі
Український Біблійний інститут
Громадська організація «Возлюби»
Громадська рада з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями при
Міністерстві освіти і науки України
ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія»

ШКОЛА СИНЕРГІЇ
ОСВІТИ І ДУХОВНОСТІ

ПРОГРАМА
V Міжнародної науково-практичної
конференції
«Школа синергії освіти і
духовності:
нові виклики, тренди і можливості»

22 листопада 2024 р.

м. Київ

НАУКОВА РАДА
V Міжнародної науково-практичної конференції
«Школа синергії освіти і духовності:
нові виклики, тренди і можливості»

Петро САУХ академік-секретар Відділення вищої освіти НАПН України, дійсний член (академік) НАПН України, доктор філософських наук, професор

Микола КИРИЧЕНКО ректор ДЗВО «Університет менеджменту освіти», професор кафедри філософії і освіти дорослих, член-кореспондент Академії наук вищої освіти України, доктор філософії

Наталія МУРАНОВА проректор з науково-педагогічної, освітньої роботи та міжнародних зв'язків ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійної та вищої освіти, «Відмінник освіти України»

Інна ОТАМАСЬ проректор з наукової роботи та цифровізації ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат історичних наук, доцент

В'ячеслав СУПРУН директор Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат економічних наук, доцент

Річард БАГГЕТТ президент консалтингової компанії «Розвиток організацій» (шт. Техас, США), офіційний представник Міжнародного Біблійного інституту (м. Лаббок, шт. Техас, США)

Маріола МІРОВСЬКА завідувач кафедри соціальної політики, соціальної роботи та туризму Факультету соціальних наук Гуманітарно-Природничого Університету імені Яна Длугоша в Ченстохові, доктор педагогічних наук (габілітований), професор (Республіка Польща)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Ганна КРАВЧЕНКО завідувач кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
доктор педагогічних наук

**Зоя
РЯБОВА**

гарант магістерської програми «Соціальна робота. Соціальна реабілітація», професор кафедри менеджменту освіти та права, ЦПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

**Ірина
СІДАНІЧ**

гарант магістерської програми «Християнська педагогіка. Капеланство», професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

**Наталія
ПРИХОДЬКІНА**

професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

**Тетяна
РОЖНОВА**

професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

**Дмитро
ГРИЩУК**

доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

**Ганна
ТИМОШКО**

професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

**Тетяна
МАХИНЯ**

професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

**Мирослава
КУВАРЗІНА**

голова ГО «Возлюби»

**Дарія
НОВІКОВА**

директор ВБФ “Східноєвропейська
гуманітарна місія”

**Богдан
ФЕЩАК**

голова ради молодих учених ДЗВО «Університет
менеджменту освіти»

**Єлізавета
ВЕРЕМЕНКО**

голова Студентської колегії УМО

Відповідальний секретар організаційного комітету:

**Ксенія
ЮРЧЕНКО**

методист вищої категорії навчально-
методичного відділу Навчально-наукового
інституту менеджменту та психології ДЗВО
«Університет менеджменту освіти»

ЕКСПЕРТИ-УЧАСНИКИ ДИСКУСІЙ ПО СЕКЦІЯМ

Проректор з наукової роботи та цифровізації ДЗВО «Університет менеджменту освіти», канд.іст.наук., доцент, доцент кафедри професійної і вищої освіти ЦПО ДЗВО «УМО» **Отамась І.Г.**; **Річард БАГГЕТ**, президент консалтингової компанії «Розвиток організацій» (шт. Техас, США), офіційний представник Міжнародного Біблійного інституту «Сан Сет» (США).

НАПРЯМИ РОБОТИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Секція 1. «Використання сучасних освітніх технологій у процесі розвитку освіти і духовності, міжнародний досвід»

Секція 2. «Синергія Нової Української Школи і духовності»

Секція 3. «Духовні і філософські засади соціальної роботи і соціальної реабілітації»

ПОРЯДОК РОБОТИ КОНФЕРЕНЦІЇ

9:30 - початок підключення учасників

10:00 - 11:30 - відкриття, вітання та пленарне засідання

11:30 - 12:30 - обговорення питань секції 1

12:30 - 13:00 - перерва

13:00 - 14:00 - обговорення питань секції 2

14:00 - 15:00 - обговорення питань секції 3

15:00 - 16:00 - підбиття підсумків

РЕГЛАМЕНТ РОБОТИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Привітання	– до 5 хвилин
Виступ на пленарному засіданні	– 10-15 хвилин
Виступ на секційному засіданні	– 5-7 хвилин
Інформація і повідомлення	– 3-5 хвилин

Мови конференції: українська, англійська, польська

Мета конференції: Створення фахового і ефективного майданчика для вітчизняних і зарубіжних науковців, молодих учених та практико орієнтованих освітян з метою ознайомлення з результатами наукових досліджень та емпіричним досвідом співіснування та синергії освіти і духовності.

Лінк для участі у конференції:

<https://us02web.zoom.us/j/87886731803?pwd=BHnlahip3DtWZr9J8LYw6ydn89q1g6.1>

Идентификатор конференции: 878 8673 1803

Код доступа: 315834

Технічна підтримка

телефон: +380 66 776 29 61

Олександр Поперечний

Viber: □Alexander Cheburechnyi□

Сайт конференції

<https://sites.google.com/view/sseschool/головна-сторінка?authuser=0>

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-А

**ВІДКРИТТЯ КОНФЕРЕНЦІЇ
ОФІЦІЙНІ ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ**

Микола КИРИЧЕНКО, ректор ДЗВО «Університет менеджменту освіти», дійсний член (академік) Національної академії наук вищої освіти України, доктор філософії

Інна ОТАМАСЬ, проректор з наукової роботи та цифровізації ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат історичних наук, доцент

В'ячеслав СУПРУН, директор Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат економічних наук, доцент

Галина КОЛОМОЄЦЬ, заступник директора Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України, кандидат педагогічних наук, старший дослідник

Ганна КРАВЧЕНКО, завідувач кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

о. Рафаїл ТУРКОНЯК, професор Національного університету «Острозька Академія», біблійний перекладач, доктор богослов'я і доктор літургії

Руслан ВАСЮТІН, засновник та керівник Master Goal та Human Transformation, партнер Aston University Business School

**РОБОТА КОНФЕРЕНЦІЇ
ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ**

Освіта цілісної особистості

Річард БАГГЕТ, президент консалтингової компанії «Розвиток організацій» (шт. Техас, США), офіційний представник Міжнародного Біблійного інституту «Сан Сет» (США)

Університетська освіта: чотири роки підготовки для сорока років роботи в бізнесі

Гері СКІДМОР, головний виконавчий директор та виконавчий голова компанії Aberdeen Technology Company, член ради директорів James Avery Company (шт. Техас, США), ад'юнкт-професор бізнесу в Університеті Конкордія (США)

Навчання у посттравматичний період

Тод ПЕТТЕН, заступник декана Освітнього коледжу Кеннон-Клері Хардінгського Університету, завідувач кафедри психічного здоров'я і благополуччя, доктор психологічних наук, професор (США)

Технології виховання ціннісної основи підростаючого покоління

Іван БЕХ, дійсний член (академік) НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України, доктор психологічних наук, професор, м. Київ, Україна

Духовно-моральні засади розвитку особистості в умовах сучасних викликів

Ірина СІДАНІЧ, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор, м. Київ, Україна

Духовно-моральні цінності як основа формування національно-культурної ідентичності молоді»

Інна ОТАМАСЬ, проректор з наукової роботи та цифровізації ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат історичних наук, доцент, м. Київ, Україна

Безпека в освіті: світоглядно-духовні виміри

Людмила ФІЛИПОВИЧ, провідний науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, доктор філософських наук, професор, м. Київ, Україна

Реалізація програми Всеукраїнського експерименту з теми «Теоретико-методичні засади виховання духовно-практичної позиції особистості здобувачів дошкільної та загальної середньої освіти»

Алла КУХАРЧУК, генеральний директор ТОВ Софіївсько-Борщівський ліцей «Софія» та керівник освітнього проекту «Sofia Global Education», магістр релігієзнавства, с. Софіївська Борщівка, Київська область, Україна

Християнська етика як синергія етики і релігії

Олег ОГІРКО, доцент кафедри філософії та педагогіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Гжицького, доктор філософії, доцент, м. Львів, Україна

Цінності орієнтири Українців в Великобританії в контексті розвитку духовності в системі освіти

Олена ХАРЧЕНКО, кандидатка педагогічних наук, освітня експертка, членкиня Союзу Українців в Британії

«Форум Добрих Справ» як чинник розвитку волонтерства та громадянського суспільства в Україні

Тетяна ГРАБАН, голова правління Інституту розвитку громадянського суспільства ім. Голди Меїр, організаторка суспільно-інформаційного заходу «Форум Добрих Справ», громадська діячка, волонтерка

Синергія освіти і духовності та проблема підготовки майбутніх фахівців до педагогічної діяльності в ЗВО

Нінель ХИМИЧ, доцент кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти, завідувач лабораторії духовного розвитку особистості, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, кандидат педагогічних наук, доцент, м. Переяслав, Україна

Духовність як чинник розвитку здорової особистості

Мирослав САВЧИН, завідувач кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, доктор психологічних наук, професор, м. Дрогобич, Україна

Соціально-емоційне навчання (see learning) як умова розвитку навичок та підтримки дітей і молоді

В'ячеслав СУПРУН, директор Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат економічних наук, доцент

Сучасні проблеми соціалізації особистості: духовний і ціннісний аспекти

Ганна КРАВЧЕНКО, завідувач кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, м. Харків, Україна

Оптимізація управління освітнім закладом: делегування повноважень в умовах воєнного стану

Ганна ТИМОШКО, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор, м. Чернігів, Україна

Кейс менеджмент як ефективна технологія в соціальній роботі

Зоя РЯБОВА, гарант магістерської програми «Соціальна робота. Соціальна реабілітація», професор кафедри менеджменту освіти та права, ЦПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктора педагогічних наук, професор

Діяльність ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія» у контексті поширення та сприяння духовно-морального виховання підростаючого покоління в контексті цінностей Нової Української Школи

Дарія НОВІКОВА, директор ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», м. Відень, Австрія

Роль батьків в сучасному освітньому та виховному процесі підростаючого покоління

Дмитро ГРИЩУК, доцент кафедри педагогіки, адміністрування і соціальної роботи Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент, м. Київ, Україна

РОБОТА СЕКЦІЙ

СЕКЦІЯ 1.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І ДУХОВНОСТІ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Доповіді

Сучасні та майбутні виклики освіти

Валентина ІВАНОВА, професор кафедри економіки, підприємництва та менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор економічних наук, професор

Акмесинергетичні засади професійного становлення майбутнього соціального працівника

Валентина ГЛАДКОВА, професор кафедри менеджменту освіти та права Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор пед. наук, професор

Сучасний стан управління професійно-творчим розвитком майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук

Тетяна РОЖНОВА, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

Синергія особистісного та професійного потенціалу андрагогів: психологічний аспект

Наталія ПРИХОДЬКІНА, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», доктор педагогічних наук, професор

Досвід громадських віросповідних організацій у сфері неформальної педагогічної освіти дорослих в періоди історичної турбулентності

Людмила БРИНЬ, керівник ГО “Дитяча Місія”, аспірантка

Трансформація цінності освіти у контексті розвитку технологій штучного інтелекту

Тетяна МАХИНЯ, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук, доцент

Розвиток професійної компетентності менеджера - виклики сьогодення.

Віталій САВЧЕНКО, аспірант, ДЗВО “Університет менеджменту освіти”

Сучасні освітні технології у підготовці менеджерів

Ольга ПОСТОЄВА, доцент кафедри економіки, підприємництва та менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», кандидат педагогічних наук

СЕКЦІЯ 2.

СИНЕРГІЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ І ДУХОВНОСТІ

Доповіді

Духовність і фінанси - єдність і протиріччя

Олексій ГОЛИК, ТОВ «Євролайф Україна», фінансовий консультант, магістр

Свобода як цінність у контексті духовно-морального виховання студентів закладів вищої освіти

Олександр КРИВЕНКО, лабораторія національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, аспірант

Робота як місія і служіння

Сергій ШУПШОВ, Ірпінська гімназія «Освіта» м. Ірпінь, вчитель християнської етики

Конституційно-правові засади викладання курсів духовно-морального спрямування

Віталій ШУЛЬГА, Криворізький ліцей №71, викладач предмету “Захист України”

Розвиток духовно-моральної компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти в експериментальній діяльності освітнього закладу

Павло ДРОЗД, ТОВ «Софіївсько-Борщагівський ліцей «Софія», практичний психолог

Розвиток емоційного інтелекту майбутнього керівника -

менеджера закладу загальної середньої освіти»

Олена ШОЛОХ, доцент кафедри педагогіки, методики викладання історії та суспільних дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка», кандидат педагогічних наук

Партнерська взаємодія педагогів, учнів та батьків: проблеми, пошуки, перспективи

Галина ЛУК'ЯНЧУК, старший викладач кафедри менеджменту освіти Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти

Духовність як основа особистісного розвитку в сучасній освіті (НУШ)

Лариса ГОРЛАЧ, учитель української мови та літератури, ліцей №157, м. Київ

Проблематика визначення та закріплення категорії «духовно-моральне виховання»

Олексій НОЗДРІН, кандидат юридичних наук, адвокат

Розвиток духовно-моральної компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти в рамках експерименту освітнього закладу

Павло ДРОЗД, ТОВ «Софіївсько-Борщагівський ліцей «Софія», практичний психолог

СЕКЦІЯ 3.

ДУХОВНІ І ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Доповіді

Соціальна корекція людей з проблемами в адаптації та девіантною поведінкою

Ігор ДМИТРАШКО, магістрант, гр. СРР-24-Д1, Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Інтеграція переселенців у нові громади

Віталій СТАРЕНКО, магістрант, гр. СРР-24-Д1, Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Основні напрями волонтерської допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні

Олександр ЗОЗУЛЯ, магістрант, гр. СРР-24-Д1, Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Сучасні проблеми соціалізації особистості: духовний і ціннісний аспекти

Максим ГЕТЬМАН, магістрант, гр. СРР-24-Д1, Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Професійно-трудова реабілітація та її ефективність

Андрій КИСЕЛЬНИКОВ, магістрант, гр. СРР-24-Д1, Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Соціальна реабілітація внутрішньо переміщених осіб: духовні та психологічні аспекти адаптації

Кирило ПРОСІН, магістрант, гр. СРР-24-Д1, Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Теоретичні аспекти розвитку духовно-моральних цінностей у капеланському русі України

Михайло БОГАЧУК, магістрант, гр. СРР-24-Д1, Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Роль духовності у формуванні психологічного благополуччя клієнтів соціальної роботи

Євген СУРЕЛО, магістрант, гр. СРР-24-Д1, Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Особливості організації допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні

Артур ЄМЕЛЬЯНЕНКО, магістрант, гр. СРР-24-Д1, Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Соціальна реабілітація ветеранів війни засобами проектних технологій

Андрій МОЗГОВИЙ, магістрант, гр. СРР-24-Д1, Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Волонтерський рух в Україні. Допомога внутрішньо-переміщеним особам

Едгар АРАКЕЛЯН, магістрант, гр. СРР-24-Д1, Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Особливості волонтерської діяльності в підтримці військових в сучасних умовах

Олег ОНИСЬКОВ, магістрант, гр. СРР-24-Д1, Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Діяльність волонтерського руху щодо допомоги українським військовим

Віталій ТКАЧУК, менеджер відділу капеланства МБФ “Samaritan's Purse”, магістрант, гр. СРР-24-Д1, Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

РЕЗОЛЮЦІЯ

V Міжнародної науково-практичної конференції «Школа синергії освіти і духовності: нові виклики, тренди і можливості»

Учасники V Міжнародної науково-практичної конференції «Школа синергії освіти і духовності: нові виклики, тренди і можливості»,

грунтуючись на результатах класичних та сучасних досліджень в суспільних науках, зокрема у педагогіці, соціальній психології, соціальній філософії з питань розвитку суспільства й особистості,

підтверджуючи прихильність духовним християнським принципам виховання особистості, формування нації розвитку та прогресу,

слідуючи засадам Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки, Проекту стратегії сталого розвитку України до 2030 року, Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, Стратегії розвитку освіти до 2032 року,

беручи до уваги результати обговорення на Конференції широкого кола питань за визначеною проблематикою, ідеї та пропозиції учасників,

висловлюючи занепокоєння впливом збройної агресії з боку московії та її сателітів на сучасний стан українського суспільства, який характеризується боротьбою проти повномасштабного вторгнення ворога, низьким рівнем розвитку духовно-моральних якостей особистості, слабким розвитком національної, культурної, політичної, екологічної та економічної свідомості громадян; тенденцією скорочення інтеграції предметів морально-духовного спрямування в освітній процес нової української школи; наявністю у суспільстві сталих міфів про антагонізм духовного і наукового,

констатуємо важливість актуалізації діалогу між освітянами та релігійними діячами, зокрема представниками християнських конфесій, з метою подальшого розвитку взаєморозуміння, осмислення взаємобуття та взаємовпливу **для розробки та реалізації** системи заходів для популяризації у суспільстві ідей духовності, моральності, самовдосконалення та саморозвитку; **для розбудови** системи освіти на засадах християнської аксіології в інтересах сталого розвитку особистості і суспільства в цілому; **для активізації** спільної діяльності щодо моніторингу впливу на розвиток особистості окремих соціальних явищ (ЗМІ, Інтернет, окремі напрями освітньої та виховної політики) та **підготовки** пропозицій профільним міністерствам, відомствам та службам для посилення контролю за захистом інтелектуальної, психічної та духовної безпеки українських громадян.

Для забезпечення вищезазначеного **пропонуємо**:

продовжити роботу ініціативної групи «Школа синергії освіти і духовності» з метою подальшої координації спільних зусиль для всебічного та сталого розвитку українського суспільства на цінностях християнської аксіології, української самобутності та цивілізаційної спадщини світу;

державному закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України продовжувати розвивати науково-практичну платформу для реалізації стратегічних завдань Школи;

Школа синергії освіти і духовності

стратегічним партнерам та іншим зарубіжним та вітчизняним організаціям долучитися до процесу розробки та реалізації програм, спрямованих на духовний розвиток особистості;

громадській раді з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями при МОН України стати правовим партнером Школи;

зкладам вищої духовної освіти стати експертними партнерами у процесі підготовки та реалізації програм діяльності Школи;

релігійним організаціям, об'єднанням і громадам стати головними амбасадорами у суспільстві для широкого впровадження передових ідей духовності і освіти з метою актуалізації особистісного та національного поступу;

громадським організаціям, фондам та іншим формам громадської ініціативи і окремим громадянам стати ресурсними партнерами для забезпечення діяльності Школи.

Ми - учасники **V Міжнародної науково-практичної конференції «Школа синергії освіти і духовності: нові виклики, тренди і можливості»**, переконані, що цей захід стане важливим в ряді подій, що сприятимуть активізації процесу діалогу між науковою та релігійною спільнотою для встановлення історичної справедливості про синергію освіти і духовності та спільний благодатний вплив на розвиток особистості і суспільства в цілому.

**Учасники
Міжнародної науково-практичної конференції
«Школа синергії освіти і духовності:
нові виклики, тренди і можливості».**

22 листопада 2024 року, м. Київ

Едгар АРАКЕЛЯН,
магістрант кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти,
Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України
Науковий керівник:
Ганна КРАВЧЕНКО, д. пед. н.,
професор кафедри педагогіки, адміністрування
та спеціальної освіти,
Навчально наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ. ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

Одним із найбільш значущих результатів Революції Гідності стало виникнення волонтерського руху. Про волонтерський рух в Україні сьогодні з захопленням говорять у багатьох країнах світу, називаючи це явище унікальним. Розквіт волонтерської діяльності у нас припав на час Революції Гідності і початок війни на Донбасі.

У надзвичайно складний період саме цей рух об'єднав суспільство, створив дієву структуру громадських організацій, груп людей, готових взяти на себе вирішення найбільш нагальних і болючих проблем держави.

Сьогоднішньому волонтерському руху в Україні мало аналогів навіть на Заході, звідки, власне, й прийшов термін «волонтерство». Слово «волонтер» походить від французького *volontaire* (доброволець), яке в свою чергу запозичено з латинського *voluntarius* (*voluntas* – вільне волевиявлення, *volō* – бажання, намір) [2].

Волонтерство як соціокультурне явище нерозривно пов'язане з розвитком цивілізації. В історії людства навряд чи знайдеться суспільство, якому не були б притаманні ідеї добровільної допомоги. І завжди знаходились люди, для яких самореалізація, самоудосконалення були можливі лише через працю на благо інших. Слід сказати, що протягом віків релігія, церква спонукала людей до благодійництва і волонтерства, виховувала альтруїстичну свідомість.

В 2019 році людство буде відзначати 160-річчя виникнення волонтерського руху. В наш час волонтери відіграють дуже важливу роль для внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Внутрішньо переміщені особи - особи, змушені раптово тікати зі своїх будинків в результаті збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини або стихійних лих і знаходяться на території власної країни. Фактично, внутрішньо переміщені особи, це особи, які підпадають під визначення вимушені переселенці, але які, покинувши місце свого

постійного проживання, залишаються в країні своєї громадянської належності та можуть користуватися її захистом [3].

Масова внутрішня міграція населення всередині країни пов'язана з низкою проблем, які виникають як у самих внутрішньо перемішених осіб, так і в суспільстві в цілому. Таким людям сьогодні надаються медичні, юридичні, адміністративні, соціально-психологічні послуги, що мають на меті адаптацію внутрішньо переміщених осіб та забезпечення їхньої оптимальної життєдіяльності.

Однак, таке втручання є короткотерміновим, спрямованим на задоволення першочергових потреб і не передбачає інтеграцію внутрішньо перемішених осіб в соціум. Разом із тим, відбувається прийняття нових нормативно-правових документів, утворюються нові організації та волонтерські штаби з надання допомоги та підтримки внутрішньо перемішеним особам, розвивається *волонтерський рух*.

До основних причин переміщення відносять [1;3]:

1. Військові дії (збройний конфлікт на сході України, обстріли та бойові дії, що відбуваються на території Донбасу та інших регіонах);
2. Знищення чи пошкодження житла в результаті бойових дій або природних катастроф;
3. Переслідування за політичними, етнічними або релігійними мотивами. ВПО не є біженцями, оскільки вони не перетинають міжнародних кордонів, однак їхня ситуація є не менш складною, ніж у біженців, і вимагає відповідної уваги та підтримки з боку держави та громадських організацій.

Враховуючи зазначені причини, можемо визначити, що саме волонтерський рух в Україні на сучасному етапі є проявом певної зрілості громадянського суспільства, доповнює функції державних органів, сприяє стабілізації і регулюванню суспільних відносин в умовах децентралізації.

Література:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
2. Посібник із психічного здоров'я і психосоціальної підтримки на рівні громад в умовах надзвичайної ситуації та переміщення населення. Міжнародна організація з міграції (2021), https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/iom_ukraine_manual_on_cbmhpssinemergenciesanddisplacement2021_ukrainian_digital_0.pdf

Поліщук, В., Олексюк, Н., & Бачинська, О. (2023). Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади: соціально-економічний аспект. *Управління змінами та інновації*, (6), 5-9. <https://doi.org/10.32782/СМІ/2023-6-1>

Михайло БОГАЧУК,

магістрант кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти,
Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

Науковий керівник:

Ірина СІДАНІЧ, доктор пед. н., професор,
професор кафедри педагогіки, адміністрування та спеціальної освіти,
Навчально наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У КАПЕЛАНСЬКОМУ РУСІ УКРАЇНИ

У 2021 році Президентом України Володимиром Зеленським підписаний Закон України «Про Службу військового капеланства» від 30.11.2021.

Підготовка капеланів проводиться в Україні, США, Великій Британії в Німеччині та в інших державах. Школа капеланства у США нараховує 250 років, тоді як в Україні 33 роки (з 1991) і лише в останні роки здійснюється активними темпами.

Більше 300 штатних капеланів на сьогоднішній день у Збройних Силах України. Це близько одного капелана на 10 тис. військовослужбовців. І на мій погляд, це дуже мало, так як кожен військовослужбовець потребує допомоги духовного наставника.

Духовність пов'язана з внутрішнім психічним життям людини, її моральним світом.

Зародження терміна «капелан» відносять до IV століття і тісно пов'язують з ім'ям Мартіна Турського (римського легіонера, офіцера кінноти). У 338 році під час перебування в гарнізоні Ам'єна (Франція) він у люту зимову холоднечу зустрів жебрака і, щоб зігріти його, віддав йому половину свого плаща, який звався «капа». Вночі уві сні побачив Ісуса Христа, одягненого в його плащ, який сказав ангелам: «Дивіться, мене Мартин – катехумен одягнув!». Пізніше друга половина плаща – капи святого Мартіна стала предметом вшанування у французькій армії. Для неї був створений похідний храм, який назвали «капелою» (звідси походить й українське «каплиця»), а священника, який служив у цьому храмі, почали називати капелан. У практиці Мартіна Турського було шість воскресінь із мертвих.

Інститут військового капеланства сьогодні відіграє важливу роль у підтримці воїнів Збройних Сил України, та є важливим складником морально-психологічної підтримки воїнів.

Капелан – це уповноважений представник церкви для задоволення духовних потреб людей з обмеженим доступом (військових, засуджених, хворих тощо).

Основна мета капелана – спасіння і звільнення людини через покаяння «... і пізнаєте правду, і правда вас вільними зробить» (Ів. 8:32).

О. Ворошук показав досвід розвитку служіння військових капеланів в арміях іноземних держав (США, Німеччини та Ірану), виокремив чотири моделі капеланства (англо-американську, європейську (німецьку), ісламську та світську статистську) та запропонував у процесі запровадження капеланства в ЗСУ використовувати не тільки зарубіжний, але й вітчизняний досвід, зокрема під час сучасних бойових дій на сході України [1].

Історія військового капеланства в Україні пишеться в складних умовах війни РФ проти України, в якій українська нація прагне відстояти незалежність власної держави та загальнолюдські цінності свободи людини, зокрема і право на свободу віросповідання. За таких обставин військові капелани у своєму служінні Богові і народові підтримують моральний дух воїнів і суспільства, сприяють формуванню сучасної української нації.

Розвиток духовного світу людини, виховання в неї християнської моралі проголошували Я. Коменський, І. Песталоцці, Г. Ващенко, К. Ушинський [2]. Зокрема Г. Ващенко вважав, що виховний ідеал має дві складові: патріотизм та духовність [3].

В. Гоголь та Р. Делятинський зазначили, що процес становлення інституту військових капеланів в Україні, став результатом довготривалого процесу практичних кроків та теоретичного переосмислення ролі капеланів у формуванні духовно-моральних якостей і задоволенні духовно-релігійних потреб військово-службовців Збройних Сил України.

Увесь історичний процес становлення інституту військового капеланства в Україні можна умовно поділити на п'ять етапів, кожен із яких характеризується специфікою виявлення ініціативи з боку Церкви та держави щодо запровадження капеланства у Збройних Силах України.

Так, на першому етапі (1991–2008 рр.) ініціатива організації капеланства виходила спершу від Церков, а відтак – і представників армії, однак не мала чітких нормативних механізмів.

На другому етапі (2008–2014 рр.) на основі Меморандуму про співпрацю (2008 р.) почали формуватися нормативні акти органів державної влади щодо налагодження співпраці із Церквами у сфері капеланства, а будь-які ініціативи щодо запровадження капеланства мали партнерський характер.

На третьому етапі (2014–2016 рр.) інституалізація капеланства відбувалася під значним впливом волонтерського руху та поступового зростання підтримки державної влади у напрямку нормативного регулювання діяльності капеланів.

На четвертому етапі (2017–2021 рр.) військове капеланство спершу запроваджується нормативним актами, а відтак набуває довершеного вигляду через прийняття спеціального закону.

Відтак, п'ятий етап (з 2022 р.) позначений складними умовами повномасштабної війни РФ проти України, в якій військові капелани гідно виконують своє служіння Богові та Україні задля перемоги над ворогом та досягнення справедливого миру [4].

Історія показує, що неможливо перемогти той народ в якого сильні морально – духовні цінності. «Безбожні втікають, коли й не женуться за ними, а справедливий безпечний, немов той левчук» (Прит. 28:1).

Література:

1. Ворошук О. М. Використання досвіду капеланського служіння в арміях іноземних держав у процесі становлення та розвитку інституту військового духовенства (капеланства) збройних сил України // *The scientific heritage*. Budapest, Hungary, 2021. No 62. С. 3–9.

2. Дрозд П., Махія Т. Теоретичні аспекти духовно-моральної компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. Київ-Харків, Україна, 2024. Адаптивні процеси в освіті, С. 130-133.

3. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава : Полтавський вісник, 1994. Серія «Філософія».

4. Гоголь В., Делятинський Р. Історія становлення військового капеланства в Збройних Силах України (1991-2021 роки). Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 42, с. 26-38.

Ольга БОГДАН,

магістрантка кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти,

Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

Науковий консультант:

Ганна КРАВЧЕНКО, д. пед. н.,
професор кафедри педагогіки, адміністрування
і спеціальної освіти,

Навчально наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

**ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ, ЇХ ФОРМУВАННЯ
В УМОВАХ НУШ**

Формування духовно-моральних цінностей є одним із найважливіших завдань сучасної освіти, яке пов'язане з вихованням гармонійної особистості. У нових умовах саме духовність і моральність визначають можливість гармонійного співіснування в суспільстві, збереження культурних традицій і цінностей.

У НУШ (Нова українська школа) духовно-моральне виховання є інтегрованим компонентом, що пронизує всі аспекти навчально-виховного процесу [1].

Цінності є базою для формування життєвих орієнтирів учнів.

У контексті НУШ *основні духовно-моральні цінності* охоплюють повагу до інших, любов до Батьківщини, відповідальність, толерантність, милосердя, справедливість [2].

Підходи до формування духовно-моральних цінностей у НУШ:

1. Інтеграція у навчальні програми

- Навчальні предмети, як-от українська література, історія, мистецтво, мають великий потенціал для формування духовно-моральних цінностей. Наприклад, через аналіз літературних персонажів учні вчаться оцінювати поведінку, робити моральні висновки.

2. Інтерактивні методи навчання

- Використання інтерактивних методів, як-от дискусії, моделювання ситуацій, рольові ігри, сприяють практичному закріпленню моральних норм. Наприклад, розігрування ситуацій вибору між добром і злом допомагає учням засвоювати етичні принципи.

3. Проектна діяльність

- Участь учнів у соціальних проектах (допомога літнім людям, організація благодійних акцій) дозволяє формувати такі цінності, як милосердя, співчуття та взаємодопомога.

Роль вчителя у формуванні моральних цінностей є основною ланкою в процесі формування духовно-моральних цінностей. Його власний приклад, стиль спілкування, моральна позиція відіграють вирішальну роль і являються важливими аспектами застосування партнерського підходу, коли вчитель виступає не лише як наставник, а й як рівноправний учасник діалогу з учнями.[3]

4. Інструменти формування духовно-моральних цінностей у НУШ

Позакласна робота

- Організація тематичних заходів (Тиждень доброчесності, День толерантності), екскурсій до місць культурної спадщини сприяє зміцненню моральних орієнтирів учнів.

Партнерство з батьками та громадою

- Співпраця з батьками забезпечує цілісність виховного процесу. Наприклад, шкільні збори чи тренінги для батьків допомагають уніфікувати підходи до виховання моральності.

Використання технологій

- Цифрові платформи можуть бути корисними для формування моральних навичок через інтерактивні завдання чи етичні тренінги.

Отже, духовно-моральні цінності є основою формування гармонійної особистості, здатної адаптуватися до викликів сучасності та сприяти побудові гуманного суспільства. Нова українська школа забезпечує ефективну платформу для інтеграції духовно-моральних цінностей у навчально-виховний процес через інтерактивні методи, проекти, партнерство з батьками й громадою. Подальший розвиток цього напрямку передбачає розширення практик соціальної взаємодії учнів і залучення новітніх технологій у процес виховання.

Література:

1. Державний стандарт базової середньої освіти. 2020. С. 8-10.
2. Бех І.Д. Виховання духовності особистості: теорія і методика. Київ, 2021. С. 14-18.
3. Kravchenko Hanna Ensuring the quality of primary education by managing the development of primary school teachers' professional competence / Kravchenko Hanna, Batsula Nataliia / Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика» Серія «Педагогіка» Випуск 14 (27), 2022 <https://amtp.org.ua/index.php/journal/issue/view/30>
4. Савченко О.Я. Виховний потенціал НУШ: інтегративний підхід. Київ, 2019. С. 23-25.

Марія БОЯРЕНКО,

магістрантка кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти,

Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

Науковий консультант:

Ганна КРАВЧЕНКО, д. пед. н.,
професор кафедри педагогіки, адміністрування
і спеціальної освіти,

Навчально наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

**ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

В незалежній Україні чітко помітні дві тенденції соціального розвитку: з одного боку, відродження національної самосвідомості українського народу, а з другого – прагнення до інтеграції у європейське і світове співтовариство, глобалізація різних сфер матеріального та духовного життя.

Дитина сьогодні опинилася у вирі соціально-економічних перетворень і духовно-культурних процесів. На сьогоднішній день важливо, щоб виховання мало чітку мету, яка б відображала потреби суспільства. Сучасне українське виховання спирається на духовну силу традицій українського народу і орієнтується на ті потреби, що виникають.

Для дитини з особливими освітніми потребами потрібно створити такі умови, таке середовище, де б дитина не була ізольована від реального життя. Основними критеріями морально-духовної вихованості є ставлення дитини до змісту понять: добро і зло щодо себе, оточуючих тебе, доквілля, Батьківщини.

Формування морально – духовних цінностей у дітей з особливими освітніми потребами значною мірою залежить від педагога як особистості, який, сам володіє морально – духовними якостями. У процесі виховання не допустимі непослідовність, нещирість, байдужість.

Вивченню тенденцій духовного розвитку дітей та їхнього впливу на роботу з дітьми з особливими освітніми потребами присвячені наукові праці І. Гладченко, М. Супрун [2], І. Кулик [4], Kaili C. Zhang, Deirdra I-Hwey [6] та інших.

Однією з умов розвитку в учнів навичок спілкування є забезпечення необхідного мовленнєвого середовища, головними організаторами якого, в першу чергу, є педагоги. Тільки через мовленнєву діяльність, сприйняття мовлення інших і власне говоріння діти оволодівають мовою як засобом спілкування й пізнання. Найкраще мовленнєві ситуації з дітьми створювати у процесі гри.

Таким чином, на основі власного педагогічного досвіду роботи з дітьми дошкільного віку, серед яких були ті, що мали особливі освітні потреби і навчалися разом із однолітками типового розвитку в групах заклад дошкільної освіти, можна визначити такі форми, методи та прийоми забезпечення духовного розвитку:

- гра природний супутник життя дитини, джерело радісних емоцій, що володіє великою виховною силою. Тому в своїй роботі ми завжди звертаємося до гри: як дидактичної, так і до народної. Народні ігри є невід'ємною частиною духовно - морального виховання дошкільнят;

- цикл дидактичних та інтерактивних ігор допомагає формувати почуття любові до Батьківщини на основі вивчення національних культурних традицій, допомагають у розвитку любові до рідної землі, гордості приналежності до цього народу;

- словесні ігри використовуються при вихованні духовно-моральних почуттів. Наприклад, гра «Солодкі слова» (дитина з закритими очима визначає, хто сказав ввічливе слово), «Ромашка красивих слів» (діти вставляють свої пелюстки вимовляючи чарівне слово), «Поділися усмішкою» і т.д.

Отже, чим дорослішою стає дитина з особливими освітніми потребами, тим частіше вона стикається з більш глибокими й тонкими духовними проблемами, справитися з якими здатна лише сама, покладаючись на власне розуміння обов'язку й відповідальності. Дуже важливо, з самого дитинства закласти у свідомість дитини морально – духовний фундамент, правильне розуміння обов'язку і відповідальності як по відношенню до себе так і до інших.

Література:

1. Василь Сухомлинський про роботу з дітьми з особливими потребами.
URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/673267>
2. Гладченко І. В., Супрун М. О. Формування духовнозбережувальної компетенції в дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах дошкільного корекційно-розвивального простору.

URL:https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708028/1/%D0%B7%D0%B1%20KDA22_%D0%A1.%20303-309.pdf

3. Казачінер О. С. Інноваційні педагогічні технології навчання дітей з особливостями розвитку. Х. : Основа, 2018. 96 с.

4. Кравченко Г.Ю. (2024). Моделювання процесу розвитку інклюзивної компетентності педагога ЗП(ПТ)О в умовах інституту неперервної професійної освіти / Кравченко Г.Ю., Коссова-Сіліна Г.О., Костина А.М. (2024). Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка 18(35). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-18\(35\)-15](https://doi.org/10.33296/2707-0255-18(35)-15)

5. Кулик І. В. Формування культури родинних взаємин в процесі духовного виховання молодших школярів шкілінтернатів // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. 2006. № 10. С. 53–56.

6. Kaili C. Zhang Spirituality and Disabilities: Implications for Special Education // Intellectual and Developmental Disabilities: August 2010. Vol. 48. № 4. P. 299–302.

Валентина ГЛАДКОВА,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту освіти та управління
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

АКМЕСИНЕРГЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Професіоналізм конкретного працівника є результатом його самореалізації в ході тривалого процесу професійного становлення, для якого характерні індивідуальна своєрідність й унікальність умов перебігу. Професійне становлення соціального працівника – цілісний і безперервний процес розвитку практичної, освітньої й дослідницької діяльності особистості у соціальній сфері. Такий процес орієнтований на формування професійних знань, умінь, навичок та особистісних якостей, адекватних кваліфікаційним вимогам та етичному стандарту професії.

За змістом діяльності фахівця соціальної сфери виділяються такі функції: організаційна, посередницька, правозахисна, інформаційна, психологічна, педагогічна, соціально-медична, соціально-побутова) та інші. За використовуваними технологіями виділяють такі функції: діагностична, прогностична, профілактична, реабілітаційна.

Виконуючи різні професійні ролі та функції, фахівець виробляє особливий стиль поведінки, систему власної унікальної діяльності з надання соціальної допомоги й підтримки клієнта.

Велике значення для успішної професіоналізації має спрямованість фахівця із соціальної роботи, яка складається із системи цінностей та мотивації його діяльності. Вона обумовлює професійну придатність до практичної соціальної роботи.

Стиль поведінки, професійна компетентність соціального працівника обумовлені сукупністю його професійних знань, умінь, навичок; комплексом психологічних особливостей та професійно важливих якостей і здібностей. Здатність досягати найвищих успіхів у професійній діяльності багато в чому залежить від самоконтролю, самовдосконалення, самоосвіти. Фахівець повинен бути психологічно готовим до діяльності в соціальній сфері, мати сформоване професійне мислення, вміти самостійно аналізувати конкретну ситуацію, оцінювати можливі наслідки та брати відповідальність за обрані рішення, які часто пов'язані з життям людини.

Завдання соціального працівника полягає в тому, щоб допомогти клієнтові знайти себе, знайти своє місце в динамічно мінливому світі, зорієнтуватися в нових соціальних відносинах. Такий фахівець повинен мати навички саморегуляції, самоорганізації, що є основою самовдосконалення й професійного зростання. В особливих, складних (екстремальних) умовах, коли зовнішні або внутрішні фактори викликають порушення нормальної діяльності функціональних систем, виникає природна потреба відновити рівновагу, збалансованість психічних процесів. У результаті усвідомлення ситуації з'являється мотив тієї або іншої дії з метою пристосування до нестандартної обстановки, відбувається активізація системи психічної саморегуляції.

Професійне становлення – це продуктивний процес розвитку і саморозвитку особистості, освоєння та самопроекування професійно орієнтованих видів діяльності, визначення свого місця у світі професій, реалізація себе в професії й самоактуалізація свого потенціалу для досягнення вершин професіоналізму (майстерності). Дієвість професійного становлення соціального працівника залежить від: спрямованості на діяльність у соціальній сфері (наявність стійкого інтересу і схильності до професії); змісту й технологій професійно-освітнього процесу в освітньому закладі тощо.

Професійна самосвідомість є провідним чинником професіоналізації майбутніх соціальних працівників. На початкових стадіях професійного становлення вирішальне значення мають протиріччя між особистістю й зовнішніми умовами життєдіяльності. На стадіях професіоналізації й особливо професійної майстерності провідного значення набувають протиріччя внутрішньо-суб'єктного характеру, що обумовлені внутрішньо-особистісними конфліктами, незадоволенням своїм професійним рівнем, потребою у саморозвитку, самоздійсненні, у професійному зростанні. Розв'язання цих протиріччя призводить до знаходження нових способів виконання професійної діяльності та підвищення професійного рівня.

Розглядаючи загальнометодологічні підходи до аналізу професійного становлення майбутнього соціального працівника неможна залишити поза увагою акмесинергетичний підхід, який нині широко застосовується у проведенні акмеологічних досліджень. Новизна акмесинергетичного підходу полягає в розумінні евристичної ролі синергетики в розвитку акмеології: 1) цей підхід дає змогу виявити зв'язок індивідуального акме з акме соціальним, що веде, до перспективних наслідків; 2) з теорії синергетики відомо, що крім простих

атракторів існують ще дивні, з якими пов'язаний перехід від порядку до хаосу (коли нарівні з рухом до акме слід враховувати також протилежний рух убік найбільшого занепаду – кате). При дослідженні руху до акме, необхідно враховувати рух кате (униз) (зазвичай, у зв'язку зі соціальними й індивідуальними кризами). Виникає не лише проблема досягнення акме, але й виходу з катаболе (подолання катаболе, тобто кризового стану); 3) вихід з катаболе припускає перехід до нового акме. З'являється проблема множинності акме; 4) чергування акме й катаболе, що припускає процес самоорганізації (балансування соціальної системи між простими й дивними атракторами), порушує питання про розрізнення локальних (відносних) акме й глобального (абсолютного) акме; 5) якщо відносні акме завершуються завжди деяким катаболе, те абсолютне акме не знає катаболе; 6) синергетичний підхід до акмеології не просто призводить до такого нового поняття як глобальне (абсолютне) акме, але й обґрунтовує неминучість руху до нього внаслідок існування в послідовності простих і дивних локальних атракторів глобального, або суператрактора.

Як висновок можна зазначити, що акмесинергетичний підхід, вбираючи все найбільш раціональне з інших підходів на основі принципу кумулятивності, є найбільш придатним при дослідженні особливостей якісної підготовки майбутніх соціальних працівників у процесі їх професійного становлення і складає його методологічну підставу.

Ірина ГНАТЕНКО,

магістрантка кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти,

Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Науковий консультант:

Тетяна РОЖНОВА, канд. пед. н., доцент,
професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти,

Навчально наукового інституту менеджменту і психології

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність теми дослідження зумовлено тим, що розвиток сучасного суспільства України і процеси інтеграції в європейську спільноту гостро ставлять питання забезпечення соціального захисту громадян країни, і особливо тих, хто потребує її найбільше, зокрема – це діти з особливими освітніми потребами. Конвенція ООН про права дитини, як документ міжнародного рівня, висуває вимоги до кожної держави щодо розробки та вдосконалення законодавчої бази для виконання важливого принципу усіх демократичних суспільств, що кожна

дитина, незалежно від стану її здоров'я, наявності інтелектуального або розумового порушення має право на одержання якісної освіти [3]. В сучасних умовах набуває помітних змін прагнення суспільства змінити ситуацію з навчання та виховання дітей з особливими освітніми проблемами на краще. Проблема управління закладом загальної середньої освіти в умовах інклюзивного навчання є в наш час дуже важливою, виникає багато питань щодо впровадження інклюзивних класів у закладах освіти. Реформування системи освіти в Україні і сучасні вимоги ринкових відносин, одним із учасників яких є система освіти, потребує впровадження менеджменту в практику діяльності освітніх закладів, що провадять загальноосвітню підготовку дітей з особливими освітніми потребами. Закономірно, що управління закладом загальної середньої освіти в умовах інклюзії має своє специфіку і відрізняється від управління школою, що не є спеціалізованим закладом для осіб із особливими освітніми потребами.

О. Сакалюк та Н. Черненко визначають низку проблем, що турбують досвідчених менеджерів-практиків у процесі впровадження інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, пов'язані з розвитком та вдосконаленням основних структурних компонентів освітнього середовища, зокрема: просторово-предметного (матеріально-технічне забезпечення доступності освітнього середовища вимагає архітектурної безбар'єрності закладу освіти); змістовно-методичного (розроблення індивідуальних програм, навчально-методичних матеріалів тощо); комунікативно-організаційного (кадрове забезпечення інклюзивного навчання, усвідомлення педагогами необхідності використання різноманітних навчальних підходів з урахуванням специфіки інклюзивного навчання, адаптування навчальних матеріалів для дітей з особливими освітніми потребами, застосування різних форм роботи тощо) [4].

Забезпечення якісного функціонування управління закладом загальної середньої освіти на сьогодні можливе тільки з глибоким розумінням соціально-політичних процесів, що відбуваються в Україні [2].

Знання керівником закладу освіти нормативно-правової бази щодо організації інклюзивного освітнього середовища — запорука коректної реалізації усіх необхідних для цього кроків та налагодження якісного освітнього процесу. Орієнтація в законодавстві підсилює узгодженість дій, планування, контроль результатів, а також є беззаперечним захистом від дискримінації, упередженого ставлення до учня з особливими освітніми потребами, некомпетентних розпоряджень чи намірів. На сьогодні в Україні розроблено низку нормативно-законодавчих актів, які забезпечують рівні умови для навчання і виховання осіб з особливими освітніми потребами, зокрема: Конституція України, Закон України «Про освіту», у змісті якого чітко визначено позицію держави щодо надання освіти дітям з особливими освітніми потребами, а також розкрито питання кадрового забезпечення інклюзивних закладів освіти; Концепція інклюзивної освіти, Концепція Нової української школи; Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, Накази МОНУ, інші міжнародні нормативно-правові акти, що регулюють надання освіти дітям з обмеженими можливостями тощо. Різні аспекти інклюзивної освіти містяться в головних

міжнародних документах: Саламанкській декларації про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами, Стандартних правилах зрівняння можливостей інвалідів ООН, Декларації прав дитини ООН, Програмі дій з навчання осіб з особливими потребами, Міжнародних консультаціях із питань раннього навчання дітей з особливими освітніми потребами та ін. У цих документах визначено, що інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної особистості, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку, а також зазначається, що інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання в умовах закладу освіти [5].

Україна в останні роки активно розвиває інклюзивну освіту, враховуючи рекомендації та стандарти Європейського Союзу. Заклади загальної середньої освіти в Україні стають все більш доступними для дітей з особливими освітніми потребами. Країни Європейського Союзу, такі як Нідерланди, Норвегія, Данія та Швеція, вже давно розвивають інклюзивну освіту. Ці країни мають широкий досвід і успішні практики інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у заклади загальної середньої освіти. У зарубіжних країнах акцент робиться на створенні сприятливого середовища для навчання всіх учнів, зокрема за допомогою індивідуальних навчальних планів, підтримки педагогічних асистентів та інших заходів. Важливим аспектом зарубіжного досвіду є підтримка інклюзивної освіти на рівні державної політики, що сприяє створенню системних змін у сфері освіти. Управлінська компетентність менеджера в системі неперервної освіти тлумачиться як здатність і готовність керівника цілісно й ґрунтовно аналізувати, визначати, точно формулювати проблеми функціонування сучасного закладу освіти, а також обирати серед альтернативних підходів їх вирішення найдоцільніший та ефективніший відповідно до контрактної ситуації закладу освіти [1].

Література:

1. Білянin Г.І. Управлінська компетентність менеджера в системі безперервної освіти. Народна освіта. 2013. № 3. С.2.
URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1508 (дата звернення 08.04.2024)
2. Мартинець Л. А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу: навчальний посібник. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2018. 194 с.
3. Миськів Л.І. Місце організації об'єднаних націй у формуванні «інклюзії» як процесу соціалізації осіб з обмеженими можливостями. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013 № 6-2, том 1.
4. Сакалюк О.О., Черненко Н.М. Середовищний підхід в управлінні закладом освіти з інклюзивним навчанням : науковий вісник

Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Одеса: Випуск 2 (131), 2020.

5. Тимошко Г.М., Гладуш В.А. Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища : монографія. Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2023. 192 с.

Лариса ГОРЛАЧ,

магістрантки кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти,
Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

Олена ЛУК'ЯНЕНКО

магістрантка кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти,
Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

Науковий керівник:

Ірина СІДАНІЧ, доктор пед. н., професор,
професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти,
Навчально наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

ДУХОВНІСТЬ ЯК ОСНОВА ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ (НУШ)

Духовність є важливою складовою особистісного розвитку, що охоплює моральні цінності, емоційні переживання та культурні аспекти життя. Вона визначає, як людина сприймає світ і взаємодіє з ним на основі етичних норм і цінностей. На думку О. Сухомлинського, цінності – це утворення, в основі яких перебувають людські почуття, спрямовані на ідеальне, на ідеал – те, до чого людина прагне, визнає поштиво. Це категорія етики, саме вона доводить, що в житті, в світі є цінністю; етична ж поведінка – це втілення етичних цінностей, їх (цінностей) треба шукати як у різних ситуаціях, так і в особистості [1;2].

Проблема духовних цінностей перебуває в центрі уваги сьогодення. Це значною мірою зумовлено тим, що ціннісна система суспільства руйнується. Морально-духовний розвиток особистості є пріоритетним напрямком діяльності вищої школи, передбачає формування моральних, правових, естетичних, а також інтелектуальних цінностей учнівської молоді.

Сьогодні з'явилася справжня потреба в неупередженому погляді на наявні процеси за їх духовно-ціннісним змістом. Цього потребує і педагогічна діяльність.

Педагогу важливо усвідомити найважливішу професійну цінність – особистість учня, дитини як людини, яка розвивається.

Педагогічний процес загальноосвітньої школи завжди пов'язаний з освоєнням найважливіших для підростаючої людини цінностей.

Сучасна педагогічна наука знаходиться в напруженому пошуку шляхів, засобів формування духовності, духовно-морального світу підростаючих поколінь. Власне, педагогічна наука є складовою духовної культури людства. Вона ввібрала в себе вікову мудрість виховання і освіти підростаючих поколінь відповідно до найвищих духовних цінностей, якими є Життя, Людина, Любов, Свобода, Совість, Чесність, Порядність, Всепрощення, Віра, Надія, Милосердя. У пошуках шляхів формування духовності підростаючих поколінь ми спираємося на гуманістичну позицію А. Швейцера стосовно цінності життя, яка заснована на принципах: пошани до будь-якої форми життя, співчуття; визнання цінності індивідуального буття і моральне виправдання спрямувань до досягнення вищого рівня розвитку індивідуальності; свободи і самореалізації, затвердження індивідуальності на базі активності, зорієнтованої на загальнозначущі соціальні цінності [2].

Нова українська школа (НУШ) є ключовою реформою в системі освіти України, спрямованою на створення навчального середовища, яке забезпечує комфорт та ефективність навчання. Основна мета НУШ полягає в тому, щоб надати учням не лише знання, а й практичні навички, які вони можуть застосовувати у повсякденному житті. Це передбачає формування критичного мислення, ініціативності та здатності до самостійного висловлення думок

Одним з ключових аспектів НУШ є формування духовності учнів, що включає розвиток моральних цінностей, естетичного сприйняття та культурної ідентичності.

Формування духовних цінностей: У рамках НУШ акцентується увага на формуванні духовних і моральних якостей учнів через мистецтво та культурні практики. Наприклад, музичне виховання сприяє розвитку естетичних почуттів і патріотизму, що є важливими для формування особистості

Основними критеріями духовності є орієнтація людини на вищі естетичні цінності, вчинки по совісті; ставлення людини до громадської діяльності; прагнення особи до пізнання; розуміння людиною сенсу буття. Всі ці питання висвітлені у модельній навчальній програмі, що затверджена наказом МОН №795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09. 02. 2022 року № 143) [3]. Згідно з цією навчальною програмою, освітньою метою курсу є розкриття змісту духовності і моралі, розвиток пізнавального й емоційного інтересу учнів до вивчення курсу, розкриття особливостей і цінностей духовної і моральної поведінки особистості в сім'ї, класі, громаді, державі, природі та формування відповідних духовних і моральних компетентностей.

Однією з ключових компетентностей курсу «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» - є духовно-моральна компетентність, компонентами якої є уміння аналізувати, критично сприймати та порівнювати особисті вчинки та вчинки інших людей у контексті духовних і моральних цінностей; допомагати

іншим людям розв'язувати особисті та соціальні проблем на основі духовних і моральних цінностей; застосовувати духовні і моральні цінності на практиці й аналізувати ситуації з реального життя на їх відповідність нормам і принципам духовності; діяти й реалізовувати духовні і моральні цінності в особистих, сімейних та суспільних життєвих ситуаціях. А також відповідальне ставлення, в контексті духовності і моралі, до себе, свого найближчого оточення, сім'ї, громади та суспільства на основі порозуміння, поваги, любові та співпраці; повага до представників інших конфесій, релігій, переконань інших людей, їхніх поглядів, священних книг, святинь, світогляду.

Програма курсу «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» має такий змістовно-тематичний поділ для 5-6 класів:

5-й клас. Духовні і моральні основи в житті людини

Розділ 1. Джерело духовності і моралі.

Розділ 2. Поняття духовності і моралі.

Розділ 3. Людина – носій духовності і моралі.

6-й клас. Духовні і моральні основи в житті суспільства

Розділ 1. Духовні і моральні взаємини в сім'ї. Розділ

2. Духовні і моральні засади шкільного життя. Розділ

3. Духовні і моральні основи життя в громаді і державі.

Розділ 4. Духовні і моральні засади ставлення до природи.

Духовність є невід'ємною частиною особистісного розвитку, що формує моральні цінності та етичні норми, які визначають взаємодію людини зі світом. У сучасному суспільстві, де ціннісна система зазнає змін, важливо акцентувати увагу на духовно-моральному розвитку молоді, що стає пріоритетом освітніх реформ, таких як Нова українська школа (НУШ).

Педагогічний процес має на меті не лише передачу знань, а й формування критичного мислення, ініціативності та здатності до самостійного висловлення думок. Основна мета НУШ полягає в розвитку духовності учнів через інтеграцію мистецтва та культурних практик у навчальний процес. Вчителі виконують роль менторів, допомагаючи учням усвідомлювати цінності та значення духовності в їхньому житті.

Синергія освіти і духовності є ключовим фактором у формуванні всебічно розвиненої особистості, здатної не лише досягати академічних успіхів, але й усвідомлювати свою роль у суспільстві. В умовах сучасних викликів, коли моральні цінності піддаються випробуванням, важливо глибше інтегрувати духовні аспекти в освітній процес. Це дозволяє формувати етичні норми і цінності у молоді та сприяє розвитку критичного мислення і ініціативності. Таким чином, синергія освіти і духовності стає основою для створення гармонійного суспільства, де кожна особистість реалізує свій потенціал у контексті загальнолюдських цінностей.

Отже, формування духовності та моральності у підростаючого покоління є ключовим завданням сучасної освіти, що забезпечує гармонійний розвиток особистості та сприяє створенню свідомого і відповідального суспільства.

Література:

1. Кравченко Г. Ю., Лю Мейхуань Формування духовних цінностей та духовної культури в університетах Китаю: теоретичні аспекти / науковий журнал «Інноваційна педагогіка». ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2020. С. 209-216
2. Помиткін Є.О. Духовний розвиток особистості як пріоритетне завдання освіти 21-го століття. Журна «Духовність особистості: методологія, теорія і практика» Випуск 3, 2017 р 180-187 с.
3. Сіданіч, І. Л. (2024). Опановуємо культуру духовного життя з учнями 5–6 класів: навчально-методичне забезпечення. Мистецтво та освіта, (1 (111)), 35-39. <https://orcid.org/0000-0002-2992-3808>

Дмитро ГРИЦУК,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, адміністрування
і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту
менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту
освіти» НАПН України
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2284-3706>

РОЛЬ БАТЬКІВ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ТА ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Одна із самих зворушливих історій книги Буття. Всевишній подарував Авраму та Сарі сина. Його ім'я значило «той, хто буде сміятися». А тепер серце його отця розривається від розпачу та суму. Бо Всевишній змінив плани та зажадав сина забрати. І хоча віра отця всіх ізраїльтян містила надію, що після принесення в жертву Ісаак воскресне якимось чином... Чесно, Аврам і не розумів цього процесу, бо ніколи ще людство не переживало чуда воскресіння мертвих. Але він просто надіявся. Надіявся, що буде бодай якимось чудом.

Цікавою є фраза «і вони вдвох пішли далі». Аврам не передав сина в руки слуг. А це було б простіше. В останнє побачити та запам'ятати сина живим. Але отець віри бере страждання за жертву та відповідальність за її принесення саме на себе. Тисячами років потому Отець Небесний візьме на Себе страждання та відповідальність на Голгофі за жертву Його Сина.

Сьогодні, на щастя, сюжет історії змінився. Всевишній вже подбав про ягня. Ісус з Назарету, Божий Син, став жертвою замість кожного з нас. Але ми маємо йти далі разом. Батьки та діти. Отці та сини. Матері та дочки. Кожен з нас має йти «вдвох далі». В сучасному світі тенденція в тому, що батьки все більше довіряють своїх дітей «слугам». Це школа, няні, друзі, родичі. Будь хто. А батьки не знаходять часу щоб йти поруч із своїми дітьми. Куди приведе їх секулярний світ? На яку гору? До якого бога? В яку жертву їх принесе безбожне суспільство?

Джонатан Сакс в своїй статті до тижневого розділу «Вайера» приводить сумну статистику сучасної Великобританії.

«За відносно короткий період часу, коли змінилося якихось два покоління, значна частка британців потихеньку відкинула поняття «сім'я» і почала сприймати свідомство про шлюб як папірець, що нічого не означає. Великобританія посіла перше місце у світі за процентною часткою дівчат, які народжують у підлітковому віці, а також неповних сімей та дітей, народжених поза шлюбом (останніх у 2009 році було 46%).... Середньостатистичний термін співжиття (співмешканця) — неповні два роки. У результаті значна кількість дітей зростає без своїх біологічних отців, а багато хто навіть не знає, хто їхній батько... За даними ЮНІСЕФ у 2007 році рівень щастя британських дітей був найнижчим серед 26 розвинених країн. А у доповіді ЮНІСЕФ від 13 вересня 2011 року британські батьки посіли нижче місце у порівнянні зі шведськими та іспанськими. У документі йдеться, що британські батьки намагаються купити любов своїх дітей, даруючи їм дорогий одяг та електронні гаджети, тобто методами «маніакального матеріалізму». Але не дають їм того, що не купується за гроші і те, що їм потрібно, наприклад, час.» [1].

Якщо Ісаак в біблійному оповіданні тільки збирався стати жертвою, то наші діти вже стали жертвами бездуховного, секулярного та технологічного світу. Але чи йдемо ми з ним «вдвох далі»? Чи готові ми взяти на себе частину страждань за наших дітей та зобов'язань перед ними? Чи не зарано ми довірили їх чужим ідеологіям матеріалізму, уявної та мінливої свободи, толеризації до психічних та соціальних девіацій, політичного та культурного космополітизму, нищення інституту шлюбу та сім'ї?

Національна та інституціональна освіта та виховання без участі батьків — безсилі та неефективні. Сучасна система освіти дедалі з кожним роком деградує все більше в практичному віддзеркаленні життя та поведінки підростаючого покоління. І причиною є не освітяни або науковці самі по собі, як носії змісту освіти та виховання. Нерозвиненість приватного сектору освіти, залежність від низько фахового та політизованого чиновницько-бюрократичного апарату, останніми роками призвели до повної деморалізації, демотивації, деаксіологізації та депрактичності всі намагань освітян на місцях. Українська освіта сьогодні знаходиться в заручниках у ідеологічних авантюристів та ідейних шахраїв.

Тому батьки залишаються тими, хто ще може зберегти своїх дітей від принесення їх у жертву на користь політичної та економічної корупції, негілізму, неосвіченості, конформізму, формалізму які вирують в сучасному освітянському просторі.

Як ми можемо йти з нашими дітьми «вдвох далі»? Час. Зацікавленість. Спілкування мовою не сучасного секулярного ліберального неокомуністичного світу, який часто видається за мову сучасної молоді. А мовою психофізіологічних особливостей їх віку. Готовність жертвувати своїм вхідним. Своїм часом відпочинку. Пошуком та розвитком сімейних традицій. Живим прикладом того, кого ми виховуємо.

Тож ідіть, батьки, «вдвох далі» із своїми синами та доньками. Жертва вже принесена. Ця жертва принесла в світ Любов та жертвність. Далі мають бути розвиток, прогрес та людське щастя.

Література:

1. Електронний ресурс: <https://lechaim.ru/academy/idti-vmeste-nedelynaya-glava-vayera/>

Зоя ДМИТРУК,

PhD у галузі Освітні/Педагогічні науки,
завідувач відділення соціально-гуманітарної роботи
відділу кадрового забезпечення

Одеського державного університету

внутрішніх справ,

м. Одеса Україна

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4279-2838>

email: departament_dmitruk@ukr.net

**ТЕНДЕНЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ
ПОЗИЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ
УМОВАМИ НАВЧАННЯ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ**

Події останніх років показують, що збереження національного суверенітету і територіальної цілісності України потребує докорінного реформування/оновлення системи виховання молоді, її спрямування на становлення/формування свідомих громадян і патріотів української соборності. Проблема щодо утвердження української національної ідентичності, зокрема у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, набуває особливого значення, оскільки від її вирішення залежить майбутнє нашої нації. Національно-патріотичне виховання як складова сфери утвердження української національної ідентичності, має чітку цільову настанову – готувати українську молодь до захисту Батьківщини, і виступає невід'ємною складовою системи забезпечення національної безпеки України.

Отже, у сучасних умовах актуалізується завдання щодо переосмислення існуючих та формування нових підходів до розроблення і реалізації управлінських стратегій у сфері національно-патріотичного виховання молоді та позиціонування закладу освіти як осередку з виховання патріотів України.

17 грудня 2021 року Верховною Радою України прийнято Закон України № 1986-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти та науки», яким передбачено внесення певних змін та доповнень до чинного законодавства, зокрема до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність». Слід зазначити, що відповідні положення вказаного Закону стосуються і закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання МВС України.

Заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання – це заклад вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на

посадах середнього та вищого складу Національної поліції України, начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань [4].

«Організовуючи виховну роботу з патріотичного виховання, слід урахувати, що в Україні історично склався широкий спектр регіонально-політичних і регіонально-культурних відмінностей...» - зазначає науковець М. Бурдін [1].

Управлінську стратегію з позиціонування закладу освіти у системі партнерської взаємодії з громадськістю розглядаємо, в першу чергу, як спільні узгоджені дії керівників освітніх установ та громадськості, спрямовані на позиціонування закладу освіти – багатоаспектний та багатофункціональний процес, сукупність спланованих послідовних системних дій щодо пошуку, створення та підтримки (відтворення) організацією унікальної позиції, яка забезпечує конкурентні переваги [2].

Отже, враховуючи статті Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 року № 2834 – IX [3], *стратегія управління процесом позиціонування закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання, яка базується на українських національних цінностях та здійснюється у партнерстві з представниками громадськості, – є конструктивним багатоаспектним та багатофункціональним процесом, що забезпечує зазначеному закладу вищої освіти виконання завдань у сфері державної політики та вагомі конкурентні переваги.*

Зважаючи на статтю 26 розділу VI Закону України «Про вищу освіту» про основні завдання закладу вищої освіти, зокрема формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах, в Одеському державному університеті внутрішніх справ впроваджуються сучасні дієві управлінські стратегії, що сприяє розробці/реалізації/обміну досвідом щодо виховних практик та інших інструментів з виконання поставлених завдань.

Відповідно до Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», наказу Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2023 № 499 «Про організацію виконання Плану заходів із реалізації Концепції військово-патріотичного виховання в Міністерстві внутрішніх справ України та центральних органах виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України», Одеським державним університетом внутрішніх справ реалізуються інноваційні виховні практики, зокрема, утворено на базі Координаційної ради курсантсько – студентського самоврядування університету і забезпечено

ефективне функціонування Школи патріотичного лідерства/волонтерства як низки заходів.

Термін реалізації: 2023-2028 рр.

Мета: розвиток особистості, формування активної громадянської позиції та професіоналізму, патріотичного виховання молоді.

Відповідно до Закону України «Про основні засади молодіжної політики» від 31.03.2023 №1414-IX, Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 № 2834-IX, Концепції військово-патріотичного виховання, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 15 червня 2023 року № 499, інших документів у сферах виховання молоді та розвитку молодіжної політики, зокрема зважаючи на проєкт «Дружня підтримка» Міністерства внутрішніх справ України, започатковано інноваційну виховну практику в університеті - «Молодіжні мотиваційні зустрічі ОДУВС 2023/2024».

Термін реалізації: 2023-2028 рр.

Мета: збереження/зміцнення/поширення загальнолюдських цінностей, широкого залучення курсантів/студентів/представників науково-педагогічного колективу Одеського державного університету внутрішніх справ до волонтерської, громадської діяльності, процесів національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання, створення умов щодо всебічної самореалізації учасників освітнього процесу.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1018-р «Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року», Концепції комплексного виховання здобувачів вищої освіти Одеського державного університету внутрішніх справ на 2025/2028 рр., схваленою Вченою Радою ОДУВС від 27.08.2024 № 1, зважаючи на інші нормативно – правові документи у галузі щодо збереження психічного/ментального здоров'я, з метою сприяння процесам єднання та порозуміння між різними цільовими аудиторіями, наприклад: ветеранськими спільнотами, здобувачами вищої освіти, учнівською молоддю та представниками громадськості, ініційовано утворення на базі відділу соціально-гуманітарної роботи Одеського державного університету внутрішніх справ - Центру партнерської міжцільової соціально-психологічної адаптації як об'єднання фахівців відділу на громадських засадах, з певними завданнями щодо процесу партнерської міжцільової соціально-психологічної адаптації. Проєкт знаходиться в розробці та доопрацюванні.

Розраховано на реалізацію у 2025-2028 рр.

Зазначені вище виховні та соціально-психологічні практики Одеського державного університету внутрішніх справ не тільки цілком відповідають напрямам, цілям та основним завданням Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, схваленою Кабінетом Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322 [5], але й стають сильними дієвими позиціями у процесі позиціонування закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання на всеукраїнському ринку освітніх послуг.

Література:

1. Бурдін М. Ю. Національно - патріотичне виховання курсантів та студентів у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання МВС України як невід’ємна складова виховної функції держави. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Харків, 2017. – 292 с., режим доступу: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_10_2017/pdf/3.pdf
2. Дмитрук З. А. Стратегії позиціонування закладу загальної середньої освіти на регіональному ринку освітніх послуг / Науковий Часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 72 том 1 : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 296 с.
3. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 року № 2834 - IX, режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
4. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року № 1556 – VII (в редакції від 27.12.2023), режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/T141556?an=1>
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322 «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках» <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvallenia-stratehii-utverdzhennia-ukrainskoi-na-a1322>

Павло ДРОЗД,

практичний психолог ТОВ «Софіївсько-Борщагівський ліцей «СОФІЯ» с. Софіївська Борщаївка, вул. Сонячна, 10, Бучанський р - н, Київська область, 08131, Україна.

Аспірант ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», здобувач третього (освітньо - наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

Науковий керівник:

Тетяна МАХИНЯ, к. пед. н.,

професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти,

Навчально наукового інституту менеджменту і психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Актуальність проблеми. Поняття компетентності вченими подається в широкому діапазоні: як сукупність знань, умінь, навичок та способів дії індивіда в контексті певного предмета, галузі знань, що формуються у процесі навчання і слугують засобом досягнення поставленої мети навчання – розвитку компетентності фахівця. В умовах сьогодення української державності, значно актуалізується проблема цінності особистості та відбувається утвердження духовних, морально-етичних надбань національного характеру і здійснюється, в певному соціокультурному просторі, який відображає свої етнокультурні особливості кожного регіону країни.

Важливо враховувати ментальні риси, характеристики регіону і окремої соціальної спільноти у процесі виховання загальнолюдських і національних рис характеру особистості [3].

Освітні заклади різних типів чекають сьогодні вчителя, спроможного не лише до трансформації знань та умінь в певній області науки, але й до глибокого аналізу та оцінювання реально існуючих явищ, до його постійного збагачення власного педагогічного досвіду, з чіткою життєвою позицією та з високим рівнем сформованості національної свідомості, духовно-моральної культури, тощо. Як зазначає український вчений В. Кузь, «...всі ми стали заручниками цивілізаційного процесу. На тлі високих досягнень науки, все більше втрачаючи духовні цінності, сучасне людство невпинно рухається до певної моральної деградації».

Тому йдеться про порятунок цивілізації, і найперше це – «духовний» порятунок [4, с.143].

Ключові слова: духовно - моральна компетентність, духовно -моральні цінності, фахівець, моральна норма.

Key words: spiritual and moral competence, spiritual values, professional and moral standard.

Мета дослідження - визначення і обґрунтування проблеми покращення педагогічних умов розвитку духовно-моральної компетентності педагогічних працівників. Відповідно до мети визначено такі **завдання:** - удосконалення педагогічних умов розвитку духовно – морального рівня компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти;

- розвиток у педагогічних працівників духовно-моральних цінностей, норм та чеснот свідомості, як до суспільно значущих рис і якостей особистості; - спонукання педагогічних працівників до їх самовдосконалення, шляхом педагогічних умов для духовно-морального відношення із застосуванням їх діяльності в теорії та практиці педагогіки. **Виклад основного матеріалу.** Аналізуючи різні погляди провідних вчених на проблему духовності людини, варто зазначити, що всі вони єдині в тому, що духовність – це внутрішній духовний стрижень людини, його моральний абсолют. Зрозумілим є і те, що духовність - це не якась особистісна якість чи риса характеру, а своєрідний інтелектуально - чуттєвий, емоційний стан, що протікає на тлі позитивної діяльності людини й характеризує її як цілісну особистість [5].

У зв'язку з цим виникає необхідність звернути особливу увагу а саме на педагогічні умови забезпечення ефективності становлення духовно-моральної компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

Ґрунтуючись на сутнісній характеристиці розвитку духовно - моральної компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, культури їх особистості, для їх педагогічного забезпечення, виявлено такі наступні умови для ефективного процесу педагогічного забезпечення. Буде потрібен раціональний відбір навчального матеріалу який має мати моральну спрямованість, також інтеграція науково-професійного і духовно-морального змісту освіти, досягається інтеграцією складових пізнавального та ціннісного компонентів структури навчально-виховних предметів, інтеграція когнітивної діяльності і морально - ціннісних орієнтацій свідомості в освітньому процесі, використання методів пошукового, проблемно - діяльнісного та особистісно-орієнтованого навчання через спонукання до морально спрямованої творчої активності [1]. Базою освіти повинні бути характерні риси національного виховання: *духовність* (особлива увага людини у сфері абсолютного, вічного), *відкритість* (здатність української культури та освіти сприймати зовнішні впливи, духовно збагачуватись і перетворювати цінності, зберігаючи свою ідентичність), *традиційність* (опора на традиції культури, звичаї та освіти).

Важливою умовою розвитку духовно-моральної компетентності вчителя закладу загальної середньої освіти є формування та розвиток середовища соціокультурного, структурними елементами якого є освітня, інформаційна, наукова та комунікативна, соціальна, управлінсько-координаційна, діяльність та організація дозвілля, що сприяє активній самореалізації та вдосконаленню у

творчості та спілкуванні і надає педагогічним працівникам таку можливість брати реальну участь у діяльності творчих, наукових об'єднань та колективів, внаслідок чого розвиваються здібності педагога до творчості [2].

Висновки. Інтегруючий підхід до освіти, дає професійну підготовку фахівця, розвиток його духовно - моральної компетентності, особистісної культури та реальну життєдіяльність яка відповідає інноваційним освітнім тенденціям, обумовленим входженням України у світовий освітній простір. Таким чином, у розвитку духовно – моральної компетентності педагогічних працівників в теорії і практиці педагогіки варто розуміти таку форму відображення духовно-моральних явищ які включають в себе сукупність уявлень про справедливість, принципи та ідеї, які стосуються духовного виміру життя окремого народу, інтелектуальні і поведінкові процеси, стани в межах правового та морального поля, що в сукупності становить систему знань, умінь та навичок, моральних позицій, мотивів, переконань та установок, які відображаються у прийнятих рішеннях і спрямовані на пізнання себе, саморозвиток особистості у сфері професійної діяльності педагога.

Література:

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / К .: Академвидав, 2012. – 244 с.
2. Бех І. Д. Особистість у сьайві духовності: монографія. – К .: Букрек, 2021. – 256 с.
3. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи / Зязюн І. А. // Педагогічна майстерність : проблеми, пошуки, перспективи: Монографія. К., Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. 10 – 19 с.
4. Кузь В.Г. Освіта і школа ХХІ ст. / В.Г. Кузь // Педагогіка і психологія. – 1999. – №1. 143 - 150 с.
5. Петрук Л.П. Духовно-моральне становлення особистості майбутнього учителя в процесі вивчення історії педагогіки [Текст] / Л. П. Петрук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць : наук. записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун - т. - Рівне : РДГУ, 2012. - Вип. 5 (48). 35 - 38 с.

Артур ЄМЕЛЬЯНЕНКО,
магістрант кафедри педагогіки,
адміністрування та спеціальної освіти,
Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України
Науковий консультант:
Тетяна МАХИНЯ, к. пед. н., доцент,
професор кафедри педагогіки, адміністрування
і спеціальної освіти,
Навчально наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ (ВПО) В УКРАЇНІ

Актуальність організації допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО) в Україні вкрай висока, оскільки проблема ВПО є однією з найбільших соціальних і гуманітарних викликів, що виникли в результаті військового конфлікту на сході України та повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. За даними Міністерства соціальної політики України, кількість ВПО в країні постійно зростає, що створює значне навантаження на систему соціального захисту, медичні та освітні установи, а також на інфраструктуру приймаючих регіонів [3]. Потреба в ефективному та організованому механізмі допомоги ВПО стала необхідною для збереження стабільності в країні та підтримки її громадян в умовах воєнного стану.

З огляду на важливість цієї проблеми, необхідно не тільки розглядати існуючі форми допомоги, а й вдосконалювати механізми державної підтримки, а також активно залучати громадські та міжнародні організації. Крім того, необхідно враховувати специфічні потреби та проблеми ВПО, що виникають у зв'язку з їх переміщенням і адаптацією до нових умов.

Внутрішньо переміщена особа - це громадянин України, який змушений був покинути своє місце постійного проживання через обставини, що загрожують його життю або безпеці, але який залишився на території України. Зазвичай ВПО вимушено залишають свої домівки через збройний конфлікт, природні катастрофи, техногенні аварії, екологічні чи інші надзвичайні ситуації [1].

Основні причини переміщення включають:

4. Військові дії (збройний конфлікт на сході України, обстріли та бойові дії, що відбуваються на території Донбасу та інших регіонах);
5. Знищення чи пошкодження житла в результаті бойових дій або природних катастроф;
6. Переслідування за політичними, етнічними або релігійними мотивами. ВПО не є біженцями, оскільки вони не перетинають міжнародних

кордонів, однак їхня ситуація є не менш складною, ніж у біженців, і вимагає відповідної уваги та підтримки з боку держави та громадських організацій.

Особливості, на які потрібно звернути увагу при організації допомоги ВПО.

1. **Необхідність соціальної адаптації.** ВПО потребують не лише тимчасового житла та гуманітарної допомоги, а й соціальної адаптації в новому середовищі. Важливою є організація програм з перекваліфікації та працевлаштування для тих, хто залишився без засобів до існування [2].

2. **Житло та інфраструктура.** Оскільки однією з найбільших проблем ВПО є житло, необхідно створювати доступні механізми для оренди житла або надання тимчасового житла в приймаючих регіонах. Водночас важливим є те, щоб житло було не тільки фізично доступним, але й відповідало мінімальним стандартам безпеки та комфорту [1].

3. **Медичні та психологічні послуги.** ВПО часто переживають сильний стрес і психологічну травму внаслідок бойових дій, втрати рідних і майна. Тому важливою складовою є надання не лише медичних, а й психологічних послуг. Допомога в психологічній реабілітації є важливою умовою для адаптації переміщених осіб [3].

4. **Правова підтримка та інформування.** Для багатьох ВПО характерна неясність щодо прав і процедур, пов'язаних з їхнім статусом. Важливо забезпечити правову допомогу, інформування про можливості отримання допомоги, соціальні виплати, процеси реєстрації та отримання документів [2].

5. **Взаємодія з неурядовими організаціями та міжнародними агентствами.** Проблема ВПО вимагає комплексного підходу, тому важлива координація дій державних установ, місцевих органів влади та неурядових організацій, які можуть надавати гуманітарну допомогу, організовувати волонтерську підтримку, проводити інформаційні кампанії.

6. **Доступ до освіти для дітей ВПО.** Важливим аспектом є забезпечення доступу дітей ВПО до освіти, оскільки переміщення може порушити їхній навчальний процес. Зокрема, необхідно налагодити механізми переведення дітей до шкіл та забезпечити їх навчальними матеріалами та педагогічною підтримкою.

7. **Трудова адаптація та працевлаштування.** ВПО потребують можливості швидко знайти роботу в новому місці проживання. Це передбачає не лише організацію тимчасових робочих місць, а й надання можливості для навчання новим професіям або підвищення кваліфікації.

8. **Фінансова підтримка** ВПО часто стикаються з фінансовими труднощами через втрату доходів та майна. Надання державної фінансової допомоги, організація програм підтримки малого бізнесу чи створення робочих місць є важливими напрямками допомоги.

Отже забезпечення належної допомоги внутрішньо переміщеним особам є складним, але важливим завданням для держави та суспільства в цілому. Для ефективного вирішення проблем ВПО необхідно створювати комплексні програми, які включають не тільки надання гуманітарної допомоги, але й заходи щодо соціальної адаптації, економічної інтеграції та правового забезпечення.

Особлива увага має бути приділена психологічній підтримці та інформуванню переміщених осіб про їхні права та можливості отримання допомоги.

Література:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
2. Кабінет Міністрів України. Постанова № 505 від 1 липня 2015 р. «Про затвердження Порядку надання допомоги ВПО».
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF#Text>
3. Міністерство соціальної політики України. Статистичні дані про кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні. sp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html#

Валентина ІВАНОВА,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки, підприємництва та менеджменту
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

СУЧАСНІ ТА МАЙБУТНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ОСВІТИ

Соціально-економічний розвиток не можливий без формування людського потенціалу, розуміння необхідності цього процесу суб'єктами господарювання та на рівні держави. Його ефективне використання в усіх соціально-економічних процесах перетворює людський потенціал на людський капітал, наявність якого сприяє створенню конкурентних переваг та підвищує вартість суб'єктів господарювання.

Освіта є ключовою та основоположною складовою формування людського потенціалу держави, суб'єктів господарювання. Ефективність її організації та змістовності, використання дієвих освітянських технологій забезпечує формування компетенцій майбутніх фахівців.

Сукупність різнопланових компетенцій людини формується протягом усього життя, адже процес пізнання є нескінченим. Мотивація до розширення і поглиблення знань – завдання закладів освіти, суб'єктів господарювання та держави. Формування компетенцій – призначення та соціальна відповідальність закладів освіти та освітніх проектів.

Метою дослідження є визначення основних сучасних та майбутніх викликів для освіти, які потрібно враховувати для вирішення нею ключових завдань та досягнення цілей.

Основне завдання освіти – навчити не тільки процесам, методам і методикам, які знадобляться людині для здійснення професійної діяльності, але, головне, розвивати глибинне мислення, генерувати нові ідеї, знаходити нові

шляхи та засоби їх реалізації. Навички та досвід мають бути тільки результатом застосування набутих знань.

Освітні технології з підготовки фахівців зазнали суттєвих змін в умовах розвитку цифрових інформаційних технологій) Набули активного розвитку дистанційні технології навчання та використання Інтернет в житті людей і освітньому процесі.

Цифрові інформаційні технології для освіти - сукупність процесів отримання, зберігання, обробки, передачі та надання інформації на основі сучасних програмно-технічних засобів для забезпечення освітянських процесів, які спрямовані на отримання людьми ґрунтовних продуктивних знань, що дозволить їм формувати власний потенціал та розвивати розумові здібності.

Цифрові інформаційні технології надали нові можливості щодо здійснення освітніх процесів, зокрема вони спрямовані на таке:

- розширюють можливості надання навчальної інформації (інтерактивна графіка, аудіо- та відео презентації, відео) з можливістю відтворення реальної обстановки діяльності, наприклад, підприємства;
- дозволяють будувати і аналізувати моделі різних предметів, ситуацій, явищ;
- забезпечують гнучкість управління навчальним процесом;
- дозволяють застосовувати програмні продукти для забезпечення наочності отриманих результатів, швидко визначити помилку в рішенні завдання і виправити її;
- дозволяють візуалізувати процеси і результати за допомогою інтерактивних таблиць, малюнків;
- забезпечують супровід освітнього процесу;
- дозволяють вдосконалити тестові завдання для контролю і оцінки знань.

Водночас, інтенсивне використання цифрових інформаційних технологій та Інтернету призвело до низки сучасних та майбутніх викликів, серед яких варто відмітити:

- кліпове мислення;
- зниження рівня глибини мислення;
- розпорошення уваги.

Люди втрачають здатність мислити глибоко, аналізувати інформацію, знаходити взаємозв'язки у фактах, виділяти важливе, робити висновки.

Починає страждати здібність до навчання, а наше розуміння стає неглибоким N. Carr [1].

«Нинішнє повальне захоплення комп'ютерами і відеоіграми, схоже, уповільнює розвиток лобових часток у багатьох підлітків. Це погіршує їх розумові здібності і соціальні навички». «Люди менше читають і запам'ятовують. Ми виявляємося здатними передати в довгострокову пам'ять лише незначний обсяг інформації». Зони мозку, що відповідають за абстрактне мислення і співпереживання, практично атрофуються [2].

Сучасні тенденції щодо оволодіння, виключно, навичками для отримання роботи знижують потребу у формуванні вміння критично та творчо мислити, знижує потребу в опануванні різнобічними знаннями для розширення світогляду та розвитку креативності. Як результат, відбувається зниження авторитетності вищої освіти та університетів.

На фоні вищезазначеного головним викликом наразі і у майбутньому є активний розвиток штучного інтелекту, зокрема використання його в освітянських процесах. Освітянські технології повинні забезпечити розвиток людського, а не штучного інтелекту.

Основним нагальним завданням нинішньої освіти є знаходження розумного компромісу щодо використання сучасних можливостей цифрових інформаційних технологій у навчанні та житті.

Література:

1. N. Carr. *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains* (W.W. Norton&Company, Inc, New York, 2011).
2. G. Small, G. Vorgan, *IBrain: Surviving the Technological Alteration of the Modern Mind* (HarperCollins, New York, 2009)

Володимир ІВКІН,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент
кафедри публічного управління і проектного
менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет
менеджменту освіти»

РОЗВИТОК ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В умовах інтернаціоналізації вищої освіти та активної академічної мобільності особливої актуальності набуває питання іншомовної підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Здатність ефективно комунікувати іноземною мовою стає необхідною умовою професійного розвитку та успішної наукової діяльності педагога вищої школи, що підкреслюється у Національній рамці кваліфікацій України [2]. Сучасний викладач має бути готовим до участі в міжнародних проєктах, публікації результатів досліджень у закордонних виданнях та викладання дисциплін іноземною мовою, що відповідає вимогам Стандарту вищої освіти України для другого (магістерського) рівня [3].

Аналіз наукової літератури свідчить про комплексність поняття іншомовної комунікативної компетентності викладача ЗВО. Відповідно до Common European Framework of Reference for Languages [4], ця компетентність охоплює систему мовних навичок, що включає лексичну, граматичну та фонетичну складові. Важливим компонентом є розвинені мовленнєві вміння у сферах аудіювання,

говоріння, читання та письма. Невід'ємною частиною є також соціокультурні знання та професійно-орієнтовані комунікативні навички.

Особливого значення набуває формування академічного словника та навичок наукового письма іноземною мовою, що підтверджується дослідженнями, опублікованими в *International Journal of Educational Research* [5]. Це зумовлено необхідністю публікації результатів досліджень у міжнародних виданнях, участі в міжнародних конференціях, підготовки грантових заявок та викладання дисциплін іноземною мовою.

Методологічною основою дослідження виступає синтез компетентнісного, комунікативного та діяльнісного підходів до навчання іноземних мов [1, 4]. Компетентнісний підхід забезпечує формування здатності майбутніх викладачів ЗВО ефективно використовувати іноземну мову у професійних ситуаціях, що відповідає сучасним освітнім стандартам [3]. Комунікативний підхід реалізується через створення автентичного мовного середовища та моделювання реальних ситуацій професійного спілкування, що сприяє розвитку природних мовленнєвих навичок [1]. Діяльнісний підхід передбачає активне залучення магістрантів до виконання професійно-орієнтованих завдань іноземною мовою, участь у міжнародних проєктах та конференціях [4, 5].

Важливим аспектом є інтеграція мовної підготовки з професійними дисциплінами та науково-дослідною роботою магістрантів. Така інтеграція реалізується через впровадження білінгвального навчання окремих фахових дисциплін, виконання дослідницьких проєктів з використанням іншомовних джерел, підготовку наукових публікацій іноземною мовою. Це дозволяє створити природне середовище для розвитку професійно-орієнтованої іншомовної компетентності та підвищити мотивацію магістрантів до вивчення іноземної мови [5].

Запропонований комплексний підхід забезпечує формування цілісної системи професійно-орієнтованих мовленнєвих компетенцій, що включає лінгвістичну, соціолінгвістичну, прагматичну та міжкультурну складові [1, 4]. Така система дозволяє майбутнім викладачам ЗВО ефективно здійснювати професійну комунікацію в міжнародному освітньому просторі, проводити наукові дослідження та презентувати їх результати на міжнародному рівні.

На основі аналізу освітньо-професійних програм підготовки майбутніх викладачів ЗВО та вимог ринку праці, визначених у Стандарті вищої освіти [3], а також вивчення міжнародного досвіду [4, 5], визначено ключові компоненти іншомовної підготовки та розроблено систему їх практичної реалізації в освітньому процесі.

Першочергового значення набуває розвиток академічного мовлення, що має комплексний характер та реалізується через декілька взаємопов'язаних напрямів. Насамперед, це ґрунтовне опанування наукової термінології, що передбачає не лише засвоєння термінологічного апарату відповідної галузі знань, але й розуміння контекстуальних особливостей використання термінів у науковому дискурсі різних країн. Важливим аспектом є також оволодіння міжнародною

науковою номенклатурою та абревіатурами, що широко використовуються в сучасній науковій комунікації [4].

Формування навичок академічного письма виступає другим crucial компонентом і включає опанування різних жанрів наукових текстів: від анотацій та тез конференцій до повноформатних наукових статей та грантових заявок. Особлива увага приділяється розвитку умінь структурування наукового тексту, аргументації власної позиції, коректного цитування та оформлення бібліографічних посилань відповідно до міжнародних стандартів. Важливим є також засвоєння типових мовленнєвих кліше та фраз, характерних для англomовного наукового дискурсу [5].

Вдосконалення умінь презентації результатів досліджень охоплює як усну, так і письмову форми наукової комунікації. У контексті усної презентації це передбачає розвиток навичок публічних виступів на міжнародних конференціях, ведення наукової дискусії, відповідей на запитання аудиторії. Щодо письмової презентації, акцент робиться на вмінні представляти результати досліджень у різних форматах: від стендових доповідей до мультимедійних презентацій та онлайн-публікацій [1, 5].

Для ефективного розвитку іншомовної комунікативної компетентності рекомендується системне впровадження комплексу методичних підходів та освітніх технологій. Насамперед, це розробка та впровадження інтегрованих курсів, що органічно поєднують вивчення іноземної мови з професійними дисциплінами, як зазначено в Загальноєвропейських рекомендаціях [1]. Такі курси можуть реалізовуватися через методику предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL), що передбачає викладання фахових дисциплін іноземною мовою з поступовим збільшенням складності матеріалу та розширенням професійного словникового запасу [4].

Особливого значення набуває використання автентичних матеріалів у навчальному процесі. Це включає роботу з науковими статтями з провідних міжнародних журналів, що дозволяє магістрантам ознайомитися з актуальними дослідженнями у своїй галузі та водночас засвоїти особливості наукового стилю іноземної мови. Перегляд та аналіз відеолекцій провідних зарубіжних науковців сприяє розвитку навичок аудіювання та розуміння різних акцентів академічного мовлення. Активне використання освітніх платформ, таких як Coursera, edX, FutureLearn, забезпечує доступ до структурованих навчальних матеріалів та можливість взаємодії з міжнародною академічною спільнотою [4, 5].

Важливим методичним аспектом є організація практичної мовленнєвої діяльності через моделювання реальних професійних ситуацій. Це може включати проведення мікрореконструкції іноземною мовою, участь у симульованих наукових конференціях, написання та рецензування наукових текстів, підготовку грантових заявок. Такі форми роботи дозволяють інтегрувати всі види мовленнєвої діяльності та створити умови для природного використання іноземної мови в професійному контексті [1].

Ефективним інструментом розвитку іншомовної компетентності є також організація регулярної взаємодії з носіями мови та зарубіжними колегами через

онлайн-платформи, участь у міжнародних вебінарах, конференціях та проєктах. Це не лише забезпечує мовну практику, але й сприяє розвитку міжкультурної компетентності та розширенню професійного світогляду [4].

Проведене дослідження дозволяє зробити низку важливих теоретичних та практичних висновків щодо розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх викладачів ЗВО. Насамперед, варто підкреслити, що розвиток навичок іншомовної комунікації потребує системного підходу та інтеграції мовної підготовки у професійну та наукову діяльність, що відповідає вимогам сучасної вищої освіти [2, 3].

Результати дослідження переконливо свідчать, що ефективність формування іншомовної комунікативної компетентності безпосередньо залежить від створення відповідного освітнього середовища та використання сучасних методів навчання [5]. При цьому освітнє середовище має характеризуватися високим рівнем інтерактивності, професійної спрямованості та міжкультурної взаємодії [1].

Важливим висновком є також те, що формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх викладачів ЗВО має базуватися на принципах міждисциплінарності та контекстності навчання. Це передбачає органічне поєднання мовної підготовки з вивченням фахових дисциплін та здійсненням науково-дослідної діяльності [4]. Такий підхід забезпечує не лише розвиток мовленнєвих навичок, але й формування цілісної професійної компетентності викладача вищої школи.

Дослідження також підтвердило необхідність диференційованого підходу до розвитку різних компонентів іншомовної комунікативної компетентності. Зокрема, особливої уваги потребує формування навичок академічного письма, презентації результатів досліджень та ведення наукової дискусії іноземною мовою [5]. Це зумовлено зростаючими вимогами до міжнародної наукової активності викладачів ЗВО та необхідністю їх інтеграції у світовий освітній простір [2].

Практична реалізація запропонованих підходів до розвитку іншомовної комунікативної компетентності вимагає системної трансформації освітнього процесу в магістратурі. Це включає оновлення змісту освітніх програм, впровадження інноваційних методів навчання, розширення можливостей для міжнародної академічної мобільності та створення умов для активної наукової комунікації іноземною мовою [3, 4].

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що ефективний розвиток іншомовної комунікативної компетентності майбутніх викладачів ЗВО можливий лише за умови комплексного підходу, який враховує як лінгвістичні, так і професійно-педагогічні аспекти підготовки фахівців. Це дозволить забезпечити формування конкурентоспроможних викладачів, здатних ефективно функціонувати в міжнародному освітньому просторі та здійснювати професійну діяльність відповідно до сучасних світових стандартів [1, 2, 5].

Перспективним напрямком подальших досліджень є розробка методичної системи інтегрованого навчання іноземної мови та фахових дисциплін у

магістратури за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» [3]. Особливої уваги заслуговує вивчення можливостей використання цифрових технологій для розвитку іншомовної комунікативної компетентності та створення ефективного віртуального освітнього середовища [4, 5].

Література:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. URL: http://www.khotiv-nvk.edukit.kiev.ua/Files/downloads/zagalnoyevrop_rekom.pdf
2. Національна рамка кваліфікацій України. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/nrk/2021/11.10/Zvit.pro.samosertyfikatsiyu.NRK-dodatok.1-10.11.pdf>
3. Стандарт вищої освіти України для другого (магістерського) рівня, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-za-specialnistyu-011-osvitni-pedagogichni-nauki-dlya-drugogo-magisterskogo-rivnya-vishoyi-osviti>
4. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. URL: <https://rm.coe.int/1680459f97>
5. International Journal of Educational Research. Special Issue: Language Education in Higher Education. URL: <https://www.sciencedirect.com/journal/international-journal-of-educational-research/special-issues>

Андрій КИСЕЛЬНИКОВ,
магістрант кафедри педагогіки,
адміністрування та спеціальної освіти,
Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України
Науковий консультант:
Ганна КРАВЧЕНКО, д. пед. н.,
професор кафедри педагогіки, адміністрування
і спеціальної освіти,
Навчально наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВА РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ

У сучасному українському суспільстві питання професійно-трудової реабілітації набуло особливої актуальності через наслідки війни, зростання

кількості осіб із фізичними та психологічними травмами, а також вимушене переміщення громадян. Професійно-трудова реабілітація дозволяє не лише допомогти людям повернутися до активної участі в економічному та суспільному житті, але й забезпечує психоемоційне відновлення, що має вирішальне значення для їхнього психологічного здоров'я та відчуття належності. Дослідження свідчать, що професійна реабілітація через трудову діяльність сприяє покращенню психічного стану та соціальній адаптації постраждалих осіб, допомагаючи їм відчувати себе повноцінною частиною суспільства [1].

Професійно-трудова реабілітація — це комплекс заходів, спрямованих на відновлення або розвиток трудових і професійних навичок особи, які були втрачені або потребують вдосконалення через фізичні, психологічні чи соціальні обставини. За визначенням, професійно-трудова реабілітація «спрямована на відновлення фізичних, психічних і соціальних функцій людини, що є необхідним для повернення до трудової діяльності та забезпечення самостійного життя» [3]. Така реабілітація охоплює широкий спектр заходів, включаючи медичну допомогу, психологічну підтримку, профорієнтацію та практичну підготовку для працевлаштування. Основна мета цих заходів — допомогти людині повернутися до активної трудової діяльності, яка відповідає її здібностям та можливостям, сприяючи її повноцінній участі в економічному і соціальному житті.

Актуальність питання професійно-трудової реабілітації зростає з необхідністю оцінки її ефективності для різних груп населення. Статистичні показники вказують на важливу роль професійно-трудової реабілітації у поверненні людей до активної трудової діяльності, що в свою чергу позитивно впливає на їхню загальну життєву активність та психологічне здоров'я [2].

Історично питання професійно-трудової реабілітації набуло особливого значення в 20-му столітті, коли післявоєнний період вимагав відновлення працездатності у великій кількості людей. У сучасному контексті військових подій в Україні це питання знову стало надзвичайно актуальним. Сучасний етап реабілітації включає не тільки фізичну та професійну адаптацію, а й забезпечення психологічної підтримки та соціального супроводу, що є особливо важливим для ветеранів, осіб з інвалідністю та постраждалих від військових дій. Як свідчать результати наукових досліджень, комплексний підхід до професійно-трудової реабілітації, що включає соціальну підтримку та професійну підготовку, дозволяє досягти вищих результатів у відновленні працездатності та психологічного стану осіб, що зазнали травм [1].

Основними цілями професійно-трудової реабілітації є допомога в адаптації та розвитку професійних навичок. Адаптація полягає у створенні таких умов праці, які були б комфортними для реабілітованої особи, зважаючи на її фізичний та психоемоційний стан. Розвиток професійних навичок передбачає навчання або перекваліфікацію, що дозволяє людині виконувати завдання відповідно до вимог ринку праці та її власних інтересів. Важливим завданням є також психологічна підтримка, що допомагає людині подолати наслідки травмуючих подій, зміцнити впевненість у власних силах та знизити рівень соціальної тривожності. У

сучасних українських реаліях, внаслідок війни та соціальних змін, потреба в інтеграції постраждалих осіб у суспільне життя є особливо важливою.

Література:

1. Leinonen, T., Viikari-Juntura, E., Husgafvel-Pursiainen, K., Juvonen-Posti, P., Laaksonen, M., & Solovieva, S. (2019). The effectiveness of vocational rehabilitation on work participation: a propensity score matched analysis using nationwide register data. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 45(6), 651-660. <https://doi.org/10.5271/sjweh.3823>
2. Reneman, M.F., & Gross, D.P. (2020). Vocational Rehabilitation. In: Gellman, M.D. (Ed.), *Encyclopedia of Behavioral Medicine*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-39903-0_101928
3. de Geus, C.J.C., Huysmans, M.A., van Rijssen, H.J., et al. (2022). Return to work factors and vocational rehabilitation interventions for long-term, partially disabled workers: a modified Delphi study among vocational rehabilitation professionals. *BMC Public Health*, 22, 875. <https://doi.org/10.1186/s12889-022-13295-6>

Ганна КРАВЧЕНКО,

ORCID: 0000-0002-2156-3203,

доктор педагогічних наук, доцент,

завідувачка кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти

Навчально-наукового інституту менеджменту

та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ:
ДУХОВНИЙ І ЦІННІСНИЙ АСПЕКТИ**

У сучасному світі процес соціалізації особистості набуває надзвичайно складного та багатовимірного характеру, відображаючи глибокі трансформації духовного простору людини. Проблема соціалізації особистості в сучасному світі має кілька ключових духовних і ціннісних аспектів:

1 аспект – це трансформація традиційних ціннісних орієнтацій: внаслідок глобалізації та технологічних змін відбувається девальвація традиційних моральних норм; молодь часто стикається з конфліктом між усталеними духовними цінностями та новими соціальними викликами;

2 аспект – криза індивідуальної ідентичності: посилення впливу масової культури та соціальних медіа розмиває особистісну автентичність; складності самовизначення в умовах швидких соціальних трансформацій.

3 аспект – духовна дезорієнтація: втрата сенсожиттєвих орієнтирів; домінування матеріальних цінностей над духовними; поверхневність міжособистісних комунікацій.

Духовна криза виявляється в поступовій втраті традиційних морально-етичних орієнтирів. Глобалізаційні процеси, технологічний прогрес та інформаційне середовище радикально змінюють внутрішній світ особистості. Класичні моделі світосприйняття поступаються місцем індивідуалістичним практикам, де пріоритетними стають особиста свобода, самореалізація та незалежність.

Духовні та моральні цінності сучасної молоді характеризуються наступними ключовими особливостями такими як:

1. Ціннісні пріоритети: індивідуальна свобода та самореалізація; особистий успіх і професійна самостійність; толерантність та повага до відмінностей.

2. Трансформація моральних орієнтирів: посилення прагматичного підходу до життя; зниження впливу традиційних соціальних інститутів; переоцінка класичних моральних норм.

3. Духовні виміри: пошук індивідуального сенсу життя; плюралізм світоглядних позицій; інтерес до альтернативних філософських практик.

4. Соціальні цінності: екологічна свідомість; соціальна відповідальність; глобальна солідарність.

5. Комунікативні пріоритети: мережева комунікація; цінність особистісної автентичності; відкритість до міжкультурного діалогу.

Ціннісна парадигма зазнає кардинальних змін. На перший план виходять матеріальні досягнення, кар'єрне зростання та споживацькі установки, які витісняють традиційні духовні цінності – любов, взаємоповагу, співпричетність. Молоде покоління дедалі більше зосереджене на індивідуальному успіху, що призводить до поступової атомізації соціальних зв'язків.

Особливо гостро постає проблема міжпоколінної комунікації. Стрімкий технологічний розвиток створює значний комунікативний бар'єр, унеможливаючи повноцінну трансляцію культурного досвіду. Віртуальне середовище формує принципово нові моделі взаємодії, спілкування та світосприйняття, які часто не збігаються з традиційними культурними патернами.

Духовна деградація особистості виявляється в домінуванні прагматичних установок над екзистенційними пошуками сенсу. Втрата зв'язку з культурною традицією, розмивання моральних орієнтирів призводять до формування особистості без чітких ціннісних координат.

Подолання цієї кризи вимагає комплексного підходу – від реформування освітніх систем до відродження «cultural heritage» та духовних практик. Необхідно створити умови для гармонійного розвитку особистості, яка поєднує індивідуальну свободу з глибоким розумінням соціальної відповідальності.

Системна криза духовності виявляється в домінуванні зовнішніх, утилітарних цілей над внутрішніми екзистенційними пошуками. Особистість дедалі більше сприймає світ через призму власної вигоди, втрачаючи здатність до емпатії, співпереживання та глибокої рефлексії.

Подолання цієї кризи вимагає комплексного підходу. Необхідно відродити систему духовного виховання, яка б поєднувала кращі традиційні практики з

сучасними освітніми технологіями. Важливо створити соціальне середовище, що заохочує особистісне зростання, усвідомленість та соціальну відповідальність.

Ефективність становлення духовно-моральних цінностей молоді залежить від комплексного підходу та активної взаємодії різних соціальних інститутів, які включають: *соціокультурні чинники*: родинне виховання та традиції, освітні інституції, вплив мистецтва, культури та медіа, релігійні та моральні настанови суспільства; *психологічні механізми*: формування особистісної ідентичності, розвиток емоційного інтелекту, засвоєння моральних норм та принципів, самоідентифікація та самореалізація; *соціокультурні чинники*: родинне виховання та традиції, освітні інституції, вплив мистецтва, культури та медіа, релігійні та моральні настанови суспільства; *психологічні механізми*: формування особистісної ідентичності, розвиток емоційного інтелекту, засвоєння моральних норм та принципів, самоідентифікація та самореалізація.

Ключове завдання сучасної соціалізації – допомогти особистості віднайти внутрішню стійкість, здатність до духовного пошуку та усвідомленого вибору в складному, мінливому світі. Духовні цінності мають стати не зовнішньою нормою, а глибоким внутрішнім порядком, що визначає сенс та якість життя.

Напрями формування та розвитку духовних цінностей у молоді включають:

1. *Освітній напрям*: Впровадження курсів духовно-морального виховання. Виховання культури міжособистісних відносин. Розвиток критичного та етичного мислення. Формування громадянської свідомості.

2. *Культурно-мистецький напрям*: Залучення до народних традицій. Вивчення культурної спадщини. Мистецькі практики та творчість. Естетичне виховання.

3. *Соціальний напрям*: Волонтерська діяльність. Соціальні проекти. Молодіжне лідерство. Громадянська активність.

4. *Психолого-виховний напрям*: Індивідуальне консультування.. Тренінги особистісного розвитку. Формування позитивної самооцінки. Розвиток емоційного інтелекту.

5. *Духовно-релігійний напрям*: Вивчення релігійної культури. Морально-етичне виховання. Формування загальнолюдських цінностей. Розвиток внутрішньої культури особистості.

Формування духовних цінностей молодого покоління – це складний, багатовимірний процес, що відбувається в умовах глибоких соціальних трансформацій.

Література:

1. Кравченко Г. Формування духовної культури у майбутніх педагогів / Духовно-моральні засади розвитку особистості: філософсько-психологічні та педагогічні виміри»: кол. монографія / НАПН України ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; за наук. ред. М.О. Кириченка. – Київ: ТОВ «Видавництво «Юстон», 2024. – 468 с. С. 368-393.

2. Кравченко Г. Ю. Формування духовних цінностей та духовної культури в університетах Китаю: теоретичні аспекти / Лю Мейхуань, Кравченко

Г. Ю. / науковий журнал «Інноваційна педагогіка». ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2020. С. 209-216

Алла КУХАРЧУК,
магістр релігієзнавства,
генеральний директор
ТОВ «Софіївсько-Борщагівський
ліцей «Софія»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ ВСУКРАЇНСЬКОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З ТЕМИ «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ДУХОВНО- ПРАКТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»

Постановка проблеми. Процеси євроінтеграції України, демократичні перетворення у суспільному житті нашої держави детермінують масштабні трансформації в сучасному освітньому просторі. Освіта покликана забезпечити реалізацію не лише виховної та розвивальної функції педагогічного процесу, а й соціокультурної, у тому числі – функції ціннісної орієнтації.

Християнські цінності посідають чільне місце у формуванні духовності зростаючої особистості – цілісного світогляду щодо значущості оточуючого природного і соціального світу, свого місця в ньому, сенсу життя і шляхів його досягнення. Ставлення до дійсності, особливо у воєнний час і складні періоди життя особистості, вимагає від неї постійної сконцентрованості на тому, що відбувається навколо, щоб не пливти за течією, а за необхідності рухатись наперекір їй. Головне при цьому, щоб духовна особистість переконалась у тому, що вищі цінності складають основний зміст її життя [3]. У цьому контексті виховання духовно-практичної позиції особистості здобувачів освіти на основі християнських цінностей як чіткого морального орієнтиру для дітей та молоді сприятиме прискоренню непростого та тривалого процесу побудови громадянського суспільства України як важливої складової європейської спільноти.

Концепція «Нова українська школа» спрямовує зусилля сучасного закладу освіти на плекання української ідентичності учнівської молоді. Один із важливих аспектів вирішення цього завдання – звернення до джерел традиційних для України християнських моральних цінностей як основи сприяння підвищенню рівня духовно-моральної культури зростаючої особистості.

Актуальність означеної проблеми посилюється наявністю в молодіжному середовищі українського суспільства таких негативних ознак, як нівельовані традиційні для української ментальності духовно-моральні орієнтири та індивідуалістська спрямованість міжособистісних стосунків. Сучасна українська школа потребує теоретичного осмислення та розроблення методики виховання духовно-практичної позиції зростаючої особистості з урахуванням християнських духовно-моральних цінностей. Цей процес починається тоді, коли діти опановують

духовні цінності з допомогою дорослих, одночасно створюють власне Я та усвідомлюють його [4].

Важливі аспекти формування духовно-моральних цінностей особистості висвітлені в наукових дослідженнях (В. Беспалько, І. Бех, Н. Бібік, Г. Ващенко, С. Кириленко, В. Кремень, О. Локшина, О. Ляшенко, І. Підласий, О. Савченко, С. Сисоєва, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська та ін.).

Науковці знаходяться у постійному пошуку нових шляхів виховання особистості. Поняття духовності пов'язане зі світоглядними, моральними та етичними цінностями, які формуються в процесі соціалізації та виховання особистості.

Виховання духовно-практичної позиції дітей та учнівської молоді є важливим завданням, оскільки в дитячому та підлітковому віці формуються основи світогляду та ціннісних орієнтацій, які визначатимуть життєвий шлях кожної людини. Виховання духовно-практичної позиції є важливим завданням сучасної педагогіки, сучасного суспільства в цілому, оскільки допомагає формувати здатність особистості розрізнити й вибрати для себе істинні християнські цінності та керуватися ними у щоденному житті – в діяльності, поведінці, спілкуванні. Тому мета сучасного освітнього процесу, у центрі якого є дитина як носій образу Божого, – не тільки сформувати необхідні компетентності, а й виховати інтелектуально розвинену, духовно і морально зрілу особистість, здатну займати стійку духовно-практичну позицію.

Найбільш точно трактування поняття духовності подає християнська психологія, яка базується на християнському світогляді розуміння сутності людини, а саме: що вона є творінням Божим і складається з духу, душі та тіла. За християнським світоглядом, який превалює в українському суспільстві і спирається на авторитет Біблії, дух людини є окремою реальною складовою її триєдиної сутності. Тому виховання духовно-практичної позиції особистості може бути практично реалізоване у площині тих функцій, за які відповідає дух людини. Звідси – духовне виховання означає, перш за все, задоволення та розвиток духовних потреб людини.

На думку видатного українського педагога, психолога *Івана Бе́ха*, теоретико-методичні засади формування духовно-практичної позиції дітей базуються на розвитку духовної культури, творчих здібностей, гри, трудовій діяльності, розвитку емоційної сфери та формуванні біблійного світогляду дітей [2]. Учений вважає, що виховання духовно-практичної позиції передбачає формування стійких моральних цінностей, а також розвиток критичного мислення та самооцінки [3]. Під духовно-практичною діяльністю він розуміє духовну поведінку, ціннісно орієнтовану предметно-перетворювальну діяльність та спілкування.

На думку *Ірини Сіданіч*, життя дітей має бути наповнене загальнолюдським моральним змістом, який ґрунтується на вихованні культурно-національних і духовних чеснот: віри, поміркованості, скромності, безвинності, повазі до людини, на наявності у дитини Божественного начала і мають стати основою її духовно-морального виховання, духовно-морального розвитку [5].

З огляду на це, обрано тему всеукраїнського експерименту – «Теоретико-методичні засади виховання в особистості духовно-практичної позиції у закладах дошкільної та загальної середньої освіти».

Мета дослідження: на основі теоретичного аналізу наукових джерел та сучасної педагогічної практики обґрунтувати проблему впровадження християнських цінностей в освітній процес закладів дошкільної та загальної середньої освіти, розробити й апробувати концепцію та методiku виховання духовно-практичної позиції зростаючої особистості на засадах християнських духовно-моральних цінностей.

Відродно, що практичне застосування теоретичних положень з формування духовно-практичної позиції здобувачів освіти в умовах Нової української школи стало об'єктивною реальністю, зумовленою новою філософією освіти, результатом якої стає новітнє педагогічне мислення, ідеї та моделі організації освітнього процесу.

Концепція Нової української школи спонукає заклади освіти бути в авангарді суспільних змін, організовувати освітній процес, орієнтуючись на загальнолюдські цінності [1]. Саме такими є ТОВ «Софіївсько-Борщагівський ліцей «Софія», ТОВ «Софіївсько-Борщагівська початкова школа «Софія», ТОВ «Софіївсько-Борщагівський заклад дошкільної освіти «Софія», ТОВ «Софіївсько-Борщагівська початкова школа «Софія Резиденс», які входять до структури освітнього проєкту «Sofia Global Education». З огляду на його історію, яка бере початок з 2016 року, можемо стверджувати, що цей проєкт стає оригінальною, самобутньою освітньою альтернативою для побудови нової системи освіти в Україні.

Стратегією розвитку проєкту визначено його місію – учасники освітнього процесу сповідують християнські цінності й виховують людину громадянського суспільства – людину високої духовної культури, компетентісно самостверджену особистість, здатну успішно інтегруватися в суспільство через засвоєння основ духовної культури, соціальних норм і цінностей.

Педагогічні колективи проєкту «Sofia Global Education» пов'язують зміни в системі освіти насамперед з провадженням інноваційної експериментальної діяльності і стали справжнім майданчиком інновацій, головна мета яких – впровадження у практику організації освітнього процесу принципів концепції Нової української школи, покликаної створити заклад освіти нового типу, в якому буде приємно навчатись, який даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті.

Наразі в закладах освіти здійснюється реалізація програми всеукраїнського експерименту з теми «Теоретико-методичні засади виховання духовно-практичної позиції здобувачів дошкільної та загальної середньої освіти» (науковий керівник – Бех Іван Дмитрович, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту проблем виховання НАПН України, заслужений діяч науки і техніки України).

З теми дослідження налагоджено співпрацю із закладами вищої освіти, науковими установами, серед яких Інститут проблем виховання НАПН України,

ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Інститут модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Київський університет імені Бориса Грінченка, КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Український державний університет залізничного транспорту тощо.

Учасники експерименту наразі мають результати виконання програми експерименту: опрацьовано науково-методичну літературу з теми дослідження, вивчено стан готовності педагогічних працівників до інноваційної освітньої діяльності; проведено діагностування замовників освітніх послуг щодо їхньої готовності до участі у програмі експерименту, результати якого засвідчили готовність батьків бути партнерами у формуванні духовно-практичної позиції дітей. Розроблено також Концепцію виховання духовно-практичної позиції особистості здобувачів дошкільної та загальної середньої освіти на базі закладів освіти – учасників експерименту.

Освітній процес закладів «Sofia Global Education» передбачає відвідування учнями ранкових зустрічей, вивчення курсів «Основи християнської етики», «Духовність і мораль», «Основи сім'ї», «Виховання характеру». Авторські ранкові зустрічі є родзинкою нашої експериментальної роботи, як ефективна форма організації освітнього процесу з виховання у здобувачів освіти духовно-практичної позиції.

Учителі сприймають процес викладання як служіння Богові і людям. У їхній практиці – проведення уроків з інтеграцією християнських цінностей, де учнів навчають відчуттю бути потрібними через любов до ближнього. Професійне зростання педагогічних працівників з теми експерименту відбувається через їхню участь у вебінарах, конференціях, постійно діючому семінарі на базі ліцею, навчанні за програмою Альфа-курсу.

За пропозицією методичного об'єднання «Майстерня духовності» педрадою закладів затверджено рішення щодо особливостей оцінювання учнів з курсів «Основи християнської етики» та «Духовність і мораль» з урахуванням вимог, зазначених у Положенні про оцінювання результатів навчання учнів ТОВ «Софіївсько-Борщагівський ліцей «Софія» від 30.08.2024. Ухвалено у 1-4 класах у кінці року визначати рівень навчальних досягнень учнів за наступними критеріями:

- Висловлює оцінне судження про відповідність чи невідповідність поведінки моральним нормам, використовуючи приклади з власного життя, літератури та життя суспільства;
- Пояснює зміст понять християнської етики, застосовує їх для аналізу нових ситуацій, зокрема з власного життя;
- Розповідає про деякі події Старого та Нового Заповітів;

У 5-7 класах, окрім поточного (формуального) оцінювання ухвалено здійснювати підсумкове оцінювання за такими групами результатів:

Група 1

Висловлює оцінне судження про відповідність чи невідповідність поведінки моральним нормам, використовуючи приклади з власного життя, літератури та життя суспільства.

Група 2

Пояснює зміст понять християнської етики, застосовує їх для аналізу нових ситуацій, зокрема з власного життя.

Група 3

Розповідає про деякі події Старого та Нового Заповітів.

При виставленні семестрової оцінки враховувати середній бал окремо кожної з груп результатів та середній бал поточного оцінювання (формульованого).

На даний момент закладами освіти, які входять до структури освітнього проекту «Sofia Global Education», виконується план III (формульованого) етапу експерименту «Теоретико-методичні засади виховання духовно-практичної позиції особистості здобувачів дошкільної та загальної середньої освіти» (січень 2024 року – березень 2025 року). Проводиться апробація оригінальних моделей виховних систем у ЗДО/ЗЗСО та теоретично обґрунтованих освітніх й методичних матеріалів для учасників експериментального дослідження з реалізації теми експерименту. Готується до друку методичний посібник/порадник «Організація освітнього процесу з інтеграції основ християнської етики у викладанні навчальних предметів», в який, крім іншого, увійдуть авторські навчальні програми: з історії України з інтеграцією ОХЕ, авторська програма курсу «Виховання характеру +», позашкільна програма «Вироби з глини», методичний порадник «Створення виховного середовища ЗДО/ЗЗСО та виховного простору здобувачів освіти з виховання у них духовно-практичної позиції». Ці матеріали створюються на основі функціонування організаційного і ресурсного компонентів у створенні виховного середовища закладів освіти та виховного простору сучасного учня/учениці. Заплановано проведення науково-практичних заходів для поширення досвіду наших педагогічних колективів з реалізації програми експерименту. Заплановано оприлюднити результати експериментальної апробації у наукових виданнях, презентувати їх у засобах масової інформації, на сайті закладів освіти – учасників експерименту.

Формуванню духовно-практичної позиції учнів підпорядковано увесь зміст виховної діяльності, яка містить тематику, пов'язану з духовно-моральними цінностями. Педагогічні працівники цілком поділяють думку, що золотим правилом набуття зростаючою особистістю духовності має стати усвідомлення нею себе як носія духовності [4]. Тому діти мають можливість отримати свій християнський досвід і в позаурочний час: беруть участь в учнівському самоврядуванні, у різноманітних заходах, відвідують клуби за інтересами, гуртки, студії, літні табори тощо.

Освітній проект «Sofia Global Education» – це заклади високої якості організації освітнього процесу з багатим духовним внутрішнім змістом, самобутнє освітнє середовище, в якому здобувачі освіти стають іншими і, крім

знань основ наук, отримують духовні ціннісні орієнтири, чого вимагає саме життя.

Відтак, формування духовно-практичної позиції особистості здобувачів освіти залежить від виховання у них, перш за все, моральних та духовних цінностей, що дозволить їм утвердитися, бути по-справжньому відкритими і стійкими у різних життєвих обставинах.

Література:

1. Нова українська школа – концептуальні засади реформування середньої школи. – 34 с.

2. Наказ МОН України «Про проведення експерименту за темою «Теоретико-методичні засади виховання духовно-практичної позиції особистості здобувачів дошкільної та загальної середньої освіти» на листопад 2021 – грудень 2026 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/pr?Params=&type=пра&key=&from=28.10.2021&to=&num=1153&category=&tag=>

3. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / К. : Академвидав, 2012. – 244 с.

4. Бех І. Д. Особистість у сьайві духовності : монографія. – К. : Букрек, 2021. – 256 с.

5. Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – початок XXI століття): монографія / І. Л. Сіданіч ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. – К. : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. — 464 с. – Бібліогр.: С. 326–412.

Тетяна МАХИНЯ,

к. пед. н., професор кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти,

Навчально наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Сучасна вища освіта, як ключовий чинник розвитку нації, переживає фундаментальну трансформацію, спрямовану на підвищення якості, ефективності та інтеграцію в глобалізований простір. Це відкриває нові можливості для навчання, досліджень і культурного обміну. У цьому контексті особливу увагу слід приділити технологіям штучного інтелекту (ШІ), які стрімко входять в освітній простір.

ШІ визначено як стратегічну технологію, що «стає визначальним чинником змін у житті людей і суспільства загалом, сприяє трансформації економіки, а також символізує новий етап не лише в історії цифрових технологій, а й у

глобальному масштабі розвитку сучасної цивілізації» [4, с. 76]. Ця технологія має потенціал для значних змін у системі освіти.

Перетворення вищої освіти під впливом технологій штучного інтелекту вимагає переосмислення не лише методів навчання, але й традиційних академічних цінностей, до яких І. Кучинська відносить: «орієнтація на самоосвіту, саморозвиток, самостійну роботу студента; децентралізація та автономія в управлінні; єдність навчання і наукових досліджень; підвищення рівня фундаментальності та гуманізації освіти; адаптація до нових потреб студентів і суспільства; розширення партнерства університетів; посилена увага до розробки змісту освітніх програм на основі зростаючої ролі комунікаційних та інформаційних технологій; єдність наукових підходів» [5]. Широкі можливості та перспективи використання ШІ в освіті сприяють трансформації освітнього процесу в більш інноваційний, інклюзивний, ефективний та результативний завдяки впровадженню нових високоякісних методів навчання, які є швидкими, персоналізованими та орієнтованими на студента.

Зокрема, розвиток технологій штучного інтелекту у вищій освіті вимагає дотримання базових етичних принципів, таких як людиноцентризм, прозорість, підзвітність, інклюзивність і безпека. Ці принципи формують основу для використання технологій ШІ, забезпечуючи баланс між інноваціями та збереженням фундаментальних людських цінностей. Людиноцентризм передбачає, що всі технологічні рішення повинні бути спрямовані на покращення якості життя людей, а не навпаки. Прозорість і підзвітність забезпечують зрозумілість процесів прийняття рішень, що стосуються використання ШІ, і дозволяють учасникам освітнього процесу знати, як і чому використовуються їхні дані. Інклюзивність гарантує, що всі студенти, незалежно від їхніх можливостей чи соціального статусу, матимуть доступ до нових технологій. Безпека ж акцентує увагу на захисті даних та конфіденційності особистої інформації.

Треба зазначити, що учасники освітнього процесу як активні користувачі соціальних мереж, вже зазнали певних ціннісних трансформацій під впливом віртуальної культури «конвергенція реального та віртуального змінює віртуальну аксіологію, створюючи на місці віртуальних нові цінності – індивідуальна автономія, самовираження і свобода вибору в основі яких лежить нетикет як філософія ефективного Інтернет-спілкування, яка використовує загальні конвенції та норми як керівництво для правил та стандартів» [6].

Одним із ключових впливів ШІ є персоналізація освітнього процесу. Технології ШІ дозволяють створювати індивідуальні траєкторії навчання, адаптовані до потреб і здібностей студентів. Це сприяє розвитку студентоцентричних підходів, які стають центральною цінністю сучасної освіти. Завдяки аналізу даних про успішність студентів та їхню поведінку в навчальному процесі, ШІ може пропонувати персоналізовані рекомендації щодо навчальних матеріалів і методів. Це не лише підвищує мотивацію студентів, але й дозволяє їм вчитися у власному темпі, що є особливо важливим у контексті різноманітності навчальних стилів.

Технології ШІ також трансформують роль викладача: з носія знань викладач стає фасилітатором і коучем, що спрямовує студентів до використання інноваційних інструментів для навчання та досліджень. Викладачі мають адаптуватися до нових умов, постійно підвищуючи рівень своєї цифрової грамотності у тому числі навичок роботи з ШІ. Це означає не лише освоєння нових технологій, але й переосмислення своїх педагогічних стратегій для ефективного впровадження цих технологій в освітній процес.

Важливо підкреслити, що технології ШІ не замінюють традиційну освіту, а доповнюють її, надаючи нові можливості для навчання та розвитку. Комбінуючи традиційні методи навчання з інноваційними цифровими інструментами, можна створити більш ефективну, інтерактивну та доступну систему освіти: «діджиталізація, її інструменти та нове використання не протиставляються освіті, а навпаки, допомагають доповнити, зарядити енергією і поліпшити її. Особливу увагу звертаємо на використання цифрових та педагогічних технологій оцінювання, які б гарантували об'єктивність та прозорість тестів, що забезпечить підтримку стабільної академічної мотивації.» [1]

Активне використання ШІ в освітньому процесі створює нові виклики для академічної доброчесності, зокрема ризики автоматизованого плагіату або маніпуляцій із даними. Це вимагає створення прозорих правил використання ШІ в освітньому процесі та формування культури відповідального застосування технологій. Ми цілком погоджуємося з П. Грицюком, що «людський фактор у себе включає здатність приймати етичні рішення на основі моральних переконань і цінностей. У той же час штучний інтелект, як би ретельно він не був запрограмований, не має емпатії та здатності розуміти моральні дилеми. Це відрізає йому шлях у безліч сфер та залишає можливість виконувати лише механічні завдання.» [3]. Університети повинні розробити чіткі етичні кодекси та політики щодо використання ШІ, щоб захистити академічну доброчесність і запобігти зловживанням.

Технології ШІ також сприяють забезпеченню доступності освіти для широкого кола здобувачів, включаючи осіб із особливими потребами. Це змінює ціннісний фокус на створення інклюзивного освітнього середовища, де кожен має рівні можливості для навчання. Використання адаптивних технологій може допомогти усунути бар'єри для студентів з обмеженими можливостями, забезпечуючи їм доступ до ресурсів та підтримки. Проте упередженість алгоритмів і нерівний доступ до технологій залишаються значними викликами. Для мінімізації цих ризиків необхідно впроваджувати системи управління даними та забезпечувати прозорість алгоритмів. Це включає регулярний моніторинг та аудит алгоритмів на предмет упередженості, а також активну участь усіх зацікавлених сторін у розробці та впровадженні етичних стандартів використання ШІ в освіті.

Технології штучного інтелекту мають великий потенціал для трансформації вищої освіти. Однак, для того щоб реалізувати цей потенціал, необхідно подолати ряд викликів і створити сприятливі умови для розвитку. Впровадження ШІ в

освіту має бути збалансованим і відповідальним, з урахуванням як можливостей, так і ризиків.

Отже, технології штучного інтелекту викликають кардинальні зміни у вищій освіті, переосмислюючи традиційні цінності та підходи до навчання. Інтеграція ШІ в освітній процес відкриває нові можливості для персоналізації навчання, підвищення ефективності та доступності освіти. Однак, разом з новими можливостями, виникають і нові виклики, пов'язані з етичними аспектами використання ШІ, забезпеченням академічної доброчесності та доступом до технологій для всіх.

Література:

1. Войтович Н. М., Заїка Т. П., Штангрет Г. З. (2023). Аналіз перспектив та ризиків цифровізації вищої освіти України (виміри глобалізації). *Академічні візії*. Вип. 18/2023. : <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7774531>
2. Гасвська Л. А., Побірченко Н. С., Шульга Н. Д. (2022). Вплив глобалізації на освітню політику (міжнародний контекст). *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. Вип. 19(48). І [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-19\(48\)-158-182](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-19(48)-158-182)
3. Грицюк П. М. (2024). Чи забере штучний інтелект вашу професію? *Штучний інтелект у вищій освіті: ризики та перспективи інтеграції*: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 липня – 11 серпня 2024 року. Львів – Торунь. Liha-Pres. 328 с. С. 62-66.
4. Драч, І., Петроє, О., Бородієнко, О., Регейло, І., Базелюк, О., Базелюк, Н., & Слободянюк, О. (2023). Використання штучного інтелекту у вищій освіті. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 15, 66-82. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-15-66-82>
5. Кучинська І. О. (2023). Цінності сучасної вищої освіти: пріоритети та перспективи. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, № 30. 63-72. <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-30.63-72>
6. Махиня Т. А. (2020) .Комунікації закладу загальної середньої освіти у соціальних мережах: переваги, проблеми та можливості. *Критичне мислення в епоху токсичного контенту: Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції*. Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, С. 256-264. URL : http://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnyk_8_konf_2020.pdf
7. Махиня Т. А. (2017). Трансформація цінностей учасників освітнього процесу у віртуальній культурі соціальних мереж. *Теорія та методика управління освітою. Електронне наукове фахове видання*. Випуск 2 (20). URL : <http://umo.edu.ua/katalogh-vidanj/electronic-journal-the-theory-and-methods-of-educational-management-edition-2-20-2017>

Андрій МОЗГОВИЙ,
магістрант кафедри педагогіки,
адміністрування та спеціальної освіти,
Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
Науковий консультант:
Ганна КРАВЧЕНКО, д. пед. н.,
професор кафедри педагогіки, адміністрування
і спеціальної освіти,
Навчально наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Початок війни у 2014 році та повномасштабне вторгнення до України призвело до мобілізації великої кількості військовослужбовців та перекваліфікації цивільного населення. Жорстока боротьба із загарбниками спричинила появу та зростання кількості ветеранів та ветеранок, відповідно гостро постає питання їх соціальної реабілітації. Вважаємо, що в даному питанні високий потенціал мають проектні технології.

Проблему соціальної реабілітації та підтримки досліджували: Н. Горішна, Н. Гусак, О. Колесніченко, О. Макарова, Я. Мацегора, Т. Семигіна, Г. Слозанська, О. Столярик, В. Утвенко. Проте єдиного цілісного розуміння поняття соціальної реабілітації на сьогодні немає.

За законом України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» поняття «соціальної реабілітації» є системою заходів, що спрямовані на створення та забезпечення умов для повернення особи до активної участі у житті, відновлення соціального статусу особи та здатності її до самостійної суспільної та родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, соціального обслуговування, задоволення потреби у забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації [1]. Інші закони поруч із поняттям соціальної реабілітації використовують поняття «реабілітація», проте у ЗУ «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» воно трактоване як «комплекс заходів, які потрібні особі, що зазнає чи може зазнати обмежень повсякденного функціонування внаслідок стану здоров'я або старіння у взаємодії з її середовищем»[2].

Сучасні науковці також не є одноставними у визначенні поняття. У трактуванні І. Мисули та Л. Вакуленко соціальна реабілітація відбувається шляхом відновлення соціального статусу особистості через організацію активного способу життя, відновлення ослаблених або втрачених соціальних контактів, створення комфортного морально-психологічного середовища в сім'ї та на робочому місці, забезпечення можливостей для задоволення культурних потреб, відпочинку й занять спортом [3].

Тобто, соціальна реабілітація відзначається тим, що зорієнтована на відновлення соціальної значущості людини не лише в сімейному оточенні чи суспільстві, а й на особистісному рівні та дає можливість соціальної інтеграції і позбавлення почуття соціальної ізоляції. Вважаємо особами, що потребують системної соціальної реабілітації саме ветеранів війни і з кожним роком війни їх стає все більше.

За ЗУ « Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» ветеранами війни є «особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав» [5]. Станом на 25 липня 2024 року в Україні налічується 1 мільйон 300 тисяч ветеранів війни та членів їх родин, все це реальні люди, які потребують соціальної реабілітації та підтримки.

Дуже часто ветерани війни, в першу чергу, потребують первинної психологічної допомоги. Вважається, що вона включає: 1) обережне надання практичної допомоги та підтримки; 2) діагностика потреб та проблем; 3) допомога у забезпеченні базових потреб; 4) довірливе слухання, тиха розрада, заспокоєння; 5) інформаційна підтримка, допомога у встановленні зв'язку зі службами та органами соціальної підтримки; 6) захист людей від подальшої шкоди [4].

Велику роль в соціальній реабілітації ветеранів відіграють проектні технології. Вони можуть включати індивідуальні плани реабілітації, бути заснованими на комплексному підході, розраховані на широке залучення громадськості (включаючи громадські організації, волонтерів, бізнес-структури), передбачають використання інноваційних технологій та створення мережі підтримки для ветеранів і, звичайно ж, постійний моніторинг та оцінку ефективності реабілітаційних заходів з метою внесення необхідних коректив.

Вважаємо ключовими такі напрями соціальних проектів: освітні та навчальні, що можуть включати ветеранів до здобуття нових навичок чи оновлення існуючих для повернення у професію; психологічна підтримка та консультування (регулярні групові, індивідуальні заняття, тренінги з психологами з метою адаптації до мирного життя); культурно-освітні проекти (мистецькі, літературні проекти, заходи, волонтерські програми); проекти розвитку фізичної активності (спортивні оздоровчі заходи за участю ветеранів) та проекти підтримки підприємницьких ініціатив (дані проекти спрямовані на інформаційну та фінансову підтримку для розвитку власного бізнесу з метою стабілізації фінансового становища та інтеграції в економіку).

Отже, за умови компетентнісного підходу та системності реалізації проектні технології можуть стати чудовою підтримкою на шляху до соціальної реабілітації та повернення до повноцінного життя.

Література:

1. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» №2961-IV від 06.10.2005 року (редакція від 01.10.2024). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>

2. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» №1053-IX (редакція від 01.10.2024 р.) Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>

3. Мисула І.Р., Вакуленко Л. О. Медична та соціальна реабілітація: навч. посіб. 2005. Тернопіль: ТДМУ, 402 с.

4. Перша психологічна допомога: посібник для працівників на місцях. Режим доступу: <https://ukrainet.eu/wp-content/uploads/2022/03/Psychological-first-aid-guide-for-field-workers-in-Ukrainian.pdf>

5. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» №3553-ХІІ від 22.10.1993 року (редакція від 01.10.2024 р.). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

Олексій НОЗДРІН,

кандидат юридичних наук,

адвокат, докторант кафедри педагогіки,

адміністрування та спеціальної освіти

Навчально-наукового інституту менеджменту та психології

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАКРІПЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ»

Синергія освіти і духовності якнайкраще проявляється у вихованні. Духовно-моральне виховання в Україні має глибокі корені та зумовлене історичними, культурними та релігійними традиціями народу. Воно є важливим елементом освіти, спрямоване на формування гармонійної, цілісної особистості. Нажаль відсутнє уніфіковане визначення та офіційне закріплення обраної категорії на рівні закону, який би регулював саме сферу освіти.

Наша мета полягає у визначенні категорії духовно-морального виховання на підґрунті існуючих досліджень з урахуванням нормативної термінології.

Проблематикою духовно-морального виховання займалися такі видатні українські педагоги: І. Бех, С. Гончаренко, Г. Вашенко, А. Волошин, В. Ворожбіт, М. Євтух, І. Зязюн, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, І. Сіданіч, С. Сірополк, І. Стешенко, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, В. Жуковський та інші. Базовими складовими якими науковці наповнювали зміст означеної категорії були українська школа, з власними національними традиціями, рідною мовою, християнськими та загальнолюдськими цінностями. Однак, аналіз їх публікацій доводить, що категорія духовно-морального виховання перебуває на стадії формування.

Освіта постає фундаментом розвитку особистості в інтелектуальному, духовному, фізичному та культурному розумінні. Завдяки їй відбувається успішна соціалізація, розвиток суспільства, і як наслідок – зростання економічного

добробуту як населення, так і держави загалом. У свою чергу, законодавча база, яка визначає діяльність освіти в правовому полі, забезпечує реалізацію декларованих цінностей та цілей на офіційному рівні.

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» в пункті 7 частини 1 статті 1 визначає «духовно-моральне виховання» як *наскрізний виховний процес, спрямований на формування та розвиток духовних і моральних цінностей громадян України, закордонних українців, а також іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, на основі суспільно-державних (національних) цінностей України*. Основними суспільно-державними (національними) цінностями України є: соборність; самобутність; воля; гідність [1].

Відзначаємо, що вказаний закон прийнятий в умовах військового стану та направлений на утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України.

Вважаємо великим здобутком появу законодавчого закріплення обраної категорії.

Разом з цим, на наш погляд, духовно-моральне виховання має дещо інше змістовно-функціональне визначення, для висвітлення якого потрібно звернутися до історичного досвіду та існуючих напрацювань.

Аналізуючи наукові джерела вбачаємо наступне тлумачення та наповнення категорії «духовно-моральне виховання»:

– Цілеспрямоване формування моральної свідомості, розвитку морального почуття і формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини відповідно до християнської етики [2];

– Вивчення історії, яка прищеплює дітям етичну звичку керуватися в житті не егоїстичними мотивами, а загальногромадськими і вселюдськими; природньо ґрунтується на сім'ї, мові, Церкві, культурі; виховування в людині християнської добротності; дисциплінування людської душі, опанування вміння любити, творити добро, знаходити; радість у праці, боротися зі злом, прощати, бути милосердним [3];

– Ґрунтується на двох головних цілях: служіння Богові та своїй нації [4];

– Формування особистості на релігійних та загальнолюдських цінностях (любіві до ближнього, милосерді, віри, щирості, довіри, самовідданості, терпимості, жертвовності, поваги до людей, скромності тощо [5];

– Процес організованого, цілеспрямованого зовнішнього і внутрішнього (емоційно-сердечного) впливу педагога на духовно-моральну сферу особистості, що утворює внутрішній світ завдяки використанню засобів виховного навчання; виражається через категорію любові, що є найвищою моральною чеснотою і духовною цінністю [6];

– Специфічна сфера педагогічної діяльності з розвитку дитини і спонукання її до творення емоційно-ціннісних засад життя [7].

Як бачимо, духовне виховання зосереджено на розвитку внутрішнього світу особистості, її духовних потреб та пошуку сенсу життя. Духовність опосередкована вірою, її вектор направлений на Господа Бога. Бог дарував нам розум для того, щоб він пізнавав і приймав повідомлене від Бога. Духовність надає ширше розуміння таких аспектів, як самореалізація, самопізнання, розвиток емоційної інтелігентності, відчуття єдності з ближнім та Богом.

Моральне виховання, насамперед, фокусується на етичних стандартах, нормах поведінки і соціальних правилах, що є в суспільстві. Воно охоплює формування цінностей, які регулюють поведінку особистості у суспільстві, включно з чесністю, справедливістю, відповідальністю, повагою до інших. Моральне виховання визначає, як людина повинна поводитися з іншими членами суспільства, як вирішувати конфлікти, як діяти справедливо.

Обидва аспекти є важливими для формування цілісної, гармонійно розвиненої особистості. Як правило, найбільш ефективним виховання виявляється на ранньому етапі формування особистості (дитина, учень).

Закон України «Про освіту» наголошує, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави [8].

Користуючись термінами наведеними у вказаному законі, пропонуємо наступне визначення категорії «духовно-морального виховання». Духовно-моральне виховання – *педагогічна діяльність, яка здійснюється в межах освітнього процесу за рівнями освіти від дошкільної до базової середньої, направлена на формування у здобувача освіти (дитини, учня) набору духовних чеснот та моральних цінностей (міркування, совість, віра, надія, любов, милосердя, співчуття, чесність, відповідальність, тощо), з метою розвитку комплексної особистості, здатної до пізнання Бога, самопізнання, критичного мислення, розпізнавання добра і зла, взаємодії в суспільстві, подолання життєвих випробувань.*

Подане визначення враховує суб'єктний склад, методи, цілі та завдання духовно-морального виховання, що сприяє його ефективному впровадженню та розвитку в освітньому процесі України. Воно є базовим, але може бути уточнене та запропоноване для нормативного закріплення в законодавстві, яке регулює освіту в Україні.

Література:

1. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України № 2834-IX. від 13 грудня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення 15.11.2024).
2. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Огієнко І. І. Українська культура і наша церква: ідеологія української православної церкви : життєпис. Волинь : Вінніпег, 1991. С. 78.

4. Падалка О., Нісімчук А., Смолюк І., Шпак О. *Педагогічні технології* : навч. посіб. для вузів. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1995. С. 158.
5. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей. *Шлях освіти*. 2002. № 4. С. 18.
6. Ворожбіт В. В. *Теорія та практика духовно-морального виховання учнів загальноосвітніх закладів України (середина XIX – початок XX століття)* : дис. ... д-ра пед. наук. Харків, 2012. С. 127.
7. Сіданіч І. Л. *Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – перша чверть XXI століття)* : дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2014. С. 352.
8. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 15.11.2024).

Олег ОГІРКО,

канд. фіз.-мат. наук, доктор філософії,
доцент кафедри філософії та педагогіки
Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Ґжицького,
професор кафедри українознавства
Інституту Східної Європи (м. Львів, Україна)

ХРИСТІЯНСЬКА ЕТИКА ЯК СИНЕРГІЯ ЕТИКИ І РЕЛІГІЇ

Християнська етика як етика любові є етикою українського народу та більше 1000 літ формує етичну культуру українців. Основи її висвітлені у творі князя Володимира Мономаха «Поучення дітям». Традиційними рисами українського ідеалу людини є: віра в Бога, в Боже Провидіння, пошана до старших, лагідна вдача, щирість, гостинність, працелюбність, духовний аристократизм (не визнавання над собою жодного володаря окрім Господа Бога), гуманне ставлення навіть до ворогів, перевага духовного над фізіологічним у родинному житті, любов до своєї Батьківщини і народу.

Християнська етика є наукою про моральне добро людини на основі абсолютних вартостей, якими наповнена християнська культура. Християнська етика ґрунтується на універсальному моральному законі людства – десяти Заповідях Божих і двох головних заповідях Любові, а також на ділах милосердя щодо душі та тіла ближніх, євангельських радах і блаженствах. Християнська етика закликає шанувати Бога думками, словами, ділами, а також шанувати батьків, власне і чуже життя, чистоту, майно, честь, славу, гідність і почуття.

Християнська етика аналізує природу, внутрішню структуру моральної свідомості і моральних відносин, досліджує моральні поняття, які виражають моральні норми, принципи, що містять оцінку діяльності людей. Християнська етика закликає шукати найвище добро (благо) не тільки своєю розумовою

діяльністю, але й на основі формування духовного світогляду, який відкривається у вічних правдах, об'явлених Богом у Святому Письмі, зокрема, у правдах про: створення світу; створення людини на образ і подобу Богу; відкуплення (спасіння) людства; останні речі (смерть, суд, пекло, рай). Християнська етика – це етика беззастережного послуху волі Божій, об'явленій через Ісуса Христа. Християнську етику породжують роздуми над буттям, засновані на Об'явленні Божому. Християнська етика базується на абсолютній моралі, що є вічною, незмінною та існує поза простором і часом. Християнська етика є складовою частиною християнської філософії.

Християнська етика є вченням спільним для всіх християнських конфесій в Україні та має за ціль: інформувати слухачів про моральне вчення християнства, яке містить у собі загальнолюдські цінності; виховувати молодь на засадах: правди – «і спізнаєте правду, і правда вас визволить» (Ів. 8.32); свободи, про що наголошував наш Кобзар: «в своїй хаті своя й правда і сила, і воля» та екуменізму за принципом: «Один Господь, одна віра, одне хрещення» (Ефес. 4.5); прищеплювати молоді низку моральних чеснот: мудрість, мужність, справедливість, стриманість, милосердя, миролюбність.

Християнська етика допоможе молодій людині з допомогою християнської релігії орієнтуватися в таких трьох основних питаннях:

1. В кого маємо вірити і, в що маємо вірити? – В єдиного Бога, Який є абсолютним Добром.

2. Що маємо робити, щоб чинити волю Господню? – Сповняти Заповіді Божі та діла милосердя.

3. Які слід уживати засоби, щоб досягнути спасіння? – Молитись, чинити добро, остерегатись зла і приймати святі Таїнства.

В історії християнства існувало три типи етики, кожний з яких має паралель в інших релігійних традиціях. Перший тип розуміє етику як вибір добра. Він має цільову орієнтацію і зосереджується, або на добродійностях, що необхідні для досягнення цілей, або на цінностях, якими ціль визначається. Другий тип християнської етики – вірність обов'язку. В християнській традиції обов'язок ототожнюється з послухом Божому закону, даному в Об'явленні. До третього типу відноситься етика «відклику», в цьому випадку Божа природа і цілі представляють собою вищу норму, а не конкретний набір правил. Особливо важливий відклик на те, що Бог зробив для нас. Рахується, що віра і турбота про ближнього – це благий відклик на те, що зробив Бог. Цю етику можна також назвати й етикою взаємин або контексту. Християнська етика – це лише відповідь на Божу Любов, яка не є з обов'язку, але є належною. Вважають, що в християнському житті першочергове значення мають відношення, а не принципи.

Християнська етика включатиме в собі швидше оптимативну мораль чим імперативну (Optimus – найвищий ступінь порівняння від Bonus – гарний, добрий, благий, що орієнтує на пошук і реалізацію блага, досконалості, щастя). Християнська етика ніколи не була і не буде класовою, але повинна бути універсальною.

Моральне богослов'я часто називають християнською етикою. Християнська етика є частиною теології, яка світлом християнської віри і розуму вивчає директиви, дотримуючись їх, щоб досягнути кінцевої мети. Моральне богослов'я називають етикою поведінки. Воно має завдання описати цю поведінку, оцінити саму людину, якою вона є, і якою повинна бути. У цьому значенні теологія називається етикою людини. Саме ця етика займається формуванням характеру, моральних звичок людини і завжди спонукає людину питати себе, якою вона є і, якою має бути.

Християнська етика відрізняється від загальнолюдської етики: – джерелом моральності (Святе Письмо й наука Церкви);

- трактуванням злого вчинку (гріху);
- розумінням категорій етики (добра, зла, совісті, гідності, щастя);
- розумінням чеснот (надприродних і природних);
- усвідомленням морального закону (10 Заповідей Божих);
- незмінністю й вічністю моральних принципів;
- розумінням людини як образу й подоби Божої.

Загальнолюдська етика містить у собі елементи християнської етики, які є пізнані природним людським розумом. Християнська етика доповнює й облагороджує природну етику, додаючи об'явлені правди і, поширюючи природні правди пізнані людським розумом. Вона містить у собі природну етику, тобто сукупність правил поведінки, проголошені здоровим глуздом. Християнська етика увібрала в себе все те найкраще, що досягнуто філософською етикою, облагородивши його вченням Ісуса Христа, Словом Божим.

Християнська етика є синергією етики і релігії. Релігія – це форма свідомості, яка поділяє світ на природний та надприродний. Релігія поєднує й пов'язує людину з Богом. Вона спонукає її вшановувати Бога, визнавати, що Він є Творцем світу і підтверджувати свою віру ділами. Людина має природну релігійність, бо їй властиве вроджене почуття – змагання до ідеалу. Людина складається з матеріального – тіла і його фізичних прикмет та духовного – душі та її прикмет – розуму й волі. Людина як створена особа має обов'язки супроти Свого Творця і супроти інших людей, які відкриваються в крилатому латинському вислові: «Ora et labora» – «Молись й працюй». Релігія закликає людину смиритися перед Богом як Батьком усіх людей і побачити в другій людині свого брата, чи сестру, тобто собі рівного. Релігія заперечує пиху, гордість поодиноких людей і народів та закликає всіх жити в гармонії. Релігія є основою найвищої моралі, якою вона займається протягом усього існування. Із занепадом релігії занепадала також мораль, а водночас і весь суспільний лад: Римська імперія, Радянський Союз. Давньогрецький філософ Діокл (IV ст. до Р.Х.) навчав: «Розум, який перестає споглядати Бога, стає демоном або бидлом». Людина, яка визнає Бога, має певні моральні стрими і дотримується основного закону: «чини добро – остерігайся зла». Не випадково, Святе Письмо навчає: «Каже безумний у своєму серці: «Немає Бога!»(Пс. 14(13),1).

Релігія – це зв'язок земного і небесного, матеріального і духовного, тлінного і нетлінного, скінченного і безконечного. Релігія – це також відношення

людини до Бога та Бога до людини, це своєрідний зв'язок номосу і космосу, тобто діалог, а не монолог між особами (людиною і Богом). Релігія – це конкретний стосунок людини до конкретного живого Бога (Романо Гвардіні). Релігія – це прямий, особовий і екзистенційний стосунок людини до Бога (Сьорен К'єркегор). Релігія – це стосунок між людиною і потойбічною силою в яку людина вірить і від якої відчувається залежною, – стосунок, що виражається у молитві, довір'ї, страхові, жертвоприношенні і етичній поведінці (Натан Седербльом). Найповнішим визначенням релігії, зробленим в класичній філософії релігії є: «релігія є онтологічним, особово - особовим стосунком, стосунком «я – Ти» між людською особою і особовим Абсолютом (Богом), Якого людина визнає остаточним джерелом свого існування та Найвищим Благом – остаточною метою свого життя». Цей стосунок виражається в релігійних діях і моральній поведінці. Релігія є здібністю (чеснотою), силою якої людина віддає Богові належну Йому шану (св. Т. Аквінський). Релігія становить цілісну систему вірувань і практик, яку об'єднують в єдину моральну спільноту, що зветься Церквою, усіх, хто до неї належать (Е. Дюркгейм). Релігія не може бути накинutoю. Релігійним не можна бути насильно, штучно в обхід свободи людини. Людина актом своєї волі вступає в релігійний зв'язок. Релігія є відповіддю на поклик Божий, Який полюбив нас першим. У релігійної людини ціла особа (розум, воля, емоції) є суб'єктом цього зв'язку. У неї змінюється світосприйняття, спадає ширма з її очей. Це навернення до Бога – друге народження. І в цьому особливість релігії. Вона не може виникнути також без Божого Одкровення (рух Бога назустріч людині). Тому релігія подарована людині, а не вигадана людиною. Релігійна правда походить від Бога. Тому людина не може змінювати її, бо не має влади над нею. Правда належить Богові. Таким чином, релігія встановлюється Богом і нашою згодою. Вона актуалізує людину, сповнює її як особу, поєднує її з Найдосконалішою Особою. Бог, будучи повнотою буття є повнотою вартості, найвищим добром, істиною. Він у повноті володіє всіма досконалостями. Він є святістю. Людина ж стає святою настільки, наскільки поєднується з Богом – Святістю і має в Ньому частку. Вона стає святою завдяки участі у святості Бога.

Отже, синергія етики і релігії творить навчальну дисципліну християнську етику, яка вкрай важлива для духовно-морального виховання нашої молоді, що буде вірна Богові та Україні.

Література:

1. Андрушко В. Т., Огірко О. В. Релігієзнавство: проблеми і перспективи викладання. Навчальний посібник. Львів: Національний лісотехнічний університет України, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, 2011. 321 с.
2. Бендик М., Гнатів І., Огірко О. Християнська етика. Львів, 1997. 159 с.
3. Калашник А.К., Огірко О.В. Програма предмета «Християнська етика» (1 – 12 класи). Львівський інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом, Львів: 2003. 72 с.

4. Калашник А. Загальні методи вивчення предмета «Християнська етика». Львів, 2003. 192 с.

5. Огірко О.В. Християнська етика для всіх: Словник християнсько-етичних термінів. Львів: Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, 2009. 273 с.

6. Огірко О. В. Християнська етика: Навчальний посібник. Острог: Національний університет «Острозька академія». В-во «Ярославна», Суми. 2012. 326 с.

Людмила ПАРАСОЧКА,

Директор ТОВ «Софіївсько-борщагівська
початкова школа «Софія»

Діна ФУРМАНЕЦЬ,

вихователь-методист ТОВ «Софіївсько-борщагівська
початкова школа «Софія»

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ З ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ПРАКТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація

Стаття присвячена важливій проблемі сучасної освіти — формуванню духовно-практичної позиції здобувачів освіти в початковій школі. Акцентовано увагу на значенні інтеграції морально-духовних компонентів у зміст навчання та створенні освітнього середовища, яке сприяє розвитку духовних і моральних якостей учнів. Представлено модель інтеграції християнських цінностей у навчальні предмети, що сприяє гармонійному розвитку особистості. Запропоновано практичні підходи до організації освітнього процесу, які можуть бути корисними для вчителів початкових класів.

Ключові слова: освітній процес, здобувачі освіти, духовність, духовно-практична позиція, інтеграція, цінності.

Постановка проблеми

Сучасна система освіти стикається з новими викликами, зумовленими глобалізацією та швидкими соціальними змінами. Це вимагає від освітнього процесу орієнтації не лише на академічні знання, а й на формування моральної відповідальності, духовної стійкості та здатності до критичного мислення. Духовно-практична позиція є важливим компонентом гармонійного розвитку особистості, сприяє формуванню моральних орієнтирів і соціальної відповідальності. Однак у сучасних педагогічних практиках бракує інтеграції духовних компонентів у зміст навчання, що актуалізує необхідність впровадження інноваційних підходів у систему освіти.

Аналіз останніх досліджень

Духовно-моральному вихованню дітей присвячені праці видатних педагогів, таких як В. Сухомлинський, І. Бех, А. Богуш. В. Сухомлинський підкреслював значення морального виховання як основи для розвитку гармонійної особистості. І. Бех наголошував на необхідності формування духовного стрижня, який визначає поведінку дитини у складних життєвих ситуаціях. Зарубіжні дослідники, такі як П. Палмер і Л. Міллер, акцентували увагу на ролі духовності в розвитку морально зрілих особистостей, здатних орієнтуватися у складних соціальних обставинах.

Попри значний інтерес науковців до проблеми духовного виховання, залишається недостатньо розробленою проблема інтеграції християнських цінностей у зміст початкової освіти.

Мета дослідження

Розробити модель освітнього процесу, спрямованого на формування духовно-практичної позиції здобувачів освіти через інтеграцію морально-духовних компонентів у зміст навчання.

Виклад основного матеріалу

Формування духовно-практичної позиції здобувачів освіти передбачає:

1. **Інтеграцію християнських цінностей у зміст освіти.** Цей підхід базується на таких принципах:

- **Принцип створення:** усвідомлення гармонії Божого творіння через вивчення природи;
- **Принцип гріхопадіння:** розуміння наслідків недбалого ставлення до світу;
- **Принцип відкуплення:** розвиток відповідальності за збереження створеного світу;
- **Принцип прославлення:** усвідомлення величі Божого задуму.

Приклад реалізації: На уроках предмету «Я досліджую світ» можна поєднувати вивчення природних явищ із біблійними історіями, які допомагають дітям осмислити гармонію творіння та важливість відповідального ставлення до природи.

2. **Створення освітнього середовища,** яке сприяє розвитку моральних і духовних якостей учнів. Це передбачає:

- Організацію тематичних тижнів на основі морально-етичних цінностей;
- Проведення ранкових бесід, присвячених роздумам про любов, дружбу, чесність;
- Використання інтерактивних методів навчання, які заохочують до співпраці та емпатії.

3. **Проведення тематичних свят.** Освітні заклади можуть організовувати заходи, які не лише сприяють пізнанню культурних традицій, а й формують духовну єдність. Святкові події, такі як Різдво чи Великдень, сприяють взаємодії дітей, вчителів і батьків, зміцнюючи духовні цінності.

Практична реалізація

Запропонована модель передбачає:

- Використання біблійної інтеграції в усіх предметах: природознавство, мистецтво, література;
- Проведення спеціальних уроків із розвитку критичного мислення на основі біблійних історій;
- Співпрацю з батьками у вихованні моральних цінностей.

Результатом є гармонійний розвиток особистості, формування моральної стійкості та відповідальності у здобувачів освіти.

Висновки. Організація освітнього процесу, спрямованого на формування духовно-практичної позиції, є невід'ємною складовою сучасної початкової освіти. Інтеграція християнських цінностей у зміст навчання, створення сприятливого освітнього середовища та проведення тематичних заходів сприяють гармонійному розвитку учнів і формуванню морально зрілих особистостей, здатних адаптуватися до викликів сучасного суспільства.

Література:

1. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей. – Київ: Букрек, 2018.
2. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – Київ: Радянська школа, 1985.
3. Богуш А.М. Духовне виховання на засадах української християнської педагогіки. – 2005.

Кирило ПРОСІН,

магістрант кафедри педагогіки,
адміністрування та спеціальної освіти,
Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

Науковий керівник:

Ганна КРАВЧЕНКО, д. пед. н.,
професор кафедри педагогіки, адміністрування
і спеціальної освіти,

Навчально наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ДУХОВНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ

Військовий конфлікт на сході України призвів до значного збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Окрім психологічних труднощів,

що супроводжують процес адаптації, важливим є духовний вимір – збереження цінностей, віри, почуття спільності та особистісної стійкості. Це підвищує потребу в комплексному підході до реабілітації, який поєднує психологічну підтримку з духовними практиками.

Проблематика адаптації та реабілітації внутрішньо переміщених осіб розглядалася в межах соціальної роботи, психології та психіатрії. Психологічні дослідження, зокрема роботи К. Левченко, Марути, Л. Шестопалової та інших, присвячені аналізу базових потреб осіб, переміщених через війну; особливості організації психологічного супроводу ВПО вивчали В. Волошина, І. Кирилюк, Ю. Луценко, Т. Проскуріна та інші. Теоретичні питання соціальної роботи з цією категорією населення знайшли відображення у роботах Б. Іванова, М. Лукашевич, Л. Тютті; міжнародні дослідження потреб та проблем ВПО висвітлено у працях Е. Ліндгрена.

Однак духовні аспекти цієї проблеми ще не отримали достатньої уваги. Розуміння духовної підтримки як ресурсу для відновлення особистісної цілісності та стійкості в умовах травматичного досвіду стає важливим напрямом для подальших досліджень.

Процес адаптації ВПО часто супроводжується такими негативними психологічними наслідками, як посттравматичний стрес, тривожність, депресія та емоційне вигорання. Важливу роль відіграє професійна психологічна підтримка, спрямована на розвиток внутрішніх ресурсів, стійкості та емоційної стабільності. Різні методи психотерапії, включаючи когнітивно-поведінкову терапію та групову терапію, допомагають ВПО у подоланні емоційних труднощів та стабілізації психічного стану.

Духовна підтримка може включати практики, що сприяють саморефлексії, моральному зростанню та відновленню внутрішньої гармонії. Для багатьох ВПО релігія та віра є джерелами сили та підтримки. Проведення заходів на основі духовних цінностей, таких як медитації, зустрічі у колі спільноти та релігійні ритуали, допомагає відновити почуття спільності та сенс життя.

Соціальні працівники можуть відігравати роль посередників між ВПО та суспільством, допомагаючи їм розвивати навички адаптації до нових соціальних умов, знайти нові соціальні зв'язки та інтерпретувати духовний досвід як джерело сили та мотивації. Робота з підтримкою духовного розвитку та психічного благополуччя підвищує ефективність реабілітаційного процесу та сприяє відновленню самостійності ВПО.

Подальші дослідження у цьому напрямі можуть сприяти вдосконаленню програм допомоги ВПО, зокрема у сфері соціальної роботи та психологічної підтримки.

Література:

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ – Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.

2. Завацька Н. Є. Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі: монографія. Луганськ: Вид-во Східноукраїнського національного університету імені В. Даля, 2012. 320 с.

3. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа соціально-педагогічної роботи з ними. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 8. С. 434–446.

Віталій САВЧЕНКО

здобувач вищої освіти рівня доктор філософії
кафедри економіки, підприємництва та менеджменту
Навчально наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ МЕНЕДЖЕРА У ВЕКТОРАХ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДУМКИ

В розвинених країнах світу проблеми формування та використання інтелектуального потенціалу, знань, у тому числі економічних, є найбільш пріоритетними. Адже там в останні роки особливу увагу надають формуванню та впровадженню інноваційної моделі соціально-економічного розвитку. Орієнтація на інноваційну діяльність, що тісно пов'язана із всебічним використанням інтелектуального капіталу, потребує переорієнтації в системі економічного регулювання на широке заохочення підприємництва, приватної ініціативи та скоординованої системи управління інноваційними процесами. Сучасні інноваційні процеси та геополітичні зрушення вимагають високопрофесійного менеджменту, передбачаючи застосування нових форм управління в інноваційній діяльності.

Сьогодні професійна освіта стала практично головним постачальником кваліфікованих кадрів для всіх сфер життя й діяльності. Наявність ефективної системи підготовки сучасних фахівців, які б відповідали сучасним вимогам, є обов'язковою умовою економічного зростання держави в цілому чи окремого регіону, зокрема.

Вища освіта початку ХХІ століття, більше ніж коли-небудь, покликана формувати особистість менеджера з високим рівнем економічної компетентності, освіченості, економічної культури, гуманістичних поглядів і переконань. У зв'язку з цим виникає потреба розглянути проблему економічної підготовки менеджерів з різних боків: проаналізувати наукові концепції економічної підготовки менеджерів, розглянути зміст, форми і методи підготовки майбутніх менеджерів в університетах і школах бізнесу в країнах із різним рівнем ринкової економіки.

Історія формування управлінської думки має свої корені, які йдуть в глибину віків і тисячоліть. Окремі поради з питань управління учені знаходять і

на єгипетських папірусах, і на глиняних табличках із міжгір'я Тигру і Євфрату. Однак прямо поєднувати їх із сучасним менеджментом неможливо, оскільки це були, головним чином, окремі рекомендації щодо державного управління.

Формування школи наукового управління опиралося на три головні принципи: раціональна організація праці, розробка формальної структури організації, розробка способів співробітництва керівника та підлеглих працівників. Головні принципи наукового менеджменту, які розроблені Ф. Тейлором, і, який ще називають класичним, не втратили своєї актуальності і сьогодні та використовуються при підготовці майбутніх менеджерів.

Розвиток ідей Ф. Тейлора продовжили його послідовники Ліліан і Френк Гілберти, Г. Гант, Г. Емерсон та інші.

Ліліан і Френк Гілберти вивчали трудові операції та розробили систему заходів щодо зростання продуктивності праці. Г. Гант обґрунтував систему планування й оцінювання результатів діяльності, теорію лідерства. Його перу належать такі публікації як «Праця і прибуток» (1910 р.), «Промислове керівництво» (1916 р.), «Організація праці» (1919 р.). Саме Г. Ганту належить вислів «З усіх проблем менеджменту найважливішою є проблема людського фактора». Учений будував плани розвитку демократії на виробництві та мріяв про гуманізацію науки управління.

Істотний внесок у теорію і практику управління з питань ефективності та продуктивності праці зробив Г. Емерсон.

Наступним напрямком розвитку менеджменту став адміністративний або неокласичний. Його представниками були А. Файоль, Л. Урвік, Д. Мунд,

М. Вебер. Саме вони розробили принципи, функції та головні види діяльності в бізнес-організації, сформулювали уявлення про менеджера як вправного працівника, професійна діяльність якого потребує спеціальної освіти. А вислів А. Файоля, що «менеджмент – це не вроджений талант, а вміння, якому необхідно навчати», не втратив своєї актуальності і сьогодні. Він вважав, що робота керівника може бути розділена на п'ять функцій: планування, організація, керівництво, координація і контроль. У своїй праці «Загальне та промислове управління» (1916 р.) А. Файоль сформулював 14 універсальних принципів управління, щоб показати керівникам, як виконувати свої функціональні обов'язки.

Саме концепція «професійного менеджера» стала основою для створення системи бізнес-школ, як центрів підготовки таких фахівців. Водночас в організаціях і підприємствах упроваджувалося вимірювання та нормування праці з метою раціонального управління ними. У зв'язку з цим виникла потреба мотивування працівників і налагодження взаємовідносин у колективі. Так почав розвиватися ще один напрямок наукових досліджень менеджменту – «школа людських відносин». Яскравими представниками цього напрямку були Е. Мейо та М. Фоллет. Вони зосереджували свою увагу на методах налагоджування між особистою взаємодією менеджерів і працівників. Е. Мейо та М. Фоллет вважали, що піклування менеджера про своїх підлеглих, задоволення умовами праці

працівників повинні зростати, що, в свою чергу, призведе до зростання продуктивності праці.

«Школу людських відносин» розвивав біхевіоризм – напрямок наукових досліджень, що вивчав поведінку людей на робочих місцях. Представниками зазначеного напрямку були Дж. Уотсон, Б. Скіннер, А. Маслоу, Д. Мак Грегор та інші. Вони вказували на необхідність розвитку практичних підходів до мотивації робітника та його поведінки. Вважалося, що менеджер, який розуміє потреби людини має вживати гнучкіші методи мотивування підлеглих.

На думку А. Маслоу, вчинки людей, зумовлені не економічними силами, а потребами, які безпосередньо не пов'язані з винагородою. Тому менеджери повинні правильно визначати особливості розвитку внутрішніх потреб на кожному ступені і сприяти реалізації наступної з них. Менеджерам рекомендувалося консультиватися з персоналом та забезпечувати працівникам ширші можливості спілкування на роботі й обміну досвідом.

Інший представник цього напрямку Д. Мак Грегор вказував на те, що формування менеджерів відбувається за рахунок усвідомлення природи своїх завдань, власної політики і практики. Він зазначав, що менеджерам необхідно навчитися ефективно використовувати талант співробітників і створювати організаційний клімат для професійного зростання людини.

Отже, більшість зазначених авторів зосередила свою увагу на пріоритетних індивідуально-особистісних якостях менеджера, його функціональних обов'язках та професійних уміннях, компетенціях. Управлінська думка постійно розвивається, породжує нові ідеї щодо ефективного управління. Однак практика бізнесу завжди виявлялася багатшою, глибшою і різноманітнішою, ніж теоретичне узагальнення. І досить часто те, що здавалося беззастережною істиною в управлінні, спростовувалося або доповнювалося новими ідеями та поглядами. Загалом же, історія менеджменту та менеджерської діяльності визначила наукові засади для професійної підготовки фахівців у цій галузі.

Література:

1. Мельник В. К. Управлінська кваліфікація керівника навчального закладу як елемент системи післядипломної освіти / Мельник В. К. // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (відп. ред.) [та ін.] – Київ ; Запоріжжя, 2002. – Вип. 22. – С. 263–267.
2. Черевко В. П. Формування комунікативної компетентності майбутнього менеджера у процесі професійної підготовки : дис... канд. психол. наук : 19.00.07 / Черевко В. П. ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2001. – 247 с.2.
3. Oksana Dubinina, Tetiana Burlajenko. Wykorzystanie blended learningu w kształceniu przyszłych menedżerów w warunkach pandemii COVID-19. Monografia wieloautorska «DROGI I BEZDROŻA EDUKACJI W OKRESIE PANDEMII COVID-19», red.nauk. RYSZARD BERA, red.nauk.STANISŁAW BYRA, red.nauk. NELLA NYCZKAŁO. 2022. S.652.

Гліб САЦЮК,

здобувач вищої освіти рівня доктор філософії
кафедри економіки, підприємництва та менеджменту
Навчально наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

ІГРОВІ ФОРМИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Сьогодні кожен фахівець має володіти умінням працювати з великим обсягом інформації, від моменту її знаходження чи отримання, а в подальшому до адекватного сприйняття і продуктивного використання. Це, насамперед стосується ефективності фахівців, менеджерів, тих, хто краще і швидше за інших може оцінити і зрозуміти загальнодоступну інформацію, оскільки обсяг інформації, що постійно збільшується, та можливості її сприйняття, опрацювання, засвоєння, передачі та використання у професійній діяльності, актуалізують необхідність безперервності освіти. Особливо це актуально в умовах переходу до інформаційного суспільства і формування стійкої мотиваційної основи та високого рівня сформованості знань, умінь і навичок. З цих позицій менеджер має володіти не тільки способами отримання та використання необхідної інформації, інформаційними технологіями для підтримки та розвитку інтелектуального потенціалу управлінця, а й ефективно застосовувати отримані знання під час ухвалення управлінських рішень з урахуванням економічних, екологічних, моральних та етичних аспектів, раціонально організувати не лише свою інформаційну діяльність, а й усього персоналу[1,2].

У зв'язку з цим, зростає інтерес до сучасних педагогічних технологій у професійній освіті, серед яких ігрові форми навчання мають широкий спектр використання. За результатами досліджень і педагогічних експериментів встановлено, що ділові та рольові ігри можуть забезпечити формування у здобувачів вищої освіти нових знань, інтелектуальних і практичних умінь, дають досвід творчої діяльності, ціннісного ставлення до професії. Завданням викладача, в той самий час, є виявити та якнайкраще застосувати абстрагувальні, моделювальні, імітаційні, креативні, інноваційні та аксіологічні властивості ігор, які визначають їхню продуктивність.

У процесі навчання пропонуємо використовувати наступні ігрові форми навчання: ділові, імітаційні та операційні. Ділові ігри відрізняються від інших, по-перше, імітацією діяльності реальних соціально-економічних систем, по-друге, учасники гри виступають у тих чи інших ролях лише для набуття досвіду, подолання конфліктів та ухвалення ділових рішень; по-третє, ділова гра завжди є методом колективного навчання; по-четверте, у ділових іграх створюється емоційний настрій для активізації процесу навчання.

Ділова гра використовується для розв'язання комплексних завдань засвоєння та закріплення нового матеріалу, розвитку творчих здібностей,

формування загально-навчальних умінь, дає можливість учням зрозуміти та вивчити навчальний матеріал з різних позицій. Суть імітаційної гри полягає в тому, що на заняттях імітується діяльність підприємства або його підрозділу – команди розробників, відділу тестування тощо. Імітуватися можуть події, конкретна діяльність людей (ділова нарада, обговорення плану, проведення співбесіди тощо), обстановка і умови, в яких відбувається подія або здійснюється діяльність (кабінет, зал засідань). Сценарій імітаційної гри, окрім сюжету події, містить опис структури та призначення імітаційних процесів і об'єктів.

Як вважає Т. Качеровська, «сутність та структура ігрового процесу надає алгоритм та шляхи забезпечення для формування майбутнього менеджера. Як приклад, якщо у комп'ютерній грі ви розвиваєте власний ресторан, то чому б не спробувати втілити це в життя»[3]. Операційні ігри допомагають відпрацювати виконання конкретних специфічних операцій роботи з клієнтами, опрацювання заяв, прийом документів тощо. В операційних іграх моделюється відповідний робочий процес. Ігри цього типу проводяться в умовах, що імітують реальні. Контекстне наповнення ділових ігор передбачає глибокий аналіз професійної сфери менеджера в аспекті подолання різних викликів і відповідно вибір типу гри.

Отже, використання ігрових форм навчання в освіті, на нашу думку, думку є дуже важливим, оскільки вони допомагають майбутнім фахівцям, зокрема, менеджерам краще засвоювати навчальний контент та використовувати його у побудові професійної кар'єри. Ігрові форми навчання допомагають розвивати: творчість, креативність, абстрактність та інші якості, що безумовно буде придатне в професійному майбутньому менеджерів.

Література:

1. Дубініна О., Бурлаєнко Т. Реалізація методу «Критерійний калейдоскоп» у роботі з обдарованою молоддю, як особливість інноваційної освіти. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Серія «Педагогічні науки», 2020. С. 51-60. Електронний ресурс. Доступно: http://pi.iod.gov.ua/images/pdf/2020_2/9.pdf
2. Ковальова О., Проблемні питання ідентифікації наукової освіти в українській педагогічній науці. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Електронний ресурс. Доступно: http://pi.iod.gov.ua/images/pdf/2020_2/21.pdf
3. Качеровська Т. Педагогічні умови організації спільної діяльності викладача і студентів процесі ігрового проектування. Вісник Львів. Ун-ту. Сер. пед. 2005. Вип. 19. Ч. 2. С. 138–145.

Ірина СІДАНІЧ

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти
Навчально-наукового інституту менеджменту
та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Україна – суспільство сильних особистостей з характером. А характер справжнього українця як зборя, і поки ти його не покажеш, всі думають що ти – мішень. Велика головна боротьба нашої країни за життя і за духовний розвиток триває вже 1000 днів, винуватцем якої маємо тільки одного агресора. І ця боротьба не лише про нашу Україну. Вона стосується кожного, хто цінує свободу, духовно-моральні цінності і право обирати власний шлях у майбутнє без війни в усьому світі. Яким буде це майбутнє, залежить від кожного з нас сьогодні – людей, які живуть у різних куточках світу, але мають однакове розуміння таких понять, як свобода, добро любов та справедливість.

Карколомні зміни в сучасному українському суспільстві поставили на порядок денний проблему духовно-морального розвитку учнівської молоді, її духовних цінностей, які є невіддільними від її духовного та морального самовдосконалення, віри. Сьогодні українського суспільства можна схарактеризувати як етап військового стану, криз, соціальної напруженості та невизначеності, хаотичності подальшого розвитку. На тлі дедалі більшої відчуженості у стосунках між людьми змінюється свідомість сучасної молоді, її сприйняття навколишнього світу, психологія поведінки.

Ми живемо нині у період серйозних викликів, як зовнішніх так і внутрішніх які загрожують національній безпеці та майбутньому нашої держави внаслідок нехтування фундаментальними законами природи, суспільного життя і суспільної діяльності, при цьому ефективним рішенням для розв'язання протиріч сьогодні вбачається рішення повернення до духовно-моральних цінностей підростаючого покоління у вихованні й освіті.

Війна – це виклик. Освіта – це виклик. Духовно-моральне виховання – це виклик. Християнські цінності – це виклик. Немає сьогодні для нас жодного аспекту життя без викликів. І в цьому необхідно знайти баланс. Баланс головний – щоб не втратити духовну єдність, не втратити ціннісну єдність в освіті, не втратити єдність у вірі, мові, справедливості в суспільстві. Непросте завдання, яке потрібне, щоб не втратити християнську єдність і зв'язок поколінь. І наша перша відповідальність полягає в тому, щоб зробити себе духовно стійкими і здоровими! Якщо ми самі не тільки проповідуємо, а й живемо за Божими заповідями, тоді ми зможемо зробити щасливими й інших.

Україна за 10 років війни провела і проводить низку реформ, нагаладила співпрацю в різних галузях. Темп, фокус і якість цих дій залишаються постійним предметом дискусій, але за цей непростий час країна значно змінилася: держава укріпила свою суб'єктність в очах світової спільноти, здобула підтримку іноземних партнерів, українська економіка, політика, культура та військова сфера нарешті позбулися російського впливу.

Чимало представників влади були прихильниками проросійських поглядів, які будували політичні і державотворчі рішення на основі залежності від РФ. Значна частина суспільства тоді лише починала формувати одностайну позицію щодо своєї ідентичності, ролі мови та культури, а також осмислювали спадок співжиття з імперією і його наслідки у своїй свідомості.

У довгому протистоянні з сильним ворогом ми не тільки зберегли державність, а й постійно проводимо низку внутрішніх реформ. Кожна з них викликає дискусії та не є ідеальною, але завдяки їм Україна суттєво змінилася: Цифровізація Боротьба з корупцією Децентралізація Реформа МВС України Декомунізація Національна стратегія у сфері прав людини Медична реформа Освітня реформа Зменшення впливу (про)російського духовенства...

Крім боротьби із зовнішніми викликами, нам щодня необхідно долати внутрішні хронічні виклики-проблеми серед яких і постійні реформи в освіті. У 2017 р ухвалили Закон України «Про освіту» — документ, що заклав фундамент для реформи, покликаної модернізувати систему навчання і зробити її більш гнучкою, ефективною та адаптованою до потреб сучасного світу.

У 2018 році був розроблений і затверджений новий Державний стандарт початкової освіти. За новими вимогами в тестовому режимі протягом 2017–2018 року навчалися у 100 школах. Згодом за цією системою розпочали навчатися всі початкові класи. Після цього розпочалася реформа середньої школи, котру довелося зупинити на три роки через пандемію коронавірусу, а згодом через повномасштабну війну в Україні. У квітні 2023 р. її знову відновили.

Одне з ключових нововведень — Нова українська школа (НУШ), яка робить акцент на розвитку компетенцій учнів, їхніх особистих якостей і соціальної взаємодії, а не просто на засвоєнні знань. Нині основи НУШ використовує більшість шкіл. модельна програма Духовність і мораль в житті людини і суспільства.

Під час освітньої реформи більше повноважень отримали місцеві органи влади, які краще знають потреби шкіл у громадах. Також закладам середньої освіти дозволили більш вільно обирати навчальні програми, методики викладання та оцінювання учнів. Закон України «Про освіту» заклав правову основу для впровадження інклюзивної освіти, гарантує право кожної дитини на якісне навчання і передбачає створення відповідних умов у загальноосвітніх закладах. Цієї мети досягають за рахунок спеціальних навчальних програм і методик, підготовки фахівців для роботи в інклюзивних класах, планування шкіл як безбар'єрного середовища і купівлі нового обладнання тощо.

Війна змінила мотиваційні тренди, бо тільки справжніми результатами реально зберігається все наше, християнсько-духовне українське. Ми в цій війні

боремось проти ворога, який намагається знищити в Україні все українське. І тому кожна дія заради нашої держави, кожен результат на посилення України мають непересічне значення.

Виграти цю війну можемо ми всі лише разом – і вберегти Україну можемо лише разом. Не кожен сам для себе, а всі для України, бо ми – хто за кого, а – не хто кого. Ми вільні люди – вільної землі вірою свята. І саме так маємо працювати щодня – всі для України. Кожен на своєму рівні, кожен на своєму місці. Спробу відновити колоніальну імперію, поневолити наш народ, відібрати нашу свободу та право вибору - про це знають наші діти вже з народження. Вони знають, якими жорстокими можуть бути загарбники, як вони намагаються зламати наш опір і як важливо боротися, відстоювати свою свободу та право кожного народу жити незалежно, зберігати свою ідентичність.

Сьогодні наші діти знаходяться в центрі живої історії, де б вони не проживали та на якій території. Я дуже часто спілкуюсь з дорослими колегами і запитую своїх дорослих дітей онуків, щоб почути поради ставлення сьогодні до життя:

- Щоб залишитися в душах наших дітей завтра, потрібно бути частиною їхнього духовного життя сьогодні і зараз.

- У цьому житті існують такі речі, які неможливо ні зрозуміти ні пояснити, ні прийняти, їх просто необхідно пережити, ми захищаємося нині від абсолютного зла, яке не розуміє жодної мови, окрім сили, але добро і любов переможе це зло неодмінно.

- Прислів'я «Кожен хоче мати друга, але не кожен хоче ним бути» - розумні духовно зрілі люди беруть на себе відповідальність за себе і за інших, приймають рішення, мають бажання і володіють нормами життя, не шукають лідера серед людей, а цінують Творця, Який поруч, Який всюди, Який любить і захищає завжди, тільки християни вільні, бо наслідують Божу волю, бо тільки освічені люди вільні.

- Жах не втому що щось зміниться, а в тому що все так і залишиться, бо кожен хто не вірить у вічне життя, мертвий для земного життя.

- Дорога правди довга й немінуча, а ми народ – на рані рана, ми неодмінно досягнемо своєї мети жити у духовно розвинутій мирній країні.

Література:

1. Бех І. Д. Особистість у саяві духовності: монографія. Київ – Чернівці: «Букрек», 2021. 244 с.

2. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с.

3. Гегель Г. В. Феноменологія духу / Георг Вільгельм Фридрих Гегель; пер. з нім. П. Тарашук; наук. ред. І. В. Кушаков. — К : Основи, 2004. — С.518.

4. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 376 с

Віталій СТАРЕНКО,
магістрант кафедри педагогіки,
адміністрування та спеціальної освіти,
Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України
Науковий консультант:
Ганна КРАВЧЕНКО, д. пед. н.,
професор кафедри педагогіки, адміністрування
і спеціальної освіти,
Навчально наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ІНТЕГРАЦІЯ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У НОВІ ГРОМАДИ

Зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) внаслідок війни та соціально-політичних конфліктів робить питання інтеграції над важливим.

В умовах війни мільйони людей вимушені залишати свої домівки, що створює нагальну потребу в їхній інтеграції в нові громади. Інтеграція переселенців у нові громади є ключовим аспектом стабілізації суспільства та забезпечення соціальної єдності. Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року – «внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [1, с.1].

Переселенці стикаються з проблемами пошуку житла, працевлаштування, доступу до соціальних і медичних послуг. Бар'єри соціальної інтеграції, включаючи культурні відмінності, мовні проблеми та відсутність соціальних зв'язків. Інтеграція передбачає активну участь місцевого населення, толерантне ставлення та взаємодію з переселенцями. Важливу роль відіграють місцеві органи влади, створюючи програми підтримки для переселенців, таких як забезпечення житлом, доступ до освіти та медичних послуг [2]. Переселенці потребують психологічної допомоги для подолання стресу та травм, пов'язаних із вимушеним переселенням. Адаптація до нових соціальних умов вимагає розвитку програм соціальної підтримки та створення можливостей для участі у житті громади. **Психологічна підтримка** для переселенців зменшує наслідки травматичних переживань і допомагає уникнути соціальної ізоляції. Створення центрів підтримки, доступ до послуг психологів і психотерапевтів є критично важливим для інтеграційного процесу [3]. Розвиток культурних та спортивних заходів допомагає переселенцям відчувати себе частиною громади. Включення

переселенців у життя спільноти через участь у спільних проєктах, святах та змаганнях сприяє розбудові соціальних зв'язків.

Одним із ключових аспектів інтеграції є економічне залучення переселенців до місцевого ринку праці. Підтримка в працевлаштуванні, включно з професійним навчанням і перекваліфікацією, допомагає переселенцям інтегруватися в економіку приймаючої громади [4].

Правова підтримка надає переселенцям впевненість у своїх правах та обов'язках. Забезпечення юридичної консультації з питань отримання статусу, роботи, житла та інших аспектів життя сприяє соціальній стабільності та інтеграції.

Отже моніторинг інтеграційного процесу допомагає визначити потреби та виклики, з якими стикаються переселенці, а також оцінити ефективність застосованих заходів. Регулярний аналіз дозволяє вносити необхідні корективи для покращення умов інтеграції.

Література:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
2. Оцінка UNHCR Україна: огляд діяльності УВКБ ООН (2024). https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2024/06/UNHCR-Ukraine-quarterly-report-Q1-2024-draft_am_klb-final-UKR-1-1-1.pdf
3. Посібник із психічного здоров'я і психосоціальної підтримки на рівні громад в умовах надзвичайної ситуації та переміщення населення. Міжнародна організація з міграції (2021), https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/iom_ukraine_manual_on_cbmhpssinemergenciesanddisplacement2021_ukrainian_digital_0.pdf
4. Поліщук, В., Олексюк, Н., & Бачинська, О. (2023). Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади: соціально-економічний аспект. Управління змінами та інновації, (6), 5-9. <https://doi.org/10.32782/СМІ/2023-6-1>

В'ячеслав СУПРУН,

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України, кандидат економічних наук, доцент,
заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії
України в галузі освіти, відмінник освіти України.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3117-5834>

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНЕ НАВЧАННЯ (SEE LEARNING) ЯК УМОВА РОЗВИТКУ НАВИЧОК ТА ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

Усі ми прагнемо щастя та успіху для наших дітей. Усі ми хотіли б, щоб у суспільстві панували здорові стосунки, взаємоповага та співпраця. Підґрунтям

для цього має стати якісна і доступна для кожного освіта, освіта саме для життєвого успіху.

Відомо безліч історій, які доводять, що обсяг академічних знань, на який в основному до цього часу спрямоване навчання, не забезпечує успішної самореалізації особистості. Натомість система цінностей людини, життєва стійкість, здатність володіти собою і брати на себе відповідальність, уміння спілкуватися і працювати в команді, вирішувати комплексні проблеми й не пасувати перед труднощами є основою для особистого розвитку і кар'єрного зростання.

Про це свідчить і запит сучасного ринку праці. Серед десяти найнеобхідніших навичок у 2025 році, які визначив Всесвітній економічний форум – аналітичне мислення та інноваційність; активне навчання та стратегії навчання; розв'язання складних проблем; критичне мислення та аналіз; креативність, оригінальність та ініціативність; лідерство і соціальний вплив; використання технологій, моніторинг та контроль; створення технологій та програмування; витривалість, стресостійкість і гнучкість; логічна аргументація, розв'язання проблем та формування [4].

І тому, сучасна освітня реформа передбачає головною метою навчання не отримання суми знань, а оволодіння учнями певним набором компетентностей та наскрізних вмій замість запам'ятовування фактів та визначень тих чи інших понять.

Закономірно, що компетентність визначається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [1].

Водночас, метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Для досягнення цієї мети законодавцем названо ключові компетентності, які мають бути сформовані ще у школі для успішної життєдіяльності кожної сучасної людини, які є однаково важливі й взаємопов'язані. Кожну з них діти набувають під час вивчення різних предметів на всіх етапах освіти.

Разом з тим, спільними для всіх компетентностей є наскрізні (м'які) вміння: читати і розуміти прочитане, висловлювати думку усно і письмово, критичне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, виявляти ініціативу, творити, розв'язувати проблеми, оцінювати рішення, конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект, здатність співпрацювати в команді тощо.

Своєю чергою, SEE Learning дає можливість учням бути етично залученими до світової спільноти і надає педагогічним працівникам інструменти для підтримки добробуту учнів. Це процес, за допомогою якого діти, молодь і дорослі набувають відповідні знання, погляди та навички для: формування здорової

особистості; розуміння емоцій і управління ними; постановки і досягнення особистих та колективних цілей і завдань; відчуття та виявлення співпереживання до інших; встановлення та підтримки позитивних взаємин; прийняття відповідальних рішень.

Соціально-емоційні навички – це одні з найважливіших навичок ХХІ століття, які допомагають людині бути більш ефективною та успішною у швидкозмінливому, складному та неоднозначному світі.

Соціально-емоційні навички – це поведінка та установки, які допомагають людям ефективно орієнтуватися в особистих і соціальних ситуаціях, а саме контролювати емоції, спілкуватися з навколишніми та ставити цілі.

До основних соціально-емоційних навичок відносять самосвідомість, самоврядування, соціальну обізнаність, здатність спілкуватися, висловлюватися, вміння слухати та вміння вирішувати проблеми, постановку реалістичних і позитивних цілей та можливість їхнього досягнення, здатність будувати здорові, позитивні та щасливі стосунки.

Вважається також, що соціально-емоційні навички, знання та настрої створюють основу для участі в демократії та поліпшенні якості життя. Соціальна, емоційна, етична та академічна освіта є невід’ємним правом людини, що має бути у всіх, хто навчається, і що ігнорування цього означає соціальну несправедливість [2].

Необхідно зазначити і важливість впливу батьківства та державної політики в формуванні у молоді соціально-емоційних навичок та знань.

Діти та підлітки нині переживають дуже великий стрес, як і дорослі. Великою мірою цей стрес спричинений соціальними чинниками, зокрема, війною: вони хвилюються, не завжди вміють правильно виразити свої емоції, переймаються тим, як їх сприймають однокласники.

Дуже важливий момент – це довіра, яка вибудовується між дітьми та педагогами, яка також допомагає їм знизити рівень стресу, оскільки вони можуть ділитися цим зі своїми однолітками та вчителями.

Міністерство освіти і науки України своїм наказом від 18 листопада 2019 року №1431 затвердило програму та матеріали для 26 шкіл, які беруть участь у пілотному проекті із впровадження в школах системи соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН), яка не тільки розвиває м’які навички, але й має змінити шкільну атмосферу та ставлення учнів до вчителів, навчання, один до одного та до самих себе.

Програма соціально-емоційного навчання надає педагогам навчально-виховний план, що складається з легких для впровадження на уроках розробок. Окрім того, план містить концептуальні рамки, що використовуються для розробки навчальної програми, а також ресурси для підготовки та розвитку викладачів. Соціально-емоційне навчання треба врахувати під час формування навчальних матеріалів із предметів.

Компетенції, що формуються на основі соціально-емоційного навчання:

- самоусвідомлення;
- самоорганізація;

- соціальна свідомість;
- побудова стосунків;
- ухвалення відповідальних рішень.

Програма є адаптованою для України та схвалена Міністерством освіти і науки України для роботи з учнями 1 – 12 класів. Навчальний план складається з 6 тематичних розділів:

- позитивне навчальне середовище;
- особистісний розвиток;
- соціальний розвиток;
- здоров'я та профілактика;
- лідерство та волонтерство [3].

Більш конкретніше з програмою Соціально-емоційного та етичного навчання можна ознайомитися за посиланням: <https://nus.org.ua/articles/shho-take-programa-sotsialno-emotsijnogo-ta-etychnogo-navchannya-i-yak-vona-pratsyuye/>

Узагальнюючи, ми вважаємо, що соціально-емоційний розвиток є одним із найважливіших факторів для повноцінного розвитку дитини, адаптації її до життя у соціумі, збереження психічного здоров'я і підготовки до подальшого навчання. Соціально-емоційний розвиток учнівської молоді передбачає формування соціально-емоційних навичок, а реалізація програми соціально-емоційного та етичного навчання в закладах освіти різних типів та форм власності розглядається як один із ефективних шляхів розвитку соціально-емоційних навичок.

Загалом, проблеми, що виникають у процесі розвитку соціально-емоційних навичок учнівської молоді, є відображенням суперечностей між сучасними вимогами суспільства до особистості та недостатнім науково-методичним забезпеченням освітнього процесу; зростанням кількості психолого-педагогічної інформації щодо можливостей розвитку соціально-емоційних навичок та недостатньою обізнаністю в цьому питанні на рівні родини.

Слід зазначити, що наслідки емоційної неосвіченості виявляються у значному збільшенні міжособистісних конфліктів, випадків агресії, жорстокості, насильства тощо. Недостатній соціально-емоційний розвиток дітей має своїми наслідками труднощі в адаптації до нових умов та людей. Діти відчують труднощі у висловленні своїх емоцій, їм складно підтримувати тісний контакт і заводити нових друзів. Низький соціально-емоційний розвиток призводить до низької успішності, постійної фізичної агресії, проблем із психічним здоров'ям та до антисоціальної поведінки.

Водночас, діти, які систематично займаються в спортивних секціях, мають вищий рівень психічного розвитку, сформовану мотивацію та морально-етичну орієнтацію, легше комунікують з однолітками, ніж діти, які займаються фізичною культурою лише в школі.

Безперечно, соціально-емоційний розвиток є одним із найважливіших факторів для повноцінного розвитку дитини, адаптації її до життя в соціумі, збереження психічного здоров'я й підготовки до подальшого навчання. Соціально-емоційний розвиток учнівства передбачає формування соціально-

емоційних навичок, які ми розуміємо як поведінку та установки, що допомагають людям ефективно орієнтуватися в особистих і соціальних ситуаціях.

Наголосимо, що розвиток соціально-емоційних навичок у дитинстві має позитивний вплив на соціальну адаптацію, фізичне та психічне здоров'я людини в подальшому житті.

Соціально-емоційні навички необхідно формувати та розвивати шляхом упровадження в освітній процес спеціальних програм, методик та технік, просвітницькою діяльністю батьківства, створенням безпечного освітнього середовища.

Цілком очевидно, що процес формування та розвитку соціально-емоційних навичок учнівської молоді є системним процесом, який вимагає також перегляду фахової підготовки майбутніх педагогічних працівників.

Знання – цінна зброя, а освітній фронт – важливий! Ми маємо надзавдання – подарувати дітям та молоді можливість мріяти попри сучасні виклики і загрози, продемонструвати способи реалізації власного потенціалу.

Література:

1. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38–39, ст.380.

2. Українські школи спробують міжнародну програму SEE Learning – чого вона вчить і для чого потрібна. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://nus.org.ua/2019/07/24/ukrayinski-shkoly-sprobuyut-mizhnarodnu-programu-see-learning-chogo-vona-vchyt-i-dlya-chogo-potribna/>

3. Як упроваджувати соціально-емоційне навчання в школах. Аналітичний огляд. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://nus.org.ua/2021/08/31/yak-uprovadzhuvaty-sotsialno-emotsijne-navchannya-v-shkolah-analitychnyj-oglyad/>

4. Якими будуть основні 10 навичок у 2025 році – Всесвітній економічний форум опублікував список. 22 Жовтня 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://nus.org.ua/2020/10/22/yakymy-budut-osnovni-10-navychok-u-2025-rotsi-vsesvitnij-ekonomichnij-forum-opublikuvav-spysok/>

Ганна ТИМОШКО,
професор кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти
ДЗВО « Університет менеджменту освіти»
НАПН України
timoshko49@gmail.com

ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ЗАКЛАДОМ: ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Делегування повноважень – це один з найважливіших інструментів управління, який дозволяє керівнику закладу освіти ефективніше розподіляти

робоче навантаження, розвивати компетенції педагогічного колективу та створювати сприятливу атмосферу для інновацій. Однак цей процес пов'язаний з низкою складнощів та вимагає від керівника певних навичок. Необхідність виділення механізму делегування повноважень у діяльності керівника обумовлено зростаючими темпами змін, що відбуваються в освітньому середовищі, збільшенням екстримальних інформаційних потоків, які конче необхідно відстежувати керівнику закладу освіти в умовах воєнного стану, зростанню вимог до мобільності та організованості керівника. Тому проблема організаційної культури делегування повноважень у процесі управління закладами освіти в сучасну сувору історичну добу є особливо актуальною.

Напрацювання з проблематики організаційної культури накопичені в галузях менеджменту, філософії, психології, соціології тощо. Різні аспекти організаційної культури висвітлюються у роботах О.Бабича, І.Животової, В.Колпакова, Ю.Палеа, Г.Тимошко, Г.Хаєта. Більшою мірою проблематика організаційної культури розроблена в працях західних дослідників (П.Вейл, С.Девіс, М.Елвессон, П.Ентоні, Дж.Мартін, Д.Мейерсон, Р.Моран та інші). У широкому розумінні, *організаційна культура* – складова загальної культури суспільства, яку розуміють як систему надбіологічних програм людської діяльності, поведінки, спілкування, що розвивається історично та виступає умовою відтворення та зміни соціального життя в усіх його проявах та представлена сукупністю ідеалів, зразків поведінки, ідей і гіпотез, цінностей, ціннісних орієнтацій тощо [4].

Організаційна культура є стратегічним чинником розвитку організації. Ідея місії, спільне сприйняття цілей може скоординувати та прискорити діяльність у напрямі досягнення спільної мети [5]. Реалії життя доводять, що успішність та ефективність роботи будь-якої організації значною мірою залежить від організаційної культури делегування повноважень керівником закладу освіти.

Організаційна культура — це сформована впродовж всієї історії організації сукупність прийомів та правил адаптації організації до вимог зовнішнього середовища і формування внутрішніх відносин між групами працівників. Організаційна культура усіх учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану концентрує політику та ідеологію життєдіяльності ЗО, систему її пріоритетів, критерії мотивації та розподілу влади, характеристику соціальних цінностей та норм поведінки. Елементи організаційної культури є орієнтиром в ухваленні управлінською командою закладу освіти управлінських рішень в умовах воєнного стану в Україні, налагодженні контролю за поведінкою та взаєминами співробітників у процесі оцінювання педагогічних та соціальних екстримальних ситуацій.

Дедалі більше менеджерів світового рівня заявляють про те, що серед тих факторів, які впливають на досягнення компаніями довгострокового успіху, важливе місце посідає людський фактор — тобто добре підібрані, правильно організовані і мотивовані працівники, які вміють ефективно вибудовувати міжособистісні стосунки на високому рівні організаційної культури делегування повноважень .

У процесі розроблення алгоритму делегування повноважень керівником закладу освіти на засадах організаційної культури кожний працівник:

- сприймає себе як суб'єкт організації освітнього процесу, діяльність якого відчутно впливає на якість освітніх послуг закладу освіти та визначає стратегію його розвитку в умовах воєнного стану
- усвідомлює особисту відповідальність за формування позитивного іміджу закладу освіти в умовах воєнного стану;
- орієнтується на пошук, розробку, вибір і втілення найбільш оптимальних технологій виконання делегованих повноважень;
- пов'язує виконання делегованих повноважень із особистісним розвитком;
- усвідомлює відповідність критеріїв своєї діяльності у процесі виконання делегованих повноважень на засадах організаційної культури.

По-перше, організаційна культура надає членам педагогічного колективу корпоративної ідентичності, є важливим джерелом стабільності і наступності. Це створює у працівників почуття надійності організації і своєї соціальної захищеності.

По-друге, знання цінностей, норм і правил, які сформувалися в закладі освіти, допомагають педагогам правильно інтерпретувати події, та визначити свою поведінку у процесі виконання делегованих повноважень.

По-третьє, організаційна культура стимулює самосвідомість і високу відповідальність працівника, що виконує делеговані йому завдання. Механізми впливу організаційної культури делегування повноважень на розвиток закладу освіти полягають у тому, що педагоги прогнозують розвиток ЗО в умовах воєнного і поствоєнного стану керуючись головними цінностями сучасного суспільства: вибудовуванням моделі збереження психічного і фізичного здоров'я підростаючого покоління.

Делегування повноважень означає передачу завдань та повноважень особі, що бере на себе відповідальність за їхнє виконання. У загальному вигляді під делегуванням повноважень розуміють передачу підлеглому завдання чи діяльності зі сфери дій керівника.

Чому так важливо для керівника вміти делегувати свої повноваження? По-перше, керівник не може один розв'язати всі численні завдання, які виникають у роботі закладу, по-друге, між усіма підлеглими керівник розподіляє обов'язки з метою відповідальності кожного за певну ділянку роботи, що, у свою чергу, розвантажує керівника та сприяє підвищенню компетентності кожного підлеглого.

Виходячи із цього, пропонуємо основні правила ефективного делегування повноважень керівниками закладів освіти:

- делегуйте повноваження відповідно до здібностей та можливостей працівників;
- враховуйте заохочення та мотивацію працівників;
- делегуйте повноваження завчасно;
- чітко пояснюйте, чого вимагаєте і в які терміни треба виконати завдання;

- пояснюйте суть та мету завдання;
- надавайте співпрацівникам свободу рішення у виконанні завдання;
- забезпечуйте працівників необхідною інформацією;
- додавайте впевненості, що ви у будь-яку хвилину прийдете на допомогу;
- здійснюйте проміжний контроль за виконанням делегованого доручення;
- інформуйте працівників про результати супервізії з вашого боку;
- мотивуйте якісне виконання делегованих повноважень;
- дотримуйтесь взаємовідповідних обов'язків:

Обов'язки керівника та підлеглих у процесі делегування повноважень

Обов'язки керівника	Обов'язки підлеглих
1. Підібрати необхідних співпрацівників.	1. Самостійно здійснювати делеговану діяльність.
2. Розподілити сфери відповідальності.	2. Приймати рішення на свою відповідальність.
3. Координувати виконання доручених завдань.	3. Своєчасно інформувати керівника.
4. Стимулювати та контролювати підлеглих.	4. Інформувати про всі незвичайні випадки під час виконання завдання.
5. Здійснювати контроль за робочим процесом та результатами.	5. Координувати свою діяльність з колегами.
6. Давати оцінку своїм співпрацівникам (у першу чергу позитивну).	6. Піклуватися про обмін інформацією.
7. Не допускати зворотного делегування.	7. Підвищувати свою кваліфікацію відповідно до вимог, що висувуються.

Таким чином, делегування повноважень сприяє інформованості дієвого колективу підлеглих, сформованості у них певних управлінських чи професійних компетентностей, розвитку їхнього професійного менталітету.

Література:

1. Дзвінчук Д. Психологічні основи ефективного управління. — К., 2000.
2. Загальна психологія: Підручник для студентів вищ. навч. закладів / За заг. ред. С.Д. Максименка. — К., 2000.
3. Лемберт Том. Ключові проблеми керівника. 50 перевірених способів вирішення проблем: Пер. з англ.К.: Всеуито, Наукова думка, 2001.—303 с.

4. Онищук Л.А. Гуманізація управлінської діяльності лірєктора школи: Монографія //Л.А.Онищук.—Житомир: “Полісся”, 2002.—324 с.
5. Палєха Ю.І. Ключі до успіху, або організаційна та управлінська культури. - К., 2000.
6. Тимошко Г. М. Організаційна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу як основа управлінської культури в педагогічному менеджменті / Г.М. Тимошко // Проблеми освіти : Наук.зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2014. – Вип. 74. - Ч.1. – С. 73-79.
7. Тимошко Г. М. Сучасні тенденції розвитку організаційної культури керівника ЗВО на засадах іміджелогії / Г.М. Тимошко // Вісник ЧНПУ ім Т. Г. Шевченка.Вип.122 / Гол. ред. Носко М.О. — Чернігів : ЧНПУ, 2014. — С. 276-279.

Віталій ТКАЧУК,
магістрант кафедри педагогіки,
адміністрування та спеціальної освіти,
Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
Науковий консультант
Дмитро ГРИЩУК, к. пед. н.,
доцент кафедри педагогіки, адміністрування
та спеціальної освіти,
Навчально-наукового інституту менеджменту і психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ ЩОДО ДОПОМОГИ УКРАЇНСЬКИМ ВІЙСЬКОВО СЛУЖБОВЦЯМ

В Україні волонтерський рух став важливою складовою соціальної підтримки, особливо в умовах військового конфлікту, що триває з 2014 року. Волонтерська діяльність охоплює різноманітні аспекти, від медичної допомоги до психологічної реабілітації. У цій роботі ми розглянемо основні напрямки волонтерської допомоги, їх внесок у соціальну реабілітацію військовослужбовців та виклики, з якими стикаються волонтери.

Також нам потрібно зрозуміти суть волонтерства та його роль в суспільстві.

Волонтерство – це діяльність, що здійснюється на безкоштовній основі з метою надання допомоги іншим, служіння суспільству та розвитку спільноти. Воно ґрунтується на принципах солідарності, гуманізму та соціальної відповідальності [3].

Волонтерство в Україні має глибокі корені, але особливий розвиток отримало під час Революції Гідності у 2013-2014 роках та військового конфлікту

на сході України. Волонтери почали організовувати допомогу армії, постачати військове спорядження, медикаменти та продукти харчування [3].

Завдяки волонтерській діяльності не лише задовольняються нагальні потреби військових, але й відбувається підвищення соціальної відповідальності з боку суспільства, також відбувається формування активної громадської позиції.

Доцільним є звернути увагу на напрямки діяльності волонтерів:

1. Медична допомога

Волонтери організують збір медикаментів та медичного обладнання для фронту, координують роботу з медичними установами і лікарями для надання допомоги пораненим [7]. З моєї практики в цьому питанні це має багато важливих факторів. Одним з основних є швидке закриття конкретних потреб в цьому питанні, також конкретні тимчасові збори робляться на конкретні підрозділи або для окремих осіб.

2. Постачання військового спорядження

Волонтери займаються закупівлею та доставкою бронежилетів, касок, тепловізорів та іншого військового обладнання. Це стало критично необхідним з перших днів конфлікту [4].

3. Соціально-психологічна та духовна підтримка

Соціальна реабілітація військових є важливим аспектом роботи капеланів волонтерів. Через цю діяльність відбувається багато позитивних змін у житті військовослужбовців, які стикаються з наслідками війни. Ми бачимо що робота капеланів волонтерів у сфері соціальної реабілітації військових є невід'ємною складовою підтримки, яку вони надають бійцям.

Зі своєї практики капеланської роботи я можу відмітити що капелани виконують важливу роль у відновленні не лише духовного, але і психологічного стану військовослужбовців, що значно впливає на їх адаптацію до цивільного життя після служби. Вони організують психологічні тренінги, арт-терапію, моральну підтримку для військових, що повертаються з фронту [5].

Багато волонтерських організацій розробили програми реабілітації, які включають медичну допомогу, психологічну підтримку та соціальну адаптацію [6]. Ці програми допомагають ветеранам не лише пристосуватися до цивільного життя, але й поліпшити їхнє психоемоційне становище. Однак зі своєї практики у волонтерських проектах, особливо у капеланській роботі, я би додав для використання у програмах реабілітації в першу чергу це емоційна та духовна допомога військовим які знаходяться скрутному стані. Це можна втілювати коли ти використовуєш один з протоколів ППД (Першої психологічної допомоги).

Волонтери активно співпрацюють з державними установами, військовими частинами, медичними закладами для координації зусиль у допомозі військовослужбовцям [1]. Також волонтери стикаються з багатьма труднощами, зокрема фінансуванням, організаційними проблемами та правовими викликами. Бракує системної державної підтримки [8].

Перспективи волонтерського руху в Україні залежать від співпраці з державою, розширення програм навчання для волонтерів, а також розвитку

місцевих ініціатив [2]. Важливим є також впровадження інноваційних підходів до реабілітації військових.

Виходячи з усього вищесказаного можна дійти до висновків, що діяльність волонтерського руху в Україні є критично важливою для підтримки військовослужбовців в умовах військового конфлікту. Адже волонтери забезпечують не тільки матеріальну допомогу, але й емоційну, духовну та психологічну реабілітацію, що сприяє кращій адаптації ветеранів до цивільного життя. Розвиток волонтерства в Україні потребує підтримки з боку держави та суспільства для подолання існуючих викликів.

Література:

1. Гнатюк, Р. (2019). Співпраця волонтерських організацій з державою. *Наука і суспільство*, 11(3), 55-60.
  2. Грищенко, С. (2023). Перспективи розвитку волонтерства. *Актуальні проблеми соціології*, 13(1), 70-75.
  3. Дяченко, А. (2017). Волонтерство в Україні: історія та сучасність. *Соціальні дослідження*, 15(2), 45-58.
  4. Коваль, О. (2018). Постачання військового спорядження: роль волонтерів. *Журнал військової справи*, 17(1), 24-30.
  5. Левченко, І. (2021). Соціально-психологічна підтримка військових. *Психологічний журнал*, 29(4), 12-17.
  6. Марченко, Т. (2022). Програми реабілітації для ветеранів. *Соціальна політика*, 34(1), 88-95.
  7. Сидоренко, В. (2020). Медична допомога волонтерів: досвід та виклики. *Медичний альманах*, 22(3), 33-39.
- Шевченко, П. (2020). Виклики волонтерського руху в Україні. *Громадська думка*, 41(2), 19-27.

Олена ТРЕТЯК,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і методики
викладання історії та суспільних

дисциплін Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Станіслав ЧЕБОНЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,
заступник директора Навчально-наукового інституту
менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

ВИКОРИСТАННЯ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ»

Практичні заняття з психології спрямовані на оволодіння здобувачами вищої освіти компетентностями, що дозволяють обирати та застосовувати валідні

методи дослідження та використовувати відповідні методики та техніки психологічного впливу на особистість з урахуванням особливостей здійснення консультативної, корегувальної, психотерапевтичної, тренінгової діяльності тощо. При тому, актуальною проблемою постає формування у студента здатності діяти в команді, вміння приймати рішення в нестандартних ситуаціях, ситуаціях невизначеності та таких, що можна віднести до кризових тощо.

Навчання в закладі вищої освіти є процесом, в основі якого лежить взаємодія між викладачем та студентом. Визначення прогалів в теоретичній та практичній підготовці здобувача вищої освіти дозволяє окреслити траєкторію його подальшого індивідуального розвитку. На викладача покладається обов'язок, таким чином організувати роботу здобувача вищої освіти, щоб він навчився:

- формулювати мету, завдання та розробляти програми дослідження;
- проводити психологічне дослідження з використанням різних методів та новітніх технологій пошуку інформації;
- оцінювати та здійснювати інтерпретацію отриманої інформації;
- використовувати отриману інформацію для проведення консультування, тренінгу, корекції, релаксації з урахуванням індивідуальних особливостей суб'єктів впливу;
- прогнозувати надання психологічної допомоги як окремій людині, так і групам людей залежно від змодельованого морально-психологічного клімату як в певній групі, так і в колективі людей та ін.

Для реалізації цих завдань, розглянемо доцільність використання методології та навчання, що ґрунтуються на принципах синергетики та критичного мислення, що передбачають взаємодію між суб'єктами освітнього процесу та їхню самоорганізацію.

Так, Князевич А.О., Дмитрук В.І., Гриньох Н.В., розглядаючи синергетику, як концепцію суспільного розвитку наголошують на тому, що «Синергетика – це наука про взаємодію елементів у комплексі системи, внаслідок чого виникають нові макроскопічні властивості цих систем» [1, с. 78].

Суголосна їхньому підходу і позиція Геселевої Н.В. та Заріцької Н.М., які вказують на те, що у процесі взаємодії систем, можуть несподівано з'являтися нові синергетичні зв'язки, що мають властивості, які не є властивостями їх частин. Це явище має назву емерджентність. «Емерджентність (від англ. Emergent – несподівано з'являється, раптово спливаючий) – це поява у цілому властивостей, неадитивних властивостям частин, що входять у нього, тобто властивостей, які не витікають з властивостей його частин ... Ми вважаємо найбільш доцільним визначення емерджентності як результату виникнення між елементами системи так званих синергетичних зв'язків, які забезпечують збільшення загального ефекту до більших обсягів, ніж сума ефектів окремо взятих незалежних елементів системи» [2, с. 94].

Враховуючи вищевикладене, на практичних заняттях з психології, синергетичний підхід може проявляється в тому, що здобувачі вищої освіти повинні:

– активно співпрацювати та взаємодіяти, брати участь у виконанні як індивідуальних так і групових завдань;

– спільно розв'язувати складні завдання, використовуючи, при тому, критичне мислення, гнучке застосування різних підходів для вирішення проблеми;

– самоорганізовуватися, створюючи мікросередовище, що дозволяє їм здійснювати кооперацію, обмінюватись ідеями, визначати цілі та пріоритетність вирішення проблем. Викладач має пропонувати завдання для вирішення та обговорення, адаптуватися до потреб здобувачів, змінювати фабули, наводити приклади нестандартних ситуацій, в яких можуть виникати ті чи інші явища, що потребують дослідження та прийняття відповідних рішень;

– здійснювати обговорення нових знань та явищ, що виникають через взаємодію їхніх частин. Емерджувати нові ідеї, через проведення спільних досліджень, постановку запитань, допитливість, прояв активності та ініціативи;

– використовувати системне мислення, що є важливою складовою синергетичного підходу та сприяє розумінню взаємозв'язків та взаємозалежностей між системами. Розвивати системне мислення шляхом активного обміну думками, проведення експериментів та презентації їх результатів, самостійного відстоювання прийнятих рішень, отриманих висновків внаслідок здійсненого аналізу.

Таким чином, використання синергетичного підходу під час проведення практичних занять з навчальної дисципліни «Психологія» дозволяє:

– розвивати критичне мислення у здобувачів вищої освіти;

– налаштовувати викладачів на розробку вправ, завдань, нестандартних ситуацій, які привчають здобувачів вищої освіти проводити аналіз, розуміти взаємозв'язки між явищами, приймати рішення та прогнозувати їх результати;

– створювати стимулюючі умови для комунікації та співпраці між суб'єктами освітнього процесу, що підвищує мотивацію до набуття нових знань та навичок, вдосконалення компетентностей;

– сприяти розвитку адаптації до різних ситуацій, самоорганізації та саморегуляції психічних станів, а отже збереження психосоматичного здоров'я здобувачів вищої освіти;

– забезпечити міждисциплінарні зв'язки, стимулювати пошук нових знань через використання можливостей штучного інтелекту, креативний підхід до навчання та поєднання як аудиторного так і самостійного навчання;

– використовувати різні методи навчання (ситуаційно-рольові ігри, віртуальні симуляції, вікторини, кейс-метод, дискусії, вирішення ситуаційних задач та ін.), проводити психологічні дослідження та експерименти;

– виконувати індивідуальні завдання, курсову та кваліфікаційну роботу за обраною темою;

– залучати стейкхолдерів, практикуючих психологів до проведення практичних занять, отримувати від них поради, рефлексувати над власними наявними знаннями та вміннями для планування індивідуальної траєкторії подальшого розвитку.

Предметом подальших наукових розвідок стане визначення ролі викладача як фасилітатора навчання здобувачів вищої освіти, навігатора в пошуку знань та розвитку критичного мислення.

Література:

1. Kniazevych A., Dmytruk V., Hrynokh N. The synergetics as a concept of social development. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 2. С. 77–81. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2019.175483> (дата звернення: 11.11.2024).

2. Геселева Н.В., Заріцька Н.М. Емерджентні властивості системи. *Бізнесінформ*. 2013. № 7. С. 93–97. URL : https://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2013-7_0-pages-93_97.pdf (дата звернення: 23.11.2024).

Ілля ЧУРАКОВ,

аспірант кафедри педагогіки,

адміністрування та спеціальної освіти,

Навчально наукового інституту менеджменту і психології

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

Науковий керівник:

Ганна КРАВЧЕНКО, д. пед. н.,

професор кафедри педагогіки, адміністрування

і спеціальної освіти,

Навчально наукового інституту менеджменту і психології

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

**НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА. ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ
«РЕСУРСНООРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ» В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ**

В умовах реформування загальної середньої освіти та впровадження концепції Нової української школи (НУШ) особливої актуальності набуває дослідження ресурсноорієнтованого навчання як інноваційного педагогічного підходу.

Концепція НУШ, спрямована на створення сучасного освітнього середовища та використання різноманітних освітніх ресурсів, надає нового значення розумінню та практичному впровадженню ресурсноорієнтованого навчання [2].

Для визначення поняття «ресурсноорієнтоване навчання» варто розглянути його комплексно, враховуючи різні підходи науковців та педагогів.

Ресурсноорієнтоване навчання - це комплексна дидактична система, що базується на цілеспрямованій інтеграції та використанні традиційних та електронних ресурсів для оптимізації процесу отримання та засвоєння знань [1].

Основні характеристики ресурсноорієнтованого навчання включають [1]:

1. Активне використання різноманітних інформаційних ресурсів (друкованих, електронних, людських) у навчальному процесі.
2. Формування навичок самостійного пошуку, відбору та аналізу необхідної інформації студентами.
3. Розвиток критичного мислення та інформаційної компетентності учнів через взаємодію з різними джерелами знань.
4. Гнучкість та адаптивність навчального процесу відповідно до індивідуальних потреб та можливостей студентів.
5. Інтеграція традиційних педагогічних методів з сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями.

Таким чином, ресурсноорієнтоване навчання можна визначити як студентоцентричний підхід до організації освітнього процесу, що передбачає комплексне використання різноманітних ресурсів для забезпечення ефективного навчання та розвитку самостійності учнів у здобутті знань.

Дослідженням ресурсноорієнтованого навчання займалася значна кількість як українських, так і закордонних науковців. М. Батлер (M. Butler) - розробив концептуальні засади ресурсноорієнтованого навчання в контексті вищої освіти. Його роботи заклали фундамент для розуміння ресурсноорієнтоване навчання (РОН) як комплексного підходу до організації навчального процесу. К. Рензі (C. Reigeluth) - досліджував інтеграцію технологій у ресурсноорієнтоване навчання та розробив теоретичні основи для його впровадження. Д. Брандес (D. Brandes) та П. Гінніс (P. Ginnis) - вивчали практичні аспекти впровадження ресурсноорієнтованого навчання в освітній процес. Н. Кононець зробила значний внесок у розвиток теорії ресурсноорієнтованого навчання в Україні, розробила методологічні засади його впровадження у вищій школі. О. Гриценчук досліджувала використання інформаційно-комунікаційних технологій у контексті ресурсноорієнтованого навчання. В. Биков вивчав технологічні аспекти впровадження ресурсноорієнтованого навчання та його інтеграцію з електронною освітою. Ю. Жук досліджував особливості організації навчального середовища на засадах ресурсного підходу. Н. Морзе розробила практичні рекомендації щодо впровадження ресурсноорієнтованого навчання в освітній процес [1;4].

Історичний розвиток цього поняття в українській педагогічній теорії можна простежити через кілька ключових етапів. До 2016 року в освітній системі України переважав традиційний підручничоцентричний підхід, який характеризувався обмеженим використанням додаткових ресурсів та фокусуванням на передачі знань. Освітній процес будувався переважно навколо підручника як основного джерела інформації, а роль інших освітніх ресурсів була другорядною [1].

Прийняття концепції НУШ у 2016-2018 роках ознаменувало початок реформаційного етапу в розвитку ресурсноорієнтованого навчання. В цей період відбувається суттєве розширення розуміння освітніх ресурсів та їх ролі в навчальному процесі. Впровадження компетентнісного підходу створило потребу в різноманітних джерелах інформації та засобах навчання, здатних забезпечити формування ключових компетентностей учнів.

Сучасний етап розвитку ресурсноорієнтованого навчання, що розпочався з 2018 року, характеризується активною інтеграцією цифрових технологій в освітній процес. Створюються нові освітні середовища, розвиваються ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти, впроваджуються інноваційні педагогічні технології. Особлива увага приділяється забезпеченню доступу до різноманітних навчальних ресурсів та створенню умов для індивідуалізації навчання [1].

У контексті НУШ ресурсноорієнтоване навчання розглядається як ефективний інструмент формування ключових компетентностей учнів та засіб реалізації діяльнісного підходу. Воно передбачає створення сучасного освітнього середовища, використання цифрових технологій та інтеграцію різних типів освітніх ресурсів. Важливим аспектом є розробка нових дидактичних матеріалів та впровадження інтерактивних методів навчання, що сприяють активному залученню учнів до освітнього процесу.

Особлива увага приділяється організаційному аспекту впровадження ресурсноорієнтованого навчання, який передбачає забезпечення гнучкості освітнього процесу та створення ресурсних центрів. Це дозволяє враховувати індивідуальні потреби та можливості кожного учня, створювати умови для їх успішного навчання та розвитку.

Перспективи розвитку ресурсноорієнтованого навчання в умовах НУШ пов'язані з розширенням спектру освітніх ресурсів, підвищенням цифрової компетентності вчителів та створенням інноваційних навчальних матеріалів. Важливим напрямком є також розвиток інклюзивного освітнього середовища, яке забезпечує доступність якісної освіти для всіх учнів [3].

Таким чином, генеза поняття «ресурсноорієнтоване навчання» в контексті НУШ відображає суттєву трансформацію освітньої парадигми від традиційної до інноваційної моделі навчання. Реалізація принципів ресурсноорієнтованого навчання сприяє досягненню ключових цілей Нової української школи та забезпечує формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації учнів у сучасному світі.

Література:

1. Зозуляк-Случик Р. В. (2022). Генеза сумісного та роздільного навчання у вітчизняній педагогічній теорії та практиці: соціостатевий аспект. Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина») № 9(14) 2022
2. Кравченко Г. Ю. (2020). Організаційно-методичні умови управління освітнім процесом у закладі загальної середньої освіти засобами змішаного навчання / Г. Кравченко / фаховий електронний журнал «Адаптивне управління: теорія і практика». Серія «Педагогіка» № 9 (17), 2020.
3. Кравченко Г.Ю. (2024). Моделювання процесу розвитку інклюзивної компетентності педагога ЗП(ПТ)О в умовах інституту неперервної професійної освіти / Кравченко Г.Ю., Коссова-Сіліна Г.О., Костина А.М. (2024). Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка 18(35). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-18\(35\)-15](https://doi.org/10.33296/2707-0255-18(35)-15)

4. Тищенко, Д. Г., Тищенко, В. О., Іваненко, С. В., Андронов, В. М., & Апанасенко, А. В. (2023). Інтерактивні технології дистанційного навчання. Фізичне виховання та спорт, (3), 54-62. <https://doi.org/10.26661/2663-5925-2023-3-08>

Олена ШОЛОХ,

кандидат пед.наук,

доцент кафедри педагогіки і методики

викладання історії та суспільних дисциплін

НУЧК імені Т.Г.Шевченка

osholoh72@gmail.com

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА – МЕНЕДЖЕРА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Сучасний світ зазнає кардинальних змін, і ці виклики торкаються освітньої сфери, що змушує керівників закладів загальної середньої освіти переглядати підходи до управління. Від них очікують не тільки знання в галузі педагогіки, психології та організації освітнього процесу, але й розвинених навичок емоційного інтелекту (EI). Це поняття охоплює здатність усвідомлювати власні емоції, регулювати їх, розуміти почуття інших людей і будувати ефективні міжособистісні відносини.

У контексті керівництва закладом освіти розвиток емоційного інтелекту є перевагою і необхідністю. Адже робота в школі передбачає взаємодію з широким колом учасників освітнього процесу: педагогами, учнями, батьками, а також представниками громади. Уміння працювати з емоціями дозволяє створювати сприятливу атмосферу в колективі, уникати конфліктів і мотивувати команду однодумців у процесі підвищення якості шкільної освіти.

Роль емоційного інтелекту в управлінні закладом освіти дуже важлива, адже керівник є центральною фігурою в управлінському процесі. Він організовує роботу педагогічного колективу, слідкує за виконанням освітніх стандартів і створює умови для інноваційного розвитку закладу. Однак успіх цих завдань багато в чому залежить від його здатності управляти емоціями — своїми та інших людей.

Перш за все, емоційний інтелект допомагає керівникові приймати зважені рішення. Уявімо ситуацію, коли педагогічний колектив зіткнувся з опором з боку батьків щодо нових освітніх реформ. Керівник із високим рівнем EI не тільки вивчить аргументи сторін, а й розпізнає приховані страхи та занепокоєння батьків, зможе коректно донести ідеї змін, зменшивши напругу та конфлікт.

По-друге, EI є основою для формування довірливих стосунків між керівником і колективом. Співробітники краще сприймають керівника, який не лише дає чіткі розпорядження, а й демонструє емпатію, підтримує підлеглих у

складних ситуаціях, враховує їхні емоційні потреби. Це підвищує мотивацію працівників і сприяє створенню позитивного психологічного клімату в освітньому закладі.

Особливу роль емоційний інтелект керівника відіграє у вирішенні внутрішньошкільних конфліктів. Конфлікти в освітньому середовищі виникають як між учителями, так і між учнями чи батьками. Керівник, що володіє ЕІ, здатний не лише оперативно вирішувати конфлікти, але й запобігати їхньому виникненню, виявляючи потенційні точки напруги на стадії передконфліктної ситуації.

Формування емоційного інтелекту керівника починається ще у процесі його професійної підготовки. Сучасні освітньо - професійні програми підготовки майбутніх керівників - менеджерів освіти продукують увагу до розвитку у здобувачів освіти м'яких професійних навичок, до яких належить емоційний інтелект.

Один із способів інтеграції ЕІ у навчальні програми — це проведення спеціалізованих тренінгів. Наприклад, тренінги з саморефлексії допомагають майбутнім керівникам навчитися аналізувати власні емоції, визначати їхній вплив на прийняття рішень. Рольові ігри сприяють студентам моделювати складні управлінські ситуації, дозволяють практикувати навички емпатії, ефективної комунікації. Крім цього, важливо розвивати стресостійкість керівників – менеджерів закладів освіти, яка є складовою емоційного інтелекту. Професійне вигорання є однією з ключових проблем серед освітян, і майбутні керівники мають навчитися працювати зі стресом. Психоемоційна підготовка включає техніки релаксації, управління часом, а також методи саморегуляції.

Окремо варто зазначити значення психологічного консультування як частини освітнього процесу. Студенти управлінських спеціальностей можуть отримувати допомогу психологів для кращого розуміння власних емоцій і поведінкових патернів.

Розвиток емоційного інтелекту потребує часу, зусиль і постійної саморефлексії. Виклики, з якими стикаються майбутні керівники закладів освіти, включають опір змінам, низький рівень мотивації в колективі, необхідність працювати у швидко змінному середовищі. У таких умовах лише ті керівники, які володіють розвиненим ЕІ, здатні ефективно адаптуватися та вести колектив до досягнення цілей.

Проте, з іншого боку, розвиток емоційного інтелекту відкриває перспективи для покращення якості освіти в цілому. Адже школа, де керівник створює атмосферу взаємної поваги, довіри та підтримки, стає простором, де учні отримують не лише знання, а й формують власні соціальні та емоційні навички.

Таким чином, емоційний інтелект є невід'ємною частиною професійної компетентності керівника – менеджера закладу освіти. Він дозволяє ефективно управляти емоціями, вирішувати конфлікти, мотивувати команду та створювати позитивний клімат у колективі. Підготовка майбутніх керівників має включати розвиток ЕІ як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Це сприятиме

формуванню нової генерації лідерів, здатних забезпечити якісні зміни в освітньому процесі.

Література:

1. Гончаренко С. (2018). Емоційний інтелект: теорія та практика. Київ: Видавництво «Либідь».
2. Кузь О. (2019). Розвиток емоційного інтелекту у педагогічній діяльності. Журнал «Педагогіка і психологія», 2(12), 45-52.
3. Левченко Т. (2020). Емоційний інтелект як складова професійної компетентності керівника. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 1(3), 78-85.
4. Мельник І. (2017). Формування емоційного інтелекту у майбутніх керівників закладів освіти. Науковий вісник НПУ імені М.П. Драгоманова, 5(1), 112-118.
5. Петренко В. (2021). Емоційний інтелект: нові підходи до розвитку у менеджменті освіти. Освіта і управління, 3(15), 34-40.
6. Савченко О. (2019). Роль емоційного інтелекту в управлінні освітніми закладами. Науковий журнал «Педагогічні науки», 2(10), 56-62.
7. Тимошенко А. (2020). Емоційний інтелект як фактор успішності керівника закладу освіти. Вісник Черкаського університету, 4(2), 90-95.
8. Шевченко Н. (2018). Психологічні аспекти розвитку емоційного інтелекту у майбутніх керівників. Журнал «Психологія і освіта», 1(5), 22-29.